

Univerzita Karlova v Praze
Filosofická fakulta
Katedra středoevropských studií

**Jazykový obraz České a Polské republiky na základě
novoročních projevů prezidentů po roce 1989**

**The linguistic model of Czech and Poland based on New Year's speeches of
Czech and Polish presidents after 1989**

Bakalářská práce

Autor práce: Lucie Remešová

Studijní program: Středoevropská studia

Vedoucí práce: Mgr. Renata Rusin-Dybalska, Ph.D.

Praha, 2012

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce Mgr. Renaty Rusin-Dybalské, Ph.D. samostatně s využitím řádně uvedených a citovaných pramenů i literatury. Dále prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. 8. 2012

.....
Lucie Remešová

ANOTACE

Náplní této práce je porovnávání novoročních projevů prezidentů České a Polské republiky po roce 1989, a to především z hlediska jazykového.

V první teoretické části práce je rozebírána jak teorie k jazykovému obrazu světa, tak teorie k jazykové genealogii obecně.

V druhé analytické části je zkoumána lexikální a stylistická stránka novoročních projevů, nejčastěji v nich probíraná tematika a s ní spojená axiologičnost.

Výsledkem analýzy bude pokus o rekonstrukci jazykového obrazu Čech a Polska po roce 1989.

Klíčová slova

jazykový obraz světa – novoroční projevy □ Václav Havel □ Václav Klaus □ Lech Wałęsa □ Aleksander Kwaśniewski □ Lech Kaczyński □ Bronisław Komorowski

ANNOTATION

The intention of this Bachelor Thesis is comparison New Year's speeches of Czech and Polish presidents after 1989, mainly from linguistic point of view.

The first part deals with the theory of the linguistic model of the word as well as the theory about linguistic genealogy in general.

In the second part is explored lexical and stylistic aspects of the New Year's speeches and the most often discussing themes and values.

The result of this analysis will be attempt to create the linguistic model of Czech and Poland after 1989.

Key words

linguistic model of the world □ New Year's speeches □ Václav Havel □ Václav Klaus □ Lech Wałęsa □ Aleksander Kwaśniewski □ Lech Kaczyński □ Bronisław Komorowski

Na tomto místě bych ráda poděkovala především Mgr. Renatě Rusin-Dybalské, Ph.D. za vedení a pomoc při tvorbě mé bakalářské práce, sekretariátu prezidenta Polské republiky za poskytnutí materiálů a poděkovat bych také chtěla všem, kteří mi při studiu a psaní této práce byli psychickou podporou.

OBSAH

Teoretická část	7
ÚVOD.....	7
1. JAZYKOVÝ OBRAZ SVĚTA	14
1.1. Vývoj chápání jazykového obrazu světa.....	14
1.2. Definice jazykového obrazu světa na poli současné české a polské lingvistiky	17
2. JAZYKOVÁ GENEALOGIE	23
2.1. Žánry a jejich obecná genealogie	23
2.2 Žánrová charakteristika novoročních projevů	28
3. Jazyk politiky po roce 1989	29
Praktická část	33
4. METODOLOGIE K VÝZKUMU	33
5. Analýza novoročních projevů Václava Havla z let 1990 - 2003	36
5.1. Lexikální a stylistická rovina	36
5.2. Nejčastější probíraná tematika a s ní spojená axiologičnost	46
5.3. Havlův obraz ČSR a ČR od roku 1990 do roku 2003	49
6. Analýza novoročních projevů Václava Klause z let 2004 – 2012.....	52
6.1. Lexikální a stylistická rovina	52
6.2. Nejčastější probíraná tematika a s ní spojená axiologičnost	59
6.3. Klausův obraz ČR od roku 2004 do roku 2012	62
7. Analýza projevů Lecha Wałęsy	65
7.1. Lexikální a stylistická rovina	65
7.2. Nejčastější probíraná tematika a s ní spojená axiologičnost	71
7.3. Wałęsův obraz Polska od roku 1990 do roku 1995.....	73
8. Analýza novoročních projevů Aleksandera Kwaśniewského z let 1995 – 2005.....	75
8.1. Lexikální a stylistická rovina	75
8.2. Nejčastější probíraná tematika a s ní spojená axiologičnost	83
8.3. Kwaśniewského obraz Polska od roku 1995 do roku 2005.....	85
9. Analýza novoročních projevů Lecha Kaczyńskiego z let 2006 – 2010.....	87
9.1. Lexikální a stylistická rovina	87
9.2. Nejčastější probíraná tematika a s ní spojená axiologičnost	92
9.3. Kaczyńskiego obraz Polska od roku 2006 do roku 2010.....	94
10. Analýza novoročních projevů Bronisława Komorowského z let 2011 – 2012	96

10.1. Lexikální a stylistická rovina	96
10.2. Nejčastější probíraná tematika a s ní spojená axiologičnost	99
10.3. Komorowského obraz Polska od roku 2011 do roku 2012	100
ZÁVĚR	102
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	108
ELEKTRONICKÉ ZDROJE	110
PŘÍLOHY.....	111
Příloha č. 1.....	112
Příloha č. 2.....	119
Příloha č. 3.....	122
Příloha č. 4.....	123
Příloha č. 5.....	127
Příloha č. 6.....	129

Teoretická část

ÚVOD

Co to jazykový obraz světa vlastně je a k čemu nám může být jeho rekonstrukce užitečná?

Ukázka z novoročního projevu prezidenta ČSSR Gustáva Husáka¹

Praha - Prezident ČSR Gustáv Husák pronesl v Čs. televizi a Čs. rozhlasu tento projev:

*Drazí spoluobčané, vážené soudružky a soudruzi,
na prahu nového roku 1989 vás všechny srdečně zdravím jménem nejvyšších politických a státních orgánů i jménem svým. Přeji vám a vašim rodinám, abyste tento rok prožili ve zdraví a pohodě, aby se vám dařilo v práci a osobním životě.*

Období uplynulého roku zhodnotilo prosincové – 12. Zasedání ústředního výboru Komunistické strany Československa, které současně projednalo úkoly a cíle na tento rok a další období. Na tomto zasedání, zejména v Referátu generálního tajemníka ústředního výboru KSC soudruha Miloše Jakeše, předsedy vlády ČSSR soudruha Ladislava Adamce a v přijatých závěrech, byla kritiky a náročně posouzena cesta, kterou jsme minulého roku prošli v politickém životě, v přestavbě hospodářství a společnosti, v demokratizaci a zdokonalování politického systému. Při stanovení úkolů dalšího postupu si uvědomujeme složitost přestavby jak v ekonomice, tak i ve společenském životě. Je to dlouhodobý proces, ve kterém však má faktor času mimořádnou úlohu. (...)

Cílem naší socialistické společnosti je všestranný rozvoj člověka, zajištění jeho životních a sociálních jistot, důstojného postavení jako hospodáře v naší zemi. XVII. sjezd jako hlavní úkol stanovil urychlení sociálně ekonomického rozvoje. V uplynulých třech letech byl sjezdem přijatý sociální program plněn, úměrně tomu ale nebyly vytvářeny plánované zdroje. Proto klademe takový důraz na zvýšení výkonnosti, efektivnosti a kvality veškeré práce. (...)

Uskutečnění hospodářské a společenské přestavby považujeme za nevyhnutelný a nezvratný proces. Je to základní předpoklad k dosažení kvalitativně vyšší úrovně rozvoje socialistické

¹ Atinovinky [on-line]. 2012 – 01. [cit. 2012-12-09]. Dostupné na:
<http://www.atinovinky.cz/domaci/novorocni-projev-prezidenta-cssr-gustava-husaka.html>

společnosti, intenzifikace našeho národního hospodářství, celkového zdokonalení společenských vztahů a zabezpečení rostoucích materiálních a duchovních potřeb našeho lidu. To si vyžaduje vysoce odpovědný přístup řídicích orgánů na všech stupních a po všech liniích k zabezpečování úkolů, které před námi v tomto směru stojí, ale i poctivou, svědomitou a kvalitní práci každého občana. To je také nejspolehlivější cesta k tomu, abychom dosahovali lepších výsledků v sociálně ekonomickém rozvoji společnosti, důrazněji překonávali problémy, které zbytečně ztěžují život a práci lidem. (...)

V minulém roce jsme si připomněli významné etapy našeho národního, státního a společenského života: sedmdesát let od vytvoření společného státu Čechů a Slováků, padesáté výročí hanebné mnichovské dohody, čtyřicáté výročí vítězství dělnické třídy a pracujícího lidu v únoru 1948, jímž se otevřela cesta budování socialismu, dvacáté výročí federativního uspořádání našeho státu i dvacáté výročí lednového zasedání ústředního výboru KSČ v roce 1968 a události, které po něm následovaly. (...)

Celý uplynulý vývoj ukazuje těsnou spjatost našeho vnitřního života s děním ve světě. Proto Československo tak intenzivně podporuje všechny procesy, které vedou k dorozumění mezi státy a národy, k uvolňování napětí a odzbrojení, k posílení bezpečnosti a mírové spolupráce.

I přes trvajících složitost a protikladnost situace ve světě začaly se v mezinárodních vztazích prosazovat tendence od konfrontace k dialogu a spolupráci, k mírovému řešení všech světových i regionálních problémů. Tento vývoj plně podporujeme a aktivně k němu přispíváme.

Československo uplatňuje společnou mírovou politiku Sovětského svazu a socialistických států. Zvláště jsme uvítali nové návrhy Sovětského svazu, přednesené v prosinci minulého roku Michailem Gorbačovem na zasedání Organizace spojených národů v New Yorku. Tyto návrhy sledují prohlubování procesu ozdravení mezinárodních vztahů, upevnování důvěry mezi státy a národy a řešení globálních problémů lidstva. Velkou pozornost u nás i ve světě vzbudilo též jednostranné opatření Sovětského svazu ke snížení stavu jeho vojsk a výzbroje, včetně sovětských jednotek na našem území.

Jsme odhodláni rozvíjet všestranné styky, zejména politické, ekonomické a kulturní se všemi zeměmi bez ohledu na společenské zřízení na základě rovnoprávnosti a vzájemné výhodnosti. Aktivně a iniciativně se podílíme na stále širším mezinárodním dialogu mezi státy i různými společenskými proudy, který přispívá ke zvýšení důvěry, spolupráce a k řešení naléhavých

otázek současnosti. Zasazujeme se o urychlené zakončení vídeňské následné schůzky, o brzké zahájení jednání o snížení ozbrojených sil a konvenční výzbroje na našem kontinentě, o zákaz chemických a postupnou likvidaci jaderných zbraní. V zájmu prohloubení procesu celoevropské spolupráce podporujeme svolání konferencí především k ekonomické, ekologické a humanitární problematice.

Vážení spoluobčané, soudružky a soudruzi, na počátku nového roku si plně uvědomujeme náročnost a složitost úkolů, které jsou před námi. Máme však podmínky a síly, abychom tyto úkoly úspěšně zvládli. Bude přitom záležet na naší společné poctivé práci a odpovědnosti.

Z celého srdce zdravíme bratrský sovětský lid, národy dalších socialistických zemí, všechny přátele Československa ve světě.

Ještě jednou vám přeji hodně zdraví, radosti, spokojenosti a úspěchy v práci, aby se nám dařilo uskutečňovat společné záměry, aby dále vzkvétala naše vlast – Československá socialistická republika.

zdroj: Rudé právo

Existuje spousta odborných prací lingvistů z různých koutů světa, v nichž je problematika jazykového obrazu světa dopodrobna rozebírána a zkoumána. Navíc se v tomto termínu střetává zájem více vědních disciplín – vedle lingvistiky bývá obraz světa předmětem bádání například také psychologie, sociologie, etnografie či filozofie. Jak tedy jazykový obraz světa uchopit? Jak jej pochopit? Odkud začít a odkud vycházet?

Ráda bych začala od názorné ukázky toho, jak se může jazykový obraz světa projevat v realitě. Za tímto účelem mi bude sloužit analýza výše uvedeného novoročního projevu prezidenta ČSR Gustava Husáka z roku 1989 a obecně jazyk komunistické ideologie. Metody analýzy textu ovšem budu využívat i u ostatních novoročních projevů prezidentů v praktické části této práce, neboť se mi jeví pro interpretaci jazykového obrazu světa jako nejvhodnější. Analyzována bude především lexikální a stylistická stránka projevů, dále pak axiologičnost a výběrovost jednotlivých témat. Mým cílem je na základě provedených analýz vytvořit jazykové obrazy daných zemí jednotlivých prezidentů ČSR, ČR a RP po roce 1989.

Je všeobecně známo, že komunistická ideologie užívala svůj specifický jazyk, s jehož pomocí se jí dařilo ovládat lidskou mysl. Jakým způsobem však toto činila? Petr Fidelius v předmluvě své knihy *Řeč komunistické moci* hovoří o tom, že v komunistické řeči existuje určitý řád, že je to vlastně „řeč o nějakém světě, byť to byl svět imaginární, tedy určitý ideologický obraz světa“². Zároveň však upozorňuje na fakt, že „komunistická řeč a odpovídající obraz světa byly v základních rysech hotovy dávno před tím, než u nás bylo nastoleno „socialistické společenské a státní zřízení“, a že komunistická řeč není zdaleka pouhou propagandou, účelově zaměřenou navenek, nýbrž že „svazuje“ do značné míry i mysl svých producentů: svazovalo je právě určité vidění světa, protože nemohli tak docela říkat, co by se jim zachtělo, jen aby někoho „oklamali““.³

Už v prvním odstavci Husákova projevu jsou patrné distinktivní rysy v porovnání s dnešními projevy, ať už mluvíme o lexiku, stylu, syntaxi či o gramatických souvislostech (oslovení *vážené soudružky a soudruzi*, pozdravení nejprve *jménem nejvyšších politických a státních orgánů* a pak až teprve *jménem svým, vám a vašim rodinám*⁴, přání *aby se vám dařilo v práci*).

V dalších odstavcích se však tyto rysy komunistické rétoriky ještě stupňují. Z hlediska lexika se v něm dále objevují pojmy jako *12. zasedání ústředního výboru Komunistické strany Československa, Referát generálního tajemníka Ústředního výboru KSČ, přestavba, demokratizace, zdokonalování, socialistické země, Sovětský svaz, všestranný rozvoj člověka, sjezd, náš lid, naše země, odpovědný přístup řídicích orgánů, kvalitní práce, bratrský sovětský lid* atd.

Z hlediska stylistického je základní konstrukce novoročního projevu podobná těm současným (oslovení, přivítání, přání, rekapitulace uběhlého roku a záměry či plány ke změnám v roce následujícím, závěrečné oslovení, či přání). Co se však liší, je aspekt dialogičnosti - místo otázek a úvah řeč o plánovacích sjezdech. S tím souvisí i nižší snaha o nezastřenou persvazi – vše je za občany již předem rozhodnuto stranou.

Specifické aspekty axiologičnosti a výběrovosti lze pozorovat ve výběru výročí historických událostí a jejich hodnocení (*sedmdesát let od vytvoření společného státu Čechů a Slováků; padesáté výročí hanebné mnichovské dohody; čtyřicáté výročí vítězství dělnické*

² FIDELIUS, P.: *Řeč komunistické moci*. Triáda, Praha 2002, s. 11.

³ Tamtéž, s. 13.

⁴ Velikost písmen v osobních a přivlastňovacích zájmenech záleží na osobě, která prováděla transkripci – nemusí jít nutně o porušení zásady pro vyjádření úcty a zdvořilosti.

třídy a pracujícího lidu v únoru 1948, jímž se otevřela cesta budování socialismu; dvacáté výročí federativního uspořádání našeho státu; dvacáté výročí lednového zasedání ústředního výboru KSČ v roce 1968 a události, které po něm následovaly).

Opomenout nemůžeme ani kladený důraz na kolektivitu projevující se především v nadměrném užívání přivlastňovacího zájmena náš (*naše národní hospodářství; naše socialistická společnost; náš lid; náš národní, státní a společenský život; náš vnitřní život; náš stát; naše společná povinná práce a odpovědnost; naše vlast*). S prosazováním kolektivity a upozadováním individuality souvisí také zobecňování pomocí neurčitých zájmen totalizujících množství nebo míru (*vás všechny; veškeré práce; na všech stupních a po všech liniích; kvalitní práci každého občana; ze všech těchto výročí; se všemi zeměmi; všechny procesy; mírové řešení všech světových i regionálních problémů; všechny přátele*).

Ze sémantického hlediska je typické pro komunistickou ideologii vyprazdňování původních významů slov a jejich přetváření k jiným významům. Tento proces dobře vysvětluje Petr Fidelius na příkladech slov mír, pokrok, lid, strana, socialismus. „*Zmáčkněme třeba tlačítko □ mír □: rozsvítí se světýlko a naskočí □ demokracie □ a vzápětí nato □ socialismus □. Jiný možný řetězec: mír – pokrok – lid – strana – socialismus. Začneme odjinud a vyslovme □ lid □: opět se rozsvítí světýlko a najede □ pokrok □; přehodí se automatická výhybka a už tu máme □ objektivní zákonitosti dějinného vývoje □, které nás dovedou k □ vědeckému učení □ a odtud rovnou do náruče □ strany □ jakožto jeho výlučné strážkyně. A tak, než se nadějeme, jsme opět v □ socialismu □, jehož je □ strana □ jedinou zárukou.*“⁵ Podobné řetězce a srůstání pojmů bychom našli v Husákově novoročním projevu. Mluví se v něm o demokratizaci spojené s nutností hledání nových cest, metod práce a forem řízení ve straně, čímž vlastně výraz demokratizace nabývá významu upevnění socialistické moci. Nasvědčuje tomu i věta „*V Československu tyto procesy, zejména v Sovětském svazu, pozorně sledujeme.*“, kde je šikovně provedená řídicí pozice SSSR. Zastřeně pak z projevu na posluchače může působit výrazně persvazivní funkcí také sémantická změna klíčových výrazů jako je mír, všestrannost, pokrok a dialogičnost. Mír zde totiž prochází přes proces ozdravení k novým návrhům SSSR, a je tedy i zde spjat se socialismem a se stranou. Všestrannost⁶ vede přes vypíchnutí uvědomělosti, pozitiv a úspěchů strany opět k její

⁵FIDELIUS, P.: *Řeč komunistické moci*. Triáda, Praha 2002, s. 184.

⁶Na podobném principu funguje i princip kolektivity strany – viz závěr Husákova projevu z roku 1989: „*Ještě jednou vám přeji hodně zdraví, radosti, spokojenosti a úspěchy v práci, aby se nám dařilo uskutečňovat společné záměry, aby dále vzkvétala naše vlast – Československá socialistická republika.*“ Přes kolektivitu (*aby se nám dařilo uskutečňovat společné záměry*) se zde opět dostáváme k dogmatům, tedy jednostrannosti socialismu.

unikátnosti (umocněné vytýkacími výrazy jako je zvláště, zejména). Pokrok je možný pouze v rámci toho, co schválí vedení strany, takže má pevně stanovená maxima, od čehož znovu vede jenom krůček k významu omezení, a tudíž stagnace. Co se dialogičnosti týče, o tom bylo psáno již výše – ačkoliv Husák ve svém projevu neustále mluví o její důležitosti, sám nepokládá občanům ani jednu otázku k zamyšlení a nedává jim tak vlastně prostor k možnému, byť imaginárnímu dialogu. Všechno je dané a nevyvratitelné, případně to, co dané ještě není, bude ustanoveno na plánovaných sjezdech.

Záměrem výše uvedené analýzy bylo položit základ k srozumitelnému vysvětlení, co to vlastně jazykový obraz světa je a k čemu může být jeho rekonstrukce v praxi užitečná. Jedna z možných definic jazykového obrazu světa zní: „(Každá) řeč o světě „mluví“ a dává světu rozumět v celé jeho šíři a komplexnosti a ukazuje ho v nesmírném množství poloh a podob, perspektiv a posunů. (...) Ve vlastním smyslu mluví řeč, nikoli člověk. Člověk mluví vždy až teprve tehdy, když odpovídá řeči...Kdykoli a jakkoli člověk mluví, vždy je to možné jen tak, že před tím řeč poslouchá (Heidegger, s. 157).“⁷ Tím se nám vlastně sděluje, že myšlení je závislé na řeči. Řeč dává myšlence tvar. Za pomoci jazyka lidé interpretují svět. Vyslovením se myšlenka dostává do střetu se skutečností.

Avšak za nakolik důvěryhodného prostředníka můžeme jazyk pokládat, vezmeme-li v potaz jeho charakteristickou polysémii čili mnohoznačnost? S touto otázkou se vraťme k výše uvedené analýze, kde byla snaha poukázat na možné zneužití polysémie jazyka, jež tkví ve vytvoření nebezpečné ideologie. V takovémto zneužití jazyka pak prakticky dochází ke vzniku nové řeči, jež vyprazdňuje slova, ruší jejich původní význam a naplňuje je významem novým, přičemž nedovoluje akceptaci jeho starého významu. Dojde k tzv. *ochromení mysli* (Fidelius, s. 182), kdy ideologická moc zbaví člověka důvěry ke slovům, čímž ho uvrhne v chaos, a následně pomocí vpichování nových sémantických mechanismů do slov nastolí nový řád, jímž dojde postupně k přeměně vědomí člověka. Je to „*geniální metoda, jak bez viditelného násilí ovládnout člověka a přimět ho k totální poslušnosti. Politika si od nepaměti pomáhá lži; že se však přímo z jazyka, tohoto odvěkého prostředku komunikace, dá udělat nástroj moci, to je objev, bez něhož by byl totalitní režim dlouhodobě nemyslitelný.*“⁸

⁷ HEIDEGGER, Martin: *Básnický bydlí člověk*. Přel. I. Chvatík. Praha, 1999. (citováno z: VAŇKOVÁ, I.: Řeč, která mluví: Řeč – language jako východisko kognitivnělingvistického zkoumání a konceptualizace řeči v českém obrazu světa. In: *Obraz světa v jazyce II*, Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta, Praha 2007, s. 8.)

⁸ FIDELIUS, P.: *Řeč komunistické moci*. Triáda, Praha 2002, s. 183.

A právě v tom tkví závažnost reflexe jazykového obrazu světa. Na základě jeho rekonstrukce jsme schopni lépe rozpoznávat vztah mezi realitou a jazykem samotným. Historická zkušenost středoevropského prostoru ukazuje, že lidská společnost je zde náchylná na přebírání nejrůznějších předsudků, stereotypů a jiných ideologických vzorců. Proto se domnívám, že analýza jazyka politických činitelů či samotná rekonstrukce jazykového obrazu světa jako jedna z možných variant zpětné vazby čili dialogu v demokratické společnosti, nebudou bezúčelné.

1. JAZYKOVÝ OBRAZ SVĚTA

1.1. Vývoj chápání jazykového obrazu světa

Kořeny termínu jazykový obraz světa, jak o tom mluví Jerzy Bartmiński ve své knize *Językowe podstawy obrazu świata*⁹, bychom mohli hledat již v Aristotelově *Rétorice*, kde se mluví o tzv. *loci communes*, tedy o obecně přijatých názorech, které popisují, co je možné a co je nemožné, určují společné body v procesu usuzování a přesvědčování a pomáhají řečníkům v tom, aby dosáhli popularity a získali si důvěru posluchačů.

Polský badatel Janusz Anusiewicz¹⁰ vnímá počátky jazykového obrazu světa u německého filozofa přelomu 15. a 16. století Martina Luthera, podle něhož mají všechny přirozené jazyky svoje specifické rysy v pojmenovávání světa. Dále však Anusiewicz uvádí, že teoreticky a filozoficky zformuloval na poli německé vědy tento problém na přelomu 19. a 20. století Johann – Georg Hamann, který tvrdil, že každý jazyk vyžaduje specifický způsob myšlení.

Podle I. Vaňkové¹¹ byly pro vývoj teorií o jazykovém obrazu světa zásadní především dva myšlenkové proudy, jež zdůrazňovaly úlohu mateřského jazyka v souvislosti s myšlením, národem či jazykovým společenstvím a jeho kulturou.

Do prvního z těchto myšlenkových proudů spadá německá romantická filosofie jazyka 19. a 20. století. Za předchůdce však již můžeme považovat významného preromantického filozofa J. G. Herdera, který tvrdil, že „*každý národ má vlastní rezervoár myšlenek, které se staly znaky – tím rezervoárem je jeho jazyk: je to pokladnice, do něž vnesla svůj vklad staletí (...) – je to pokladnice myšlenek celého národa.*“¹². Tato myšlenka jakož i postava samotného Herdera je těsně spjata s filozofií národního obrození, čímž se tedy dostáváme k tomu, že i pojem jazykový obraz světa jí byl výrazně ovlivněn. Dokazují to i slova J. Jungmanna: „*Jazyk jest ta nejvýtečnější, dle zvláštních země prouhu, mravů, smejšlení, náklonností, a dle tisícerych každého národu rozdílů uzpůsobená filozofie (...), takže v jednom jazyku jako celý*

¹⁰DĄBROWSKA, A.; BARTMIŃSKI, J.: *Język a kultura*. In: T. 13, *Językowy obraz świata i kultura*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2000, s. 24.

¹¹VAŇKOVÁ, I.: Jazykový obraz světa. In: Vaňková, I.; Nebeská, I.; Římalová Saicová, L.; Šlédrová, J.: *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha, 2005, s. 48 □ 49.

¹²Tamtéž, s. 48.

národ žije a jej co známku a důvod osobnosti své přednáší, jeho zkoumáním sám neomylně vyzkoumán bývá (srov. Jungmann, 1948).¹³

Nejvýznamnějšími představiteli prvního proudu je významný německý jazykovědec, filozof a diplomat W. Humboldt a jeho pokračovatel L. Weisgerber. Podle Humboldta je v každém jazyce skrytý specifický pohled na svět. Pro tento pohled měl svůj zvláštní termín *Weltansicht*, což je jakýsi specifický názor na svět, jenž má zrcadlit lidského ducha daného jazykového společenství. Rozmanitost jazyků tedy není pouze rozmanitostí zvuků a znaků, ale je to především rozmanitost samotných způsobů nahlížení na svět. Dále tvrdil, že navzdory vzájemnému propojení mezi myšlením a slovy, jazyky nemůžeme považovat pouze za prostředky představující již poznané pravdy, nýbrž že jsou něčím daleko více – totiž prostředky, které odhalují pravdy doposud nepoznané. Souhrn toho, co je poznatelné, je oblastí předurčenou k zpracování lidským rozumem, která se týká všech jazyků, ale zároveň je od nich nezávislá, leží mezi nimi. Člověk se této čistě objektivní oblasti může přiblížit jedině cestou vlastních specifických způsobů poznávání a cítění – to znamená, jedině cestou čistě subjektivní. Humboldtovy názory přejal a rozvinul Leo Weisgerber. Dle tohoto německého lingvisty specializujícího se na keltskou lingvistiku každý účastník komunikace přijímá v době osvojování mateřského jazyka obraz světa. Jestliže chce člověk něco vyjádřit, o něčem mluvit, musí k tomu použít slova a větné struktury svého mateřského jazyka, které již dávno obsahují ustálený a předurčený obraz světa. Jinak řečeno to znamená, že jazykové uchopení reality nejčastěji obsahuje abstraktní představy, do nichž náleží pojmy. Poznatky Leo Weisgerbera byly během druhé světové války zneužity hitlerovskou ideologií.

Do prvního proudu můžeme také zahrnout myšlení německo-amerického novokantovského filozofa E. Cassirera, který chápe pojmy prostoru a času jako „první zkušenosti“ a v souvislosti s tím zdůrazňuje „*zakořeněnost abstraktního myšlení a jazyka v lidsky prožívané tělesnosti a prostorovosti*“¹⁴. Na základě toho se pak zabývá například tím, jak slova denotující prostorové charakteristiky začala postupně tvořit výraz já a osobní zájmena vůbec, nebo jak se prostorové pojmy staly opěrnými body pro konceptualizaci času. O pochopení světa člověk dle Cassirera usiluje nejen ve vědě, ale rovněž v mýtu, v náboženství, v umění, a všude k tomu používá řeč. Na poznání se podílejí jak pojmy, tak všechny typy symbolizací, na které je každý vztah ke světu odkázán.

¹³VAŇKOVÁ, I.: *Obraz světa v mateřském jazyce*. In: *Obraz světa v jazyce*, Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta, Praha 2001, s. 22.

¹⁴VAŇKOVÁ, I.: *Jazykový obraz světa*. In: Vaňková, I.; Nebeská, I.; Římalová Saicová, L.; Šlédrová, J.: *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha, 2005, s. 49.

Z výše uvedeného vyplývá, že jazykový obraz světa se vyvíjel na filozofických základech. Dalo by se tedy říci, že filozofie ovlivňuje jazykovědná zkoumání, ale platí to i naopak: „jazykovědná zkoumání snad mohou být svým způsobem užitečná i pro filosofii; tak, že prostřednictvím interpretace struktur přítomných v jazyce poukážou ke struktuře (...) přirozeného světa. Špička ledovce může upozornit na to, co je pod vodou. Zkoumání jazyka nás může dovést k obecnějším poznatkům, k formulaci závěrů širší platnosti.“¹⁵ To platí i pro novější fenomenologicky orientovanou filosofii, kde řadíme především E. Husserla, M. Heideggera, či J. Patočku, jenž vysvětluje podstatu bytí člověka za pomoci čtyř fenoménů, a to: tělo, společenství, jazyk a svět. Podle I. Vaňkové by se právě tyto fenomény mohly stát základními souřadnicemi pro zkoumání jazykového obrazu světa.¹⁶ Je třeba zdůraznit, že takové pojetí by bylo převážně antropocentrické.

Podobně uvažují kognitivní lingvisté. Vztah člověka ke světu podle nich určuje především lidská tělesnost (naše „tělo v mysli“, srov. Johnson, 1978) a schopnost představivosti (*Metafory, kterými žijeme*, srov. Lakoff – Johnson, 1980).¹⁷ Kognitivní lingvistika se tedy zaměřuje hlavně na propojení jazyka s myšlením lidí. To znamená, že jazykovědné výzkumy mohou na základě našeho vyjadřování určit charakter toho, co probíhá v naší mysli. Zatímco na poli polské lingvistiky je tento přístup k jazyku již hojně rozšířen (např. R. Grzegorzycowa, J. Bartmiński, W. Pisarek, J. Anusiewicz aj.), v české jazykovědě je pořád více užíván přístup strukturní nebo komunikační, kdy jazyk je brán jako nástroj k dosažení s žádoucími účelů (Vaňková, s. 21).

Z antropologických a etnolingvistických výzkumů vycházeli ve 30. letech 20. století i také američtí lingvisté E. Sapir a B. Whorf, kteří společně vytvořili tzv. Sapir–Whorfovou teorii, v níž se mluví o jazykovém relativismu. Tím dospívají například k myšlence, že obrazy reality vytvářené v různých jazycích se vzájemně liší, nebo že jazyk je těsně spjatý se společností – je jí utvářen a zároveň ji sám formuje. V současné době mnoho lingvistů a jiných badatelů však s touto teorií souhlasí jen částečně. Vnímajíc skutečnost z úhlů dvou různých jazyků, shodují se v tom, že koncepce jazykových obrazů světa se bude lišit kvůli odlišným zkušenostem a kulturním a sociálním podmínkám daného společenství, ale zároveň polemizují se Sapir-Whorfovou teorií v tom smyslu, že poukazují i na určité podobnosti těchto dvou jazykových obrazů světa. Tyto podobnosti spočívají v univerzech, jako jsou

¹⁵VAŇKOVÁ, I.: Obraz světa v mateřském jazyce. In: *Obraz světa v jazyce*, Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta, Praha 2001, s. 23.

¹⁶Tamtéž, s. 23.

¹⁷Tamtéž.

lidská tělesnost a prožitek prostoru, antropocentrismus, metaforické pojmání světa, základní způsoby kategorizace. Z toho vyplývá, že obrazy světa dvou jazykových společenství se budou odlišovat, ale zároveň si budou podobné. Jejich jinakost se bude projevovat spíše povrchově – v konstruování skutečnosti, její deskripci a hodnocení, zatímco jejich podobnost bude zakořeněna v hlubších strukturách – konceptuální schémata opřena o tělesnost a prostorovost (Vaňková, 2005, s. 50).

1.2. Definice jazykového obrazu světa na poli současné české a polské lingvistiky

Podle české lingvistky Ireny Vaňkové jazykový obraz světa „*vyrůstá z takových tělesných a tělesně-prostorových struktur, jež jsou univerzálně platné. Na tyto struktury se pak nabaluje řada dalších elementů různé povahy, které jsou více či méně specifické a mohou sémantickou strukturu různých jazyků od sebe vzdalovat.*“¹⁸ Dále definuje jazykový obraz světa za pomoci vyličení jeho vlastností, mezi něž řadí zároveň s J. Kajfoszem heterogenost, dynamičnost, výběrovost, axiologičnost, integrálnost a kontextuálnost, transcendentnost.

Heterogenost znamená, že jazykový obraz světa je nesourodý, má mnoho vrstev a rovin – například teritoriální rovinu (dialekty), sociální rovinu (profesní jazyky, slangy), rovinu stylovou či komunikačně-situační. Podstatu jazykového obrazu světa vytváří vedle subjektivně orientované komunikace, jež je vlastně prototypem každodenní komunikace, také texty umělecké a folklorní, neboť právě ty z tohoto prototypu každodenní komunikace určitého společenství vycházejí (zachycují ji, obměňují a umělecky zpracovávají).

Dynamičností se má na mysli, že jazykový obraz světa se v průběhu času a dějinného vývoje mění. Ovšem zde Vaňková připomíná i Mathesiův termín „pružné stability“, což nás má upozornit také na existenci jakéhosi stále přítomného podloží jazykového obrazu světa, který jsme zdědili po předcích. „*Někdy je tu však i vnější snaha (a potřeba) společnosti proměnit nežádoucí stereotypy (např. v souvislosti s rasismem a xenofobií), kterou provázejí často i „umělé“ změny negativně zatížených pojmenování (Cikán – Rom, hluchý – neslyšící)...*“¹⁹ V současnosti se jazykový obraz světa mění především pod vlivem jiných jazyků, s kterými je v kontaktu, ale nemalý vliv na něho mají také média a reklama.

¹⁸VAŇKOVÁ, I.: Jazykový obraz světa. In: Vaňková, I.; Nebeská, I.; Římalová Saicová, L.; Šlédrová, J.: *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha, 2005, s. 51.

¹⁹Tamtéž, s. 53.

Co se výběrovosti týče, myslím, že pro porozumění, co je jí míněno, postačí uvést známý příklad s výrazy pro sníh či soby v eskymáckých jazycích. Na těchto příkladech je totiž patrné, že do jazykového obrazu světa se některé aspekty promítají s větší intenzitou, některé s menší, záleží na tom, jak moc jsou tyto aspekty pro dané společenství důležité.

Mezi další vlastnosti jazykového obrazu světa řadí Vaňková a Kajfosz axiologičnost. Vysvětlují ji jako hodnocení, zaujatost člověka skutečností, přičemž člověk a lidské je nejvyšší hodnotou. V rámci tohoto hodnocení se tvoří opozice, kdy na jedné straně má nějaká skutečnost pozitivní ohodnocení, hned vedle ní však stojí skutečnost s ohodnocením negativním (například „já“, „my“ versus „oni“).

V jazykovém obrazu světa je důležité nahlížení na skutečnost především z hlediska pragmatického a praktického (jak přirozeně zacházíme se světem a s věcmi – např. s autem se vozíme, s mýdlem se myjeme apod.). Na základě tohoto hlediska se tvoří jak definice jazykové, slovníkové, tak definice vědecké čili teoretické. Souhrnně se tyto vlastnosti jazykového obrazu světa nazývají integrálnost a kontextuálnost.

Poslední probíranou vlastností u Vaňkové je transcendence a s ní související sebereflexe. Znamená to, že jazyk má sklon k překračování svých mezí. Tyto meze se shodují s lidskými limity, jimiž jsou kognitivita, tělesno, smysly, schopnost myšlení a imaginace (Vaňková, 2005, s. 55). Jazyk, jímž se dají tyto limity uvnitř jazykového obrazu světa vyjádřit, je vlastně jakýmsi metajazykem, jenž je schopen sám sebe reflektovat. Je to základní předpoklad k porozumění přirozenému jazyku.

V Polsku byly první práce věnované problematice jazykového obrazu světa publikované v 80. a na počátku 90. let 20. století (Bartmiński, Tokarski 1986; 1990; Maćkiewicz 1990; Anusiewicz 1990; 1992; Peisert 1991; Tokarski 1993 a jiní). Jedna z prvních definic na poli polského jazyka, jež vyslovil v roce 1986 J. Bartmiński s R. Tokarskim, zní: *„jest to pewien zespół mniej lub bardziej utrwalonych w języku, zawartych w znaczeniach wyrazów lub przez te znaczenia implikowanych, który orzeka o cechach i sposobach istnienia obiektów świata pozajęzykowego. W tym sensie JOS jest utwaleniem zespołu relacji zewartych w językowym ukształtowaniu tekstu, a wynikającym z wiedzy o świecie pozajęzykowym (Bartmiński, Tokarski 1986: 72).“*²⁰ V této definici se charakterizuje jazykový obraz světa jako skupina relativně ustálených v jazyce názorů na svět, která

²⁰ ANUSIEWICZ, J.; DĄBROWSKA, A.; FLEISCHER, M.: Językowy obraz świata i kultura. Projekt koncepcji badawczej. In: Dąbrowska, A.; Anusiewicz, J.: *Językowy obraz świata i kultura*. Wrocław, 2000, s. 28.

rozhoduje o znacích a způsobech existence objektů z mimojazykového světa. Tyto názory na svět jsou zahrnuty či implikovány v běžné sémantice výrazů. Pro takové pojetí jazykového obrazu světa jsou podle J. Bartmińského s R. Tokarským typické modifikace vzhledem k odlišujícím se a konkrétním rolím mluvčího, jež v podstatě představují stylového a druhového ukazatele v textu. Jde tedy o jakousi velmi zobecněnou, ustálenou, obsahově i formálně široce rozšířenou vizi světa, jež je pro všechna společenství kolektivní, ale v níž zároveň platí stylová a druhová diferenciaci.

J. Maćkiewicz²¹ se na problematiku jazykového obrazu světa dívá jako na jazykovou rekonstrukci skutečnosti - tedy na rekonstrukci (a s ní svázaný popis, uspořádání a ohodnocení) věcí a jevů, které jsou předmětem zájmu lidské společnosti. Tím Maćkiewicz vlastně prohlašuje, že v jazykovém obrazu světa se uplatňují pouze ty elementy, jež jsou pro dané jazykové společenství užitečné.

Hluběji bych se nyní ráda zaměřila na definici jazykového obrazu světa Renaty Grzegorzycowé,²² jelikož právě z její definice bych chtěla ve své práci vycházet, neboť se mi jeví jako nesrozumitelnější, nekomplexnější a zároveň nejsnáze uchopitelná. Tato definice zní: *„Językowy obraz świata chciałabym rozumieć jako strukturę pojęciową utrwaloną (zakrzeplą) w systemie danego języka, a więc jego właściwościach gramatycznych i leksykalnych (znaczeniach wyrazów i ich łączliwości), realizującą się, jak wszystko w języku, za pomocą tekstów (wypowiedzi).“*²³

Grzegorzycowa tvrdí, že jazykový obraz světa je koncepční struktura charakteristická pro každý jazyk, s jejíž pomocí lidé interpretují svět. Tato struktura se realizuje pomocí textů či výpovědí, pozorovat ji můžeme zejména na gramatických a lexikálních vlastnostech daného jazykového systému. Předmětem našich výpovědí nejsou pojmy, ale fakta skutečného světa. Jazyk podle Grzegorzycowé interpretuje svět, avšak netvoří svůj objekt, plní pouze funkci reprezentující. Znakový vztah mezi skupinami zvuků a skupinami jevů se váže přes vědomí mluvčích. Z toho vyplývá, že do struktury jazykového obrazu světa se promítá subjektivismus mluvčích. Tento vztah je v různých jazycích různý – viz již výše zmíněné výrazy pro sních v eskymáckých jazycích. Ta samá věc může být tedy vyjádřena v jednom jazyce pouze jedním lexémem, zatímco v jazyce jiném může být vyjádřena několika lexémy.

²¹ MAĆKIEWICZ, Jolanta: Wyspa – językowy obraz wycinka rzeczywistości. In: *Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej: Językowy obraz świata*. Lublin, 1990, s. 193.

²² GRZEGORCZYKOWA, R.: Pojęcie językowego obrazu świata. In: *Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej: Językowy obraz świata*. Lublin, 1990, s. 41 – 49.

²³ Tamtéž, s. 43.

To potvrzuje další tezi Grzegorzcykové, že přes rozdílnost výrazových struktur upevněných v jednotlivých jazycích je možná jejich vzájemná přeložitelnost, proto porozumění mezi lidmi mluvícími různými jazyky je reálné. Problémy v mezilidské komunikaci vznikají nikoliv z rozdílností v jazykových systémech, ale spíše z odlišných zkušeností mluvčích. Jazykové výpovědi jsou často chápány subjektivně, záměr odesílatele mnohdy u příjemce vyvolává celou řadu konotací, které odesílatel nezamýšlel vyslat.

Mezi hlavními komponenty jazykového obrazu světa patří gramatické vlastnosti užitého lexika daného mluvčího. Tyto gramatické vlastnosti mají charakter historický, to znamená, že se tvoří na základě geneze, nikoliv aktuálního stavu. Dalším specifickým klasifikátorem světa jsou dle Grzegorzcykové lexikální vlastnosti. Odlišná sémantika výrazů v různých jazycích spočívá ve stupni zobecnění nazývaného jevu a také v odlišném uspořádání světa. Například *pranie a mycie* v polštině jsou dvě činnosti, zatímco v angličtině existuje pro ně pouze jeden výraz (*to wash*). Slovtvorné vlastnosti výrazů zase odhalují způsob, jakým mluvčí uchopuje reálné fakta ze světa, můžeme je tedy rovněž započíst do komponentů jazykového obrazu světa. Pro příklad lze uvést polský termín *papierówka*, jenž je odvozen z polského *papier*, což znamená v češtině papír. Samotný pojem *papierówka* pak signifikuje druh jablek bledé barvy a malé hmotnosti. Vidíme, že zde přes sémantické spojení vyjádřené lexikálně funguje motivační slovtvorné spojení, kdy slovo *papier* je vkomponováno do slova *papierówka* pro zvýraznění jejich bledosti a lehkosti (jež jsou typickými vlastnostmi také pro papír). Jako další příklady by tu sloužily polysémantické výrazy typu *ciekawyy* s významem *zvědavý* (psychický stav člověka), nebo k pojmenování vlastnosti pro něco, co je zvláštní, překvapivé apod. Mezi elementy, jež tvoří jazykový obraz světa, můžeme řadit rovněž různé sémantické konotace typu metafory, frazeologismy, nejrůznější deriváty a jiné varianty kolokability slov.

V pozdější formulaci jazykového obrazu světa od R. Tokarského²⁴ se tvrdí, že je to soubor pravidel obsažených v kategorických gramatických vztazích (tedy ve vztazích flexivních, slovtvorných a syntaktických), jakož i v sémantických strukturách lexika, které indikují způsoby obecnějšího chápání organizace světa v příslušném jazyce.

²⁴ TOKARSKI, Ryszard: Słownictwo jako interpretacja świata. In: *Współczesny język polski*. Pod red. J. Bartmińskiego. Lublin 2001, s. 366.

Další polský lingvista J. Anusiewicz²⁵ líčí jazykový obraz světa jako chápání reality pomocí přirozeného jazyka, neboli jako specifický způsob zobrazování světa, který je dán koncepční strukturou obsaženou v jazyce. Podle něho nejjednodušším způsobem, jak zkoumat jazykový obraz světa, je nejprve vycházet z lexika (nezapomínat také na hodnocení a konotace spojené se specifickými výrazy) a teprve poté se zaměřit na gramatické kategorie.

Definice jazykového obrazu světa J. Bartmińského je následující: *„Przyjmuje, że najogólniej mówiąc, jest zawartą w języku, różnie zwerbalizowaną interpretacją rzeczywistości dającą się ująć w postaci zespołu sądów o świecie. Mogą to być sądy „utrwalone“, czyli mające oparcie w samej materii języka, a więc w gramatyce, słownictwie, w kliszowanych tekstach (np. przysłowia), ale także sądy presuponowane, tj. implikowane przez formy językowe, utrwalone na poziomie społecznej wiedzy, przekonań, mitów i rytuałów.“*²⁶ Jazykový obraz světa je tedy podle Bartmińského různě slovně zpracovaná skutečnost, kterou můžeme brát rovněž jako soubor názorů na svět. Tyto názory mohou být v daném jazyce ustálené díky zkušenostem, poznatkům, předsudkům, mýtům či rituálům daného společenství, nebo vyplývají z jazykové materie, totiž z gramatiky, lexika a z různých textových klišé typu přísloví, frazeologismů apod.

Dále Bartmiński tvrdí, že obraz světa je výtvozem minulosti, kam spadají plody lidské zkušenosti, historie a národní kultury. Vedle toho je dán, jak už bylo několikrát řečeno, jazykem v rámci procesu socializace. Součástí jeho globálního pojetí jsou také stereotypy chápané jako kolektivní představy o lidech, věcech a událostech, které jsou charakterizovány z hlediska vlastností, funkcí, chování apod.

Jazykový obraz světa lze objektivním způsobem zrekonstruovat na základě trojího typu údajů, jež Bartmiński označuje symboly: S–A–T (jazykový systém, výzkumné ankety a texty). Metodou kognitivní definice lze zase vytvořit subjektivní způsob konceptualizace skutečnosti. Uvnitř tohoto obrazu se nachází prvky univerzální pro všechny kultury, ale zároveň i prvky kulturně rozrůzněné. To, co je kulturně univerzální, je soubor ustálených znaků, které jsou podřízené druhovým vzorcům a záměrům odesílatele. To, co se kulturně liší, je ontologický status elementů – mohou být posuzovány jako pravdivé, reálné či postulované.

K výzkumu a systematickému popisu jazykového obrazu světa je nutné, jak soudí Bartmiński, položit si minimálně šest otázek, důležitých rovněž pro jazykový model

²⁵ANUSIEWICZ, Janusz; DĄBROWSKA, Anna; FLEISCHER, Michael. *Językowy obraz świata a kultura*. Projekt koncepcji badawczej. In: Dąbrowska, A.; Anusiewicz, J.: *Językowy obraz świata i kultura*. Wrocław, 2000, s. 25.

²⁶BARTMIŃSKI, J.: *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin, 2006, s. 12.

komunikace. První z nich je otázka po způsobu, jak se identifikujeme v rámci společenství čili otázka, kdo jsme „my“, jinak řečeno rozebírají se zde autostereotypy. Dalším problémem je snaha o zjištění způsobu, jakým vnímáme sebe sami i druhé, ptáme se zde tedy, kdo jsou „oni“, jinými slovy pátráme tu po heterostereotypech. Třetí zádrhel představuje hledání stylů konceptualizace vzdáleností i „našeho“ místa ve světě. Jinou nesnázi tvoří to, jakým způsobem pojmáme kolektivní čas, v němž žijeme. Předposledním problémem je podle Bartmiňského otázka po hodnotách platných v tom společenském světě, jež uznáváme za „svůj“ a poslední věcí, po níž je k vytvoření jazykového obrazu světa nutné se tázat, je to, jak stylové a druhové kritéria působí na typ výpovědi a jak se přizpůsobují, příp. odlišují samotnému výrazu.

2. JAZYKOVÁ GENEALOGIE

2.1. Žánry a jejich obecná genealogie

Nejprve bych se zaměřila na vysvětlení pojmu komunikát. Význam tohoto pojmu je v podstatě stejný jako u výrazu žánr. V *Encyklopedickém slovníku češtiny*²⁷ je komunikát definován jako výsledek komunikace, jazykový projev či někdy dokonce jako text s důrazem na jeho roli v komunikaci. Jindy bývá komunikát od textu odlišován jako pojem komplexnější, jenž se realizuje nejen prostředky verbálními, ale i prostředky neverbálními.

Po vysvětlení tohoto termínu je možno přejít k vysvětlení, co je to druh komunikátu neboli druh žánru. Podle současného polského lingvisty Stanisława Gajdy²⁸ je to kulturně a historicky vytvořený způsob dorozumívání se pomocí jazyka, ukotvený ve společenských konvencích. Jinými slovy je to vlastně vzorec pro organizaci výpovědi. Sekundární význam žánrového druhu označuje soubor výpovědí, ve kterých je tento vzorec realizován a aktualizován.

Forma konkrétního komunikátu závisí v první řadě na volbě komunikační situace, takže o výskytu konkrétních výrazových a gramatických prostředků v komunikátu dále rozhodují podmínky samotného komunikačního aktu.

Druhy žánrů patří do oblasti kulturních konvencí, do nichž spadají také daná jazyková pravidla, a existují jako celek – vzorec. Tento vzorec obsahuje nejen formální jazykové kategorie, ale je v něm skryt i víceméně uspořádaný obraz světa a hierarchie hodnot určitého společenství mluvícího stejným jazykem. Druhy schematických vzorců žánrů jsou nám dány zároveň s mateřským jazykem. Ačkoliv si to neuvědomujeme, mluvíme výlučně tak, že používáme tyto vzorce. Naučit se mluvit tedy znamená umět tvořit žánrově vytvarované texty, které ovšem podléhají změnám a rozvíjejí se současně s celým jazykovým systémem.

Pokud jde o určování žánru, je třeba znát pravidla pro dorozumívání lidí, neboť žánry tkví v kolektivním jazykovém vědomí. Gajda ke zkoumání tohoto kolektivního jazykového vědomí komunikace užívá termín „genealogie“. Tento pojem byl zaveden teprve ve 20. století, avšak v našem kulturním prostředí genealogické myšlení dosáhlo vysoké úrovně již v antické poetice a rétorice. Dříve tento termín označoval pouze nauku o žánrech uměleckých textů, dnes genealogie obsahuje celé textové universum, neboť využívá nejen dosavadní

²⁷*Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, 2002, s. 220.

²⁸GAJDA, S.: *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*. In: Bartmiński, J.: *Współczesny język polski*. Lublin, 2001, s. 255 – 268.

úspěchy poetiky, rétoriky a stylistiky, ale spolupracuje také s lingvistikou – speciálně s teorií textu a s jinými naukami o kultuře.

V genealogických dějích žánrů je možné vydělit dvě rozvojové etapy, a sice období universální od nejdávnějších dob po 19. století a období vědecké od přelomu 19. století a 20. století. V rámci vědeckého období lze pak vydělit tři směry: 1) směr pozitivistický, ve kterém se žánry považují za příznaky literárního procesu; 2) strukturalistický směr (od 20. let 20. století), jenž akcentuje systémové propojení jednotlivých elementů v textu; 3) směr komunikační preferující empiricko-historické výzkumy se zřetelem na kulturní kontext. Tak došlo v rozvoji genealogie k přechodu od apriorní (předem dané) koncepce ke koncepci dynamické (historické).

Genealogie se doposavad nedopracovala nějaké soudržné obecně akceptované teorie o druzích komunikátů. To však neznamená, že ve výsledcích genealogie nelze nacházet důležité úspěchy. Ve světovém měřítku výraznou pozici zaujala polská genealogie. Její nejvýznamnější představitelkou byla Stefania Skwarczyńska²⁹ (1902 – 1988), autorka teoretické genealogické syntézy a zakladatelka, jakož i dlouhodobá redaktorka časopisu zabývajícího se otázkou literárních žánrů. Podle Skwarczyńské druhovou strukturu tvoří následující činitele: 1) odesílatel, 2) příjemce, 3) vztah mezi odesílatelem a příjemcem, 4) situace – odesílací, odesílací a zároveň přijímací, přijímací, 5) funkce textu, 6) předmět (téma) textu, 7) uchopení/pojetí předmětu, 8) textový materiál (jazykové prostředky), 9) představení předmětu a projev, 10) kód. Tito činitelé a jejich vztahy směřované k textu určují jakýsi vzorec, s jehož pomocí lze vybírat různé žánry textů. V rámci všech činitelů Skwarczyńská vysouvá do popředí funkci, neboť její modifikace rozhodují o specifikaci určitých struktur a zároveň podněcují procesy změn uvnitř celé žánrové struktury. Sjednocení strukturalistického a funkčního přístupu a současně navázání na dynamickou koncepci struktury je pro genealogickou teorii Skwarczyńské charakteristické. Znamená to, že autorka ve svém teoretickém modelu usiluje o představení přirozené různorodosti a proměnlivosti konkrétních textů.

Originální genealogickou koncepci představila také polská lingvistka Anna Wierzbicka³⁰, která navazuje na ideje Michała Bachtina, pojetí jazykových her Ludwiga

²⁹ SKWARCZYŃSKA, Stefania: *Wstęp do nauki o literaturze*. t. III. Warszawa, 1965; *Styl i gatunek*. In: *Stylistika VIII*. Warszawa, 1999. (citováno z: GAJDA, Stanisław: *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*. In: Bartmiński, J.: *Współczesny język polski*. Lublin, 2001, s. 258 – 259.)

³⁰ WIERZBICKA, Anna: *Genry mowy*. In: DOBRZYŃSKA, Teresa; JANUS, Elżbieta: *Tekst i zdanie*. Wrocław, 1983; *Akty i gatunki mowy w różnych językach i kulturach*. Přel. P. Konracki. In: BARTMIŃSKI, Jerzy: *Język – umysł –*

Wittgensteina a na teorii řečových aktů Johna L. Austina a Johna R. Searleho. Wierzbická definuje druhy výpovědi pomocí analýzy fragmentu přirozeného jazyka jako jazyka sémantického popisu. Záměry, předpoklady a další vědomé akty mluvčího zajišťující intuitivní porozumění a rozpoznání nabízených formulí.

Podle S. Gajdy³¹ se rozvoj genealogie v teorii žánrů výrazně zaměřuje na pochopení komunikačně-kulturního kontextu výpovědi. Tento sociokulturní kontext obsahuje mezi jinými: typy komunikačních situací – například shromáždění, nákupy, návštěvy apod.; kategorie účastníků – jejich funkce a společenská role; typické jednání – např. nakupování či komentování a k nim náležející pravidla, normy a zvyky. Vedle sociokulturního kontextu existuje ještě kontext obecně kulturní, ve kterém se mísí druhy a cíle jednání společnosti. Oba tyto kontexty se v kontextu kultury skládají a určují rámec, v němž se objevují společensky dané a rozpoznávané komunikační situace. Při popisu kontextu výpovědi se nejčastěji upozorňuje na takové komponenty, jakými jsou: 1) partneři aktu, jejich společenská role, jejich vzájemné vztahy, vzdělání, pohlaví, věk, psychické dispozice a jazykové kompetence partnerů; 2) čas a místo komunikace; 3) oblast veřejného života; 4) téma výpovědi; 5) komunikační kanál (ústní nebo písemný); 6) stupeň oficiálnosti situace v míře od velmi oficiální po intimní; 7) záměr uživatele jazyka. Gajda klade důraz na jazykovou kompetenci, kterou definuje jako schopnost mezilidské komunikace spojit všechny kontextuální činitele a převést je do řečové události čili do takového užívání jazykových i neverbálních prostředků, aby se dosáhlo naplánovaných cílů a záměrů. Jinými slovy jazyková kompetence znamená způsobilost člověka disponovat rozsáhlým souborem sdělovacích prostředků, pravidel, zvyklostí a norem a současně znalostí jejich užívání. Podle J. Hoffmannové³² je pak výsledkem výběru jazykových i neverbálních prostředků styl našeho jazykového projevu, ačkoliv si tento výběr často ani neuvědomujeme. Uvnitř jazykové kompetence se skrývají také obrazy přijatých vzorců komunikačních aktů a textů. Tyto obrazy mají charakter vnitřních vzorců komunikátů. Komunikace tedy záleží mimo jiné i na tvoření textů ve shodě s těmito vzorci. Zpravidla se však konkrétní výpovědi liší od zmiňovaných vzorců, neboť reálné podmínky komunikační situace často odbíhají od zobrazených podmínek ve vzorcích. Textu se rozumí pouze tehdy, rozumí-li se komunikační situaci, o které je v něm řeč. Členové daného jazykového společenství se dorozumívají díky tomu, že si splňují vzájemná očekávání, což znamená, že přizpůsobují své projevy konvenčním vzorcům.

kultura. Wybór prac. Warszawa, 1999. (citováno z: citováno z: GAJDA, Stanisław: *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*. In: Bartmiński, J.: *Współczesny język polski*. Lublin, 2001, s. 259.)

³¹Tamtéž, s. 259 – 262.

³²HOFFMANNOVÁ, J.: *Stylistika a Praha, 1997, s. 41.*

Každá oblast historicky popsané jazykové působnosti disponuje složitým a různorodým repertoárem žánrů, které ji slouží. Tento repertoár se liší podle chápání skutečnosti. Žánr však není možné spojovat pouze s hotovými formami výpovědi, neboť je daleko více – je axiologickou interpretací světa. Je jak formotvorným činitelem, tak i hodnotící a kognitivní kategorií. Typy žánrů vlastně fungují jako manifestace názorů na svět utvořených v dlouhém, historickém procesu změn daného společenství a jeho kultury jako jejich odraz. Žánr je tedy složitý systém jazykových a neverbálních prostředků, způsob interpretace skutečnosti a také formování textu a nalézání pro něho místa v kolektivním oběhu. V komunikačních aktech existuje uspořádaný systém konvenčních vzorců pro typy žánrů. Bez jeho osvojení by neexistovala efektivní komunikace. Model pro druhy žánrů lze tudíž chápat jako promítání typu komunikačních událostí oceňovaných v definovaném kulturním kontextu. Za hlavní kategorie modelu můžeme považovat uživatele jazyka (odesílatele a příjemce), typ komunikační situace, komunikační téma a záměr. Konkrétní texty se mohou o přijaté vzorce opírat v různé míře.

Jedním z hlavních úkolů disciplín, které se zabývají texty, je systematizace výpovědi. Dosahuje se jí pomocí dvou metod: klasifikace a typologie. Obě metody spojuje to, že ukazují na hierarchické uspořádání uvnitř představovaných jevů. Dělí je naopak skutečnost, že první slouží k pojetí třídy a druhý k pojetí typu. Výsledkem klasifikačního pojetí je odpověď na otázku, do jaké třídy spadá daný objekt. Klasifikační pojetí určuje rysy společné představovaným jevům. Toto pojetí ovšem neplatí stoprocentně. Účinnější jsou podle Gajdy³³ typologická pojetí, jež vznikají vybavením si určitých vlastností představovaného jevu na základě empirické zkušenosti a jejich spojením v soubor. Tyto soubory pak vykazují jakousi „rodinnou podobnost“. V jejím rámci se pak vydělují tyto druhy: 1) jednoduché a složité – první odpovídají komunikačním aktům ilokučním, ty druhé lokučním³⁴; 2) mluvené a psané; 3) tematické skupiny – liší se podle jazykové etikety.

Je složité zformulovat obecná pravidla rozvoje žánrů. Stanisław Gajda³⁵ považuje za hlavní zásadu jednak dialektickou hru geneze a funkce, jednak textovou strukturu. Dialektickou hru geneze a funkce můžeme chápat jako proces rekonstrukce existujících

³³GAJDA, Stanisław: *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*. In: Bartmiński, J.: *Współczesny język polski*. Lublin, 2001, s. 262 – 267.

³⁴Ilokučním komunikačním aktem se míní prosté sdělení, jímž mluvčí vykonává komunikační vliv na adresáta (např. tvrzení, zjištění, varování, kritizování; konkrétním příkladem by mohla být třeba výzva k ukončení besedy skrze sdělení časového údaje), zatímco lokuční akt znamená říci něco v běžném sdělovacím významu.

³⁵GAJDA, Stanisław: *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*. In: Bartmiński, J.: *Współczesny język polski*. Lublin, 2001, s. 264 – 265.

vzorů a komponování nových. Většina žánrů se vyvíjí z jiných žánrů díky mnoha přeměnám (například román z vyprávění).

Každý druh žánru má určitou působnost v kulturní oblasti – určité žánry vystupují v mnoha národních kulturách (např. rozhovor), zatímco některé jsou charakteristické pouze pro jednu nebo několik kultur. Některé z nich trvají a vyvíjejí se (např. drama), jiné rychle pomíjí. V současné době jsou patrné procesy internacionalizace typů žánrů, což znamená, že některé vzorce pro dané typy žánrů prolomily jazykové, kulturní a národní hranice a zevšeobecněly (např. článek). Žánr je tedy otevřená, dynamická a historická struktura, která reprodukuje určitý vztah ke světu a adaptuje se aktuálním potřebám.

2.2 Žánrová charakteristika novoročních projevů

V návaznosti na předchozí kapitolu o žánrové genealogii a o žánrech obecně bych se nyní ráda zaměřila na charakteristiku novoročního projevu jakožto žánru klíčového pro tuto práci. Novoroční projevy prezidentů lze charakterizovat jako slavnostní politické proslovy formálního a oficiálního rázu. Jde o model ustálený společenskou praxí, kdy prezident vždy na přelomu roku (nejčastěji poslední, či první den v roce – tedy buď 31. prosince, nebo 1. ledna) promlouvá k občanům své republiky (tedy k masovému příjemci). Jedná se o projevy předem připravené, které jsou většinou předčítány. Jejich záměrem má být blahopřání do nového roku. Vedle tohoto záměru jsou však v novoročních projevech prezidentů časté také rekapitulace, bilancování a zamýšlení se nad rokem uplynulým a zároveň plány a předsevzetí do roku nadcházejícího. Poněvadž jde také o proslovy politické, uplatňuje se v nich také persvazivní funkce, kdy cílem je přesvědčit příjemce ke stejnému smýšlení, jaké má odesílatel. Jejich společenská závažnost nutí řečníky k dodržování spisovnosti a zdvořilosti. V novoročních projevech by tedy nemělo chybět úvodní pozdravení a závěrečné oslovení adresátů, které bývá konvenčně spojeno s blahopřáním do nového roku. Od prezidenta je očekávána vysoká jazyková kompetence, jinými slovy způsobilost disponovat rozsáhlým souborem sdělovacích prostředků, pravidel, zvyklostí a norem a současně znalostí jejich užívání. Proto jsou v novoročních projevech žádoucí takové stylistické prostředky, jako je například metafora, metonymie, epiteton a jiné tropy. Pro posílení politického aspektu novoročních projevů bývají uplatňovány zejména stylistické prostředky zesilující jejich persvazivní funkci – těmi jsou například expresiva. Mohou jimi být ovšem zároveň i stylistické prostředky, které umožňují sounáležitost řečníka s posluchači, mezi něž lze zahrnout například nenáročná klišé, či lidovou frazeologii. Novoroční projev je jedním z žánrů, pro který je v současné době typický proces internacionalizace, tedy prolamování jazykových, kulturních a národních hranic.

3. JAZYK POLITIKY PO ROCE 1989

V předchozí kapitole jsem se na podkladě Gajdovy stati *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*³⁶ snažila přiblížit, jakým způsobem se vytváří druhy žánrů. Jak již bylo řečeno, výběr komunikátu čili žánru záleží především na volbě komunikační situace. Jelikož se moje práce má zabývat rekonstrukcí jazykového obrazu světa na základě novoročních projevů prezidentů Čech a Polska po roce 1989, ráda bych se nyní zaměřila na studie zabývající se politickou komunikační situací těchto dvou středoevropských zemí po roce 1989.

Jazyk politiky Čech i Polska se po převratu nepochybně změnil. Hlavní příčinou této změny byla především v obou zemích nově nabytá svoboda tkvící v demokracii a pluralitě politiky. Ovšem jak říkal V. Havel, je dobré vědět, „že se vždycky vyplatí být ke slovům podezřívavý a dávat si na ně pozor a že žádná opatrnost tu nemůže být zbytečně velká. Podezřívavostí ke slovům se dá rozhodně zkazit míň než přemrštěnou důvěrou v ně.“³⁷ Podobně uvažuje při analýze jazyka politiky v Polsku po roce 1989 i I. Kamińska – Szamaj. Ta tvrdí, že jazyk propagandy systému jedné strany musel se vznikem demokratického zřízení nutně zaniknout, že nadešel čas, kdy se opět mluví mateřským jazykem, který je ovšem různorodý, ale který i nadále slouží propagandě – avšak ne výlučně jedině, té socialistické.³⁸

Profesorka Kamińska – Szamaj zkoumá jazyk politiky přes přijatý jazykový obraz světa, který tvoří politici a lidé spojení s veřejným životem, kde spadají mimo jiné i novináři, jež popisují a komentují společensko-politické události. Jazyk politiky se podle ní po roce 1989 markantně změnil, neboť se stal prostředkem k vyjádření rozmanitých názorů a myšlenek. Nelze mluvit o jednom jazyku politiky, můžeme se vyjadřovat jediné k jeho různým verzím, které se liší jak jazykovými, tak mimojazykovými komponenty. Společně mají všechny politické texty to, že jsou určeny masovému příjemci a plní persvazivní funkci. Jejich cílem je přesvědčit příjemce ke stejnému smýšlení, jaké má odesílatel.

Publikace *Słowa na wolności* je rozsáhlou analýzou postkomunistického jazyka politiky. Zabývá se mimo jiné procesem osvobození slov od zkostnatělých struktur jazyka propagandy v PLR. Za tímto účelem analyzuje především historické společensko-politické události, které přispěly ke změně režimu, a současně pátrá po aktuálním publicistickém diskursu, kdy například zjišťuje, do jaké míry jsou účastníci dané komunikační situace ovlivňováni ve svém jednání nejrozličnějšími mýty, symboly či stereotypy. Podobně analyzuje

³⁶ Tamtéž, s. 255 – 168.

³⁷ HAVEL, V.: *Slovo o slovu*. In: Vrána, K.; Havel, V.: *Poslání a pokušení slova*. Praha, 2009, s. 60.

³⁸ KAMIŃSKA-SZMAJ, I.: *Słowa na wolności*. Wrocław, 2001, s. 47.

jazyk politiky objevující se v tisku, kde se navíc zaměřuje na to, jaký vliv mají noviny *Gazeta Wyborcza*, *Gazeta Polska* a *Nie J. Urbana* na tvarování polského jazykového obrazu světa po roce 1989. Na těchto tiskovinách zkoumá projevy nenávistného jazyka, jazyka protestu a případy vulgarizace jazyka polské politiky po roce 1989, které využívají hlavně emocionálně nabitě prostředky a které pak současně s latentní, ale záměrnou destrukcí různých hodnot a prosazováním ideologie šovinismu způsobují vydatný morální chaos. Jednu z kapitol knihy, I. Kamińska – Szmań zasvětila také rozboru jazykových prostředků vztahujících se k prezidentským kampaním v letech 1990 a 1995. Předmětem úvah je zde „autoprezentace“ politiků, jejich volební strategie a způsoby diskreditace protivníků. Dalším způsobem, jakým I. Kamińska – Szmań analyzuje jazyk politiky po roce 1989 v Polsku, je specifikace jejího bádání na jazyk politiků v parlamentě, kdy se zaměřuje na prostředek humoru v jednotlivých projevech politiků – jak politické protivníky degraduje a jak je integruje. Humor jakožto zesměšňující prvek je v knize rozebírán jako jedna z nejpodstatnějších složek charakterizujících současný svět politiky. Přestože politický vtíp ztratil status zakázaného ovoce, je stále hojně rozvinut především na anonymní tvorbě zesměšňující svět politiky a lidí spojené s veřejným životem, neboť nadále dovoluje „řízeným“ zesměšňovat „řídící“.

Analýzou jazyka politiky v Čechách po roce 1989 se například zabývala česká lingvistka Jaroslava Hlavsová v publikaci *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Na otázku, co se v jazyce naší politiky po převratu změnilo, odpovídá: „...změnilo se vlastně vše – účastníci, situace, normy, a hlavně nastala vše podmiňující a ovlivňující svoboda projevu.“³⁹ K této tezi dospívá po analýze, k níž jí napomáhal osmisložkový model Dell Hymese (1972) vypracovaný k bádání v etnografii řeči. Zmíněný model tvoří: S (setting) = situace, P (participants) = partcipanti čili účastníci, E (ens) = cíle a výsledky, A (act) = řečový akt a jeho charakteristika, K (key) = tón, duch, v němž se komunikuje, I (instruments) = nástroje, prostředky, kódy, komunikační kanály, N (norms) = normy interakce, G (genus) = žánry, kategorie řečových aktů a událostí. Pokud začáteční písmena všech osmi komponentů spojíme, vznikne nám slovo SPEAKING, což je vlastně pomůcka k zapamatování si tohoto vzorce, jenž je podobný vzorci, s jakým pracuje S. Gajda při vymezení druhů komunikátů.

Do první složky modelu zařazuje J. Hlavsová situaci, kterou pro lepší chápání doplňuje o J. Fishmanův pojem doména (1972), jenž byl charakterizován jako „*soubor*

³⁹ HLAVSOVÁ, J.: *Jazyk politiky*. In: Daneš, František a kol.: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha, 1997, s. 41.

sociálních situací vymezených obecným souborem pravidel chování“.⁴⁰ Do této složky tedy spadají například parlamentní výbor, určitý poslanecký klub, obecní zastupitelstvo apod.

Pokud jde o účastníky současné politické komunikace, jsou jimi podle J. Hlavsové lidé, kteří se od předchozích politiků diferencují hlavně svobodou projevu spočívající ve velké míře jeho otevřenosti a individuálnosti a také v odpovědnosti omezené výhradně vlastním svědomím a názorem nebo konsenzem daného stranického klubu. Většinou jsou to také lidé, které charakterizuje notná odbornost a vyšší úroveň vzdělání.

Dalším komponentem Hymesova modelu jsou cíle a výsledky politického projevu. Zde je podstatná především persvazivní funkce, jejímž účelem je přesvědčit posluchače o svém názoru.

Co se týče samotného řečového aktu politické komunikace, J. Hlavsová jej rozděluje na dvě stejně důležité části – formální a obsahovou. Pokud jde o tu formální část, Hlavsová tvrdí, že „základní realizační formou demokratické politiky je dialog v nejširším smyslu. V dialogu se tříbí názory, stanoviska, formují se argumenty, přesvědčuje partner.“⁴¹ Účastníky dialogu jsou jednotlivci, příp. mluvčí jednotlivých skupin, nikoliv ovšem kolektiv. Opozičním partnerem politiků jsou především novináři, kteří uplatňují svobodu slova často bez odpovědnosti k ztvárnění názorů a postojů jednotlivých politiků. Tuto tezi vysvětluje V. Havel, když během jednoho ze svých proslovů řekl: „...*Nehněvám se na televizi či na noviny, že zkreslují, co jsem řekl, anebo to zamlčují, anebo mne sestřihávají do jakési podivné zrůdy...Zajímá mne na tom něco jiného: totiž odpovědnost těch, kdo mají masová média v rukách. I oni jsou totiž odpovědni za svět.*“⁴² V rámci formální stránky řečového aktu politické komunikace je asi nejpodstatnější lexikum. Nová je především zvýšená frekvence ekonomických termínů, jež jsou často přejímána z angličtiny (např. makléř, dividenda, tender, hypotéka apod.). Do politických projevů se dostává také nová metaforika, často jí slouží kalky z anglické publicistiky (např. praní špinavých peněz = money laundring, špička ledovce = tip of the iceberg, světlo na konci tunelu = the light at the end of tunnel apod.). Znovu se pouštějí do oběhu slova spojené s organizací politického života, které se užívaly za První republiky (např. starosta, radní, obecní úřad, zastupitelstvo apod.). V politické řeči se projevuje úsilí o občanskost a menší míru patosu. Jazyk politiky často směřuje „k oblíbené anonymitě šedé masy“, což se vyznačuje užíváním vazeb se všeobecným podmětem (např. všichni to vědí; to

⁴⁰ Tamtéž, s. 26.

⁴¹ HLAVSOVÁ, J.: *Jazyk politiky*. In: Daneš, František a kol.: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha, 1997, s. 28.

⁴² Tamtéž, s. 29.

ale zamítli; kdo chce vyhrát, nevyhraje). Dochází k redefinování důležitých pojmů, tzv. „vyprázdněné pojmy“ (Havel) nabývají opět svého původního významu (např. mír, legální, legitimní, apod.). V politických komunikačních událostech se také častěji nyní objevují neverbální znaky (např. polistopadové V a zvonění klíčů, srdíčko u Havlova podpisu, modrá barva ODS apod.). Charakter spisovnosti a nespisovnosti jazyka v politických textech se podle J. Hlavsové „*nijak obzvláště neliší od jiných veřejných a poloveřejných projevů v jiných společenských situacích*“.⁴³ Nespisovnost se podle jejích výzkumů v politických projevech objevuje minimálně, neboť jde většinou o projevy předem připravené, přesto se samozřejmě objevuje, a to zejména v syntaktických konstrukcích, ve frazeologii podmíněné vyšší emocionálností projevu, v míchání spisovné a obecné češtiny, v užívání dialektů apod.

Klíčem je míněna celková atmosféra politické komunikační události, která je spojena jak s normami daného společenství, tak s doménou. Komunikační protivníci v politických debatách například často používají ironie či humor k vzájemnému zesměšnění (např. Klaus – Santa Claus, ODS – ptákostrana, Luxovy aktivity – luxuje apod.).

Budeme-li mluvit o instrumentech jako další složce modelu, je třeba poukázat na skutečnost, že v politickém životě po roce 1989 je častější projev mluvený než projev psaný (vzrůstá se vzrůstem popularity internetu, televize a rozhlasu). Ze slovně-obrazových prostředků se v politické komunikaci nově objevily např. volební billboardy, poutače, plakáty, letáky, samolepky a jiné reklamní předměty.

Normy současného politické komunikace jsou podle autorky statě *Jazyk politiky* závažným podkladem pro sledování a analýzu komunikátů. Jde především o normy zdvořilosti, chování a etiketu, které jsou ovšem závislé na situaci a participantech. Hlavsová zde vytýká zejména momenty oslovení – tedy začátek dialogu, intruze (tzv. „skákání do řeči“), míru oficiálnosti, výběr lexikálních prostředků a konec dialogu, kdy je třeba poděkovat. Normy ale mohou být podle ní překročeny i v neverbální komunikaci.

Poslední součástí Hymesova modelu jsou žánry. Podle Hlavsové je zde dobré vycházet z Fishmanova konceptu domén, kdy politická interakce je vymezena obecným souborem pravidel chování. Pro aktuální pluralitní politickou situaci zdůrazňuje roli specifické domény - volební kampaně. Za převažující žánr považuje v rámci domény koalice formu vyjednávání a v rámci domény opozice demokratické hlasování.

⁴³ HLAVSOVÁ, J.: *Jazyk politiky*. In: Daneš, František a kol.: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha, 1997, s. 33.

Praktická část

4. METODOLOGIE K VÝZKUMU

V praktické části své bakalářské práce budu pro rekonstrukci jazykového obrazu dané země v daném období používat metody analýzy textu, kde budu vycházet především z definic jazykového obrazu světa I. Vaňkové a R. Grzegorzcykové. Analyzována bude především lexikální a stylistická stránka novoročních projevů jednotlivých prezidentů, dále pak axiologičnost a výběrovost jednotlivých témat.

I. Vaňková tvrdí, že při rekonstrukci a porovnávání dvou jazykových obrazů světa je možno sledovat jak univerzální, tak distinktivní prvky. Nejpodstatnějším univerzálním prvkem Čech a Polska po roce 1989 je společný středoevropský prostor a s ním spojený historicko-politický a sociokulturní kontext. To se odráží zejména na výběru tematiky a s ní spojené axiologičnosti novoročních projevů, dále pak na lexikálních i gramatických podobnostech češtiny a polštiny jakožto jazyků spadajících pod společnou jazykovou větev indoevropských západoslovanských jazyků a v neposlední řadě se toto projevuje také v rovině žánrové, kdy se určité stylistické komponenty shodují (viz předchozí kapitola o žánrové charakteristice projevů).

Od distinktivních rysů jazykového obrazu světa, o nichž mluví Irena Vaňková,⁴⁴ bych ráda navázala na definici Grzegorzcykové,⁴⁵ která tvrdí, že jazyk interpretuje svět. Znakový vztah mezi skupinami zvuků a skupinami jevů se podle ní váže přes vědomí mluvčích, z čehož vyplývá, že do interpretace jazykového obrazu světa se výrazně promítá subjektivismus mluvčích. V odlišnostech jazykových obrazů Čech a Polska tvořených na základě novoročních projevů prezidentů tedy budou hrát důležitou roli různé zkušenosti prezidentů. Jazykové výpovědi jsou často interpretovány subjektivně, záměr odesílatele mnohdy u příjemce vyvolává řadu konotací, které odesílatel nezamýšlel vyslat.

Při analýze novoročních projevů prezidentů Čech a Polska po roce 1989 jsem vycházela zejména z definice Grzegorzcykové. Proto jsem jednotlivé projevy seřadila k analýze nikoliv z chronologického hlediska, ale podle osobností prezidentů a z větší části jsem se při jejich rozboru zaměřila na stylistickou a lexikální rovinu. V druhé kratší části jsem se pak orientovala na analýzu probírané tematiky a s ní spojené axiologičnosti. Tyto kategorie

⁴⁴ VAŇKOVÁ, I.: Jazykový obraz světa. In: Vaňková, I.; Nebeská, I.; Římalová Saicová, L.; Šlédrová, J.: *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha, 2005, s. 51.

⁴⁵ GRZEGORCZYKOWA, R.: Pojęcie językowego obrazu świata. In: *Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej: Językowy obraz świata*. Lublin, 1990, s. 41 – 49.

jsem k analýze přejala opět z definice jazykového obrazu světa I. Vaňkové. O jejich významnosti pro rekonstrukci jazykového obrazu světa ovšem mluví i polští lingvisté - např. J. Maćkiewicz (1990) či J. Bartmiński (2006). Závažnost kategorie výběrovosti, jak o nejčastější tématicke mluví I. Vaňková,⁴⁶ tkví v tom, že poukazuje na skutečnost, že některé aspekty se do jazykového obrazu světa promítají s větší intenzitou, některé s menší, záleží vždy na tom, do jaké míry jsou tyto aspekty pro dané společenství důležité. Co se týče axiologičnosti, na ní je pro tvorbu jazykového obrazu světa klíčové to, že jde o hodnocení, zaujatost člověka skutečností, přičemž člověk a lidské je dle I. Vaňkové⁴⁷ nejvyšší hodnotou. V rámci axiologičnosti se pak vytváří opozice, kdy na jedné straně má nějaká skutečnost pozitivní valuaci, avšak hned vedle ní stojí skutečnost s ohodnocením negativním.

Celkově jsem pracovala s 46 projevy, z toho 23 projevů bylo českých a 23 polských. Těchto 46 projevů se vztahovalo k 6 prezidentům, z nichž k České republice se vztahovali 2 (Václav Havel a Václav Klaus), zatímco k Polské republice 4 (Lech Wałęsa, Aleksander Kwaśniewski, Lech Kaczyński, Bronisław Komorowski). Konkrétní počet analyzovaných projevů daných prezidentů je následující: 14 novoročních projevů Václava Havla, 9 novoročních projevů Václava Klause, 3 novoroční a 3 televizní projevy Lecha Wałęsy,⁴⁸ 10 novoročních projevů Aleksandera Kwaśniewského, 5 novoročních projevů Lecha Kaczyńskiego a 2 novoroční projevy Bronisława Komorowského. Pokud jde o funkční období jednotlivých prezidentů, ta vypadají takto: Václav Havel (29. prosince 1989 – 20. července 1992), Václav Klaus (7. března 2003 – doposud), Lech Wałęsa (22. prosince 1990 – 22. prosince 1995), Aleksander Kwaśniewski (23. prosince 1995 – 23. prosince 2005), Lech Kaczyński (23. prosince 2005 – 10. května 2010), Bronisław Komorowski (6. srpna 2010 – doposud).

Jednotlivé analýzy novoročních projevů prezidentů jsou rozděleny, jak již bylo řečeno výše podle jednotlivých prezidentů, z toho je zjevné, že celkově jsem provedla 6 analýz. Tyto analýzy jsou dále rozděleny do následujících podkapitolek: Lexikální a stylistická rovina; Nejčastější probíraná tematika a s ní spojená axiologičnost a Obraz analyzovaného prezidenta ČSR/ČR/RP časově omezený dobou jeho funkčního období.

⁴⁶ VAŇKOVÁ, I.: Jazykový obraz světa. In: Vaňková, I.; Nebeská, I.; Římalová Saicová, L.; Šlédrová, J.: *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha, 2005, s. 54.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Z důvodu nedostupnosti zbylých tří novoročních projevů jsem byla nucena pracovat i s jeho televizními projevy z let 1991, 1993 a 1994.

Pokud jde o délku analýz novoročních projevů jednotlivých prezidentů, ta je různá, neboť se odvíjí od doby, po kterou daný prezident vykonává svou funkci, tedy od množství novoročních projevů, jež pronesl. Vliv na délku analýz má ovšem také samotná délka jednotlivých projevů. Například novoroční projevy Václava Havla byly v průměru necelé čtyři strany a ve funkci prezidenta setrval třináct let, zatímco projevy Lecha Kaczyńskiego měly převážně necelou jednu stranu textu a jeho funkční období činilo necelých pět let.

5. ANALÝZA NOVOROČNÍCH PROJEVŮ VÁCLAVA HAVLA Z LET 1990 - 2003

5.1. Lexikální a stylistická rovina

Milí spoluobčané,

čtyřicet let jste v tento den slyšeli z úst mých předchůdců v různých obměnách totéž: jak naše země vzkvétá, kolik dalších miliónů tun oceli jsme vyrobili, jak jsme všichni šťastni, jak věříme své vládě a jaké krásné perspektivy se před námi otevírají.

Předpokládám, že jste mne nenavrhli do tohoto úřadu proto, abych vám i já lhal.

Naše země nevzkvétá. Velký tvůrčí a duchovní potenciál našich národů není smysluplně využit. Celá odvětví průmyslu vyrábějí věci, o které není zájem, zatímco toho, co potřebujeme, se nám nedostává. Stát, který se nazývá státem dělníků, dělníky ponižuje a vykořisťuje. Naše zastaralé hospodářství plýtvá energií, které máme málo. Země, která mohla být kdysi hrdá na vzdělanost svého lidu, vydává na vzdělání tak málo, že je dnes na dvaasedmdesátém místě na světě. Zkazili jsme si půdu, řeky i lesy, jež nám naši předkové odkázali, a máme dnes nejhorší životní prostředí v celé Evropě. Dospělí lidé u nás umírají dřív, než ve většině evropských zemí.

Dovolte mi malý osobní zážitek: když jsem nedávno letěl do Bratislavy, nalezl jsem při různých jednáních čas k tomu, abych pohlédl z okna. Viděl jsem komplex Slovaftu a hned za ním velkoměsto Petržalku. Ten pohled mi stačil k tomu, abych pochopil, že naši státníci a političtí činitelé se po desetiletí nedívali nebo nechtěli dívat ani z oken svých letadel. Žádná četba statistik, které mám k dispozici, by mi neumožnila rychleji a snadněji pochopit stav, do něhož jsme se dostali.⁴⁹

Takto začíná Václav Havel svůj první novoroční projev v roli prezidenta ČSSR. Už na tomto úryvku je možné vysledovat Havlův styl, pro nějž je typické krédo „žít v pravdě“ a zároveň kritika předchozího režimu, snaha „*nechválit nadále šaty nahého krále, ale říkat naopak pravdu; chovat se zkrátka v souladu s vlastním svědomím a docela prostě se lidsky napřimit.*“⁵⁰ Úryvek vyvolává přes jakési černobílé rozdělení na „oni“ tehdy“ a „my teď“ procitnutí, prozření, nadhled, neboť toto rozdělení není svázáno nenávistí a pomstou k „nim“.

⁴⁹ Novoroční projev prezidenta ČSSR Václava Havla. Praha, Pražský hrad, 1. ledna 1990.

⁵⁰ ZARYCKYJ, O.: Václav Havel. Portrét kreslený zvenčí. Řitka, 2007, s. 59.

O černobílém rozdělení (které se mimochodem velmi často a obratně využívalo v totalitních režimech) mluví také ve svém novoročním projevu v roce 1992: „*Kdysi jsem řekl na Václavském náměstí „Nejsme jako oni“. Nechceme-li být jako „oni“, znamená to, že se nesmíme nechat zaslepit fanatismem, krvelačnou touhou po pomstě a nenávistí. Neznamena to však, že „jim“ můžeme cokoliv tolerovat nebo že ty, kteří spáchali trestné zločiny, nemáme stíhat.*“ Dojem nadhledu a prozření je umocněn i v metaforickém „pohledu z okna letadla“, jenž první český prezident líčí jako osobní zážitek, čímž k občanům navozuje důvěrnou přátelskou atmosféru, kterou ostatně vyjádřil již v samotném oslovení „*milý spoluobčaně*“. V svém prvním projevu Havel poukazoval na zločiny předchozího režimu, mluvil o důležitosti dědictví čtyřiceti let v komunismu, ale zároveň varoval, že nelze všechno svádět na předchozí vládce, „*nejen proto, že by to neodpovídalo pravdě, ale i proto, že by to mohlo oslabit povinnost, která dnes stojí před každým z nás, totiž povinnost samostatně, svobodně, rozumně a rychle jednat. Nemylme se: sebelepší vláda, sebelepší parlament i sebelepší prezident toho sami mnoho nezmohou. A bylo by i hluboce nesprávné čekat obecnou nápravu jen od nich.*“⁵¹ A právě v tom se Havlovo pojetí černobílého rozdělení na „my teď“ a „oni tehdy“ diametrálně liší od pojetí totalitního.

Ve všech výše uvedených citacích můžeme rovněž spatřovat Havlovu typickou sémantickou preciznost, která byla posílena nejen jeho literárním talentem, ale i jeho filozofickým a humanistickým myšlením. Havel totiž věřil v „*tajemnou moc slova*“,⁵² slovo považoval za „*nejvlastnější zdroj toho, čím jsme*“,⁵³ ale zároveň upozorňoval na to, že moc slova není vždy jednoznačná a průhledná. „*...slovo je úkaz tajemný, mnohoznačný, ambivalentní, zrádný. Může být paprskem světla v říši tmy (...), ale může být i smrtonosným šípem. A co je nejhorší: může být chvíli tím a chvíli oním, může být dokonce obojím současně!*“⁵⁴ Ve svých projevech se proto snažil o přesné vymezení pojmů, a to zejména těch, v nichž viděl nejzávažnější lidské hodnoty.

Havlovy projevy jsou propracované nejen z hlediska sémantického, ale i z hlediska gramatického. Jsou vybroušené nejen po stránce lexikální, ale i po stránce stylistické. Odpovídá tomu i množství nejrozmanitějších metafor, básnických přirovnání, synekdoch, metonymií či frazeologismů a pořekadel, jimž bych se ráda věnovala v následujících řádcích.

⁵¹ *Novoroční projev prezidenta ČSSR Václava Havla*. Praha, Pražský hrad, 1. ledna 1990.

⁵² HAVEL, V.: Slovo o slovu. In: Havel, V.; Vrána, K.: *Poslání a pokušení slova*. Praha, 2009, s. 45.

⁵³ Tamtéž, s. 45-46.

⁵⁴ Tamtéž, s. 51-52.

Z množství tropů zastoupených v Havlových novoročních projevech, lze vybrat na příklad tyto:

revoluční kvas (2003) – o atmosféře, která předcházela vzniku ČR; *držíme se – Češi a Slováci – za ruce* (2003); *Není tedy pravda, že žijeme v jakémsi eldorádu sobců.*(1993, 2003); často užívaná metafora domova ve významu České republiky (např. 2003; 1993, 1991);...*ta hrůza přilétla – v duchu Apokalypsy – z nebe.* – o teroristických útocích z jedenáctého září (2002); *Společnost je tedy (...) protkána hustým předivem jevů a vztahů...* (2001); *...kriminalitě, která má dnes různé nové tváře, nebývale brutální i neobyčejně sofistikované.* (2001); počítačové praní špinavých peněz (2000); *odpovědnost před zrakem věčnosti* (2000); *svědomí by kulhalo za vědou* (2000); *sebevražedně se odřízneme od světa* (2000); *státem utopeným v jakýchsi lokálních a dokonce i vlastnímu občanstvu málo srozumitelných rozepřích* (2000); *bezpočet velkých zdí* (1999); *V prostředí plotů, dělicích čar a nedůvěřivého či pohrdavého vztahu k jakékoli jinakosti...* (1999); *duch zdí* (1999); *ochromení tak důležitých údů demokracie* (1999); *první stavební kámen či samozřejmý předpoklad demokracie* (1998); *i soudobý vývoj naší společnosti prochází občasnými turbulencemi* (1996); *Dějiny i politika mají naopak povahu cesty.* (1996); *Jsme jen lidé, andělským sborem nebudeme nikdy...* (1996);...*zotročení ideologickými floskulemi jakéhokoli druhu.* (1996); *...být naopak živnou půdou věcné a slušné vedené diskuze...* (1996); *pestrý vějíř možností* (1994); *vyrostl z plenek svého novodobého národního probuzení a dozrál poznání* (český národ, 1994); *monstrózní nadstát* (1994); *...obecná politická nesvornost je přesně tím druhem luxusního zboží...* (1992); *...že jsme prolomili mříže totality...* (1991).

Jak lze z výše uvedených příkladů vysledovat, Havlovy metafory a jiné tropy mají často metafyzický přesah. To znamená, že se často týkají abstraktních jevů typu naděje, pokora, dobro, zlo apod. Básnická přirovnání se ovšem vyskytují i v souvislosti s patriotismem (metafora domova), přátelským vztahem ke Slovensku, terorismem, kritikou kriminality a obecně morálky společnosti atd. Podle používané metaforiky je možno soudit, že Havel kladl důraz na demokracii, mezilidské vztahy, svědomí, asertivní zahraniční politiku, toleranci a pluralitu názorů. Domnívám se, že Havlova pestrá metaforika u posluchačů nejen umocňuje vyšší citový prožitek, ale přispívá rovněž k úspěšnější persvazi.

Co se týče Havlových lexikálních zvláštností, často se jedná o novotvary, zveličení určitého rysu, či neobvyklá slovní spojení. Pro ukázkou je možné vyjmout alespoň následující výrazy:

zestejňující tlak (2000); *četné moderní zlořády* (2000); *diktatura reklamy, konzumu, bezduchá komerční kultura, televizní násilí či rostoucí nadvláda mediálních manipulátorů a vynálezců sloganů nad přemýšlivými politiky* (2000); *smrtelně nebezpečné civilizační hrozby* (2000); *samospád věcí* (2000); *všehomír* (2000); *nové pojetí lidského úkolu na Zemi* (2000); *lidská důstojnost* (1999); *krize sebedůvěry* (1999); *svatouškovský háv* (1999); *rozkvět politického intrikánství* (1999); *planetární porozumění* (1999); *velký zázrak bytí* (1999); *tupá oddanost smečce* (1998); *nedejbůh* (1998); *znehucující politické šarvátky* (1996); *stav ducha* (1996); *morálka džungle* (1996); *nádoba bez obsahu* (1996); *kompas naší společné naděje* (1995); *právní nihilismus* (1995); *velkorysé odstátňování* (1994); *politikaření* (1992); *stranické hašteření* (1992); *vzájemné osočování* (1992); *zlovolnost* (1992).

Zaměříme-li se na toto netypické lexiko, zjistíme, že se vztahuje zejména ke kritice politiky a společenských poměrů, k transcendentálním a abstraktním jevům, k toleranci, sebedůvěře a naději. Důraz je v Havlově lexiku (na základě jeho četnosti aplikování) kladen také na spoluodpovědnost, odcizování lidí, svobodu, morální pravidla, lidskou důstojnost a solidaritu.

Vedle metafor a nejrůznějších básnických prostředků, frazeologismů, novotvarů a neobvyklých slovních spojení Havel často používá také slova s emocionálně nabitým příznakem typu: *radostné, bolestné, trpké, odpudivé* (1997); *trápí mne, z čeho se raduji, jsme zneklidnění; rád bych, obávám se, lidé jsou nervózní, přeji si, vyznávám se vám* (2000) aj. Účelem tohoto lexika byla především ještě větší působivost projevů, snaha zaujmout a s tím pak spojená persvazivní funkce. Při analýze lexika novoročních projevů Václava Havla jsem se dále zaměřila na prostředky intenzifikační, prostředky pro zdůraznění a lexémy vyjadřující míru jistoty/přesvědčení, a to zejména z toho důvodu, že tyto prostředky považuji za zajímavé jak z hlediska stylistického, tak z hlediska persvaze. Pokud jde o prostředky intenzifikační, tedy ty, jež mají zesilovací funkci, lze uvést třeba tyto: *notný kus nedůvěry* (2001); *gigantické městské aglomerace* (2000); *velicí tuneláři* (2001); *..., ba někteří dokonce...* (2000); *zázrak všech zázraků* (1998); *tisíc a jeden rozmanitých prostředků* (1995) aj. Co se týče prostředků pro zdůraznění, je možné pro ukázkou vyjmout například následující: *...nejen..., ale především a hlavně...* (2001); *Zajisté:...* (2000); *Shrnuto:...* (2000); *Běží o jediné:...* (1999); *Pro začátek stačí málo:....* (2000); *Ale to není všechno a možná to není ani to hlavní:...* (2000) atd. Ke zdůraznění Havel často užívá interpunkčních znamének jako jsou :, -, !, ?. Pro tento účel zároveň často využívá opakování slov - *Ano,...* (1996) či celých tematických celků – „*Naše země nevzkvétá.*“ (1990, 1994); *turbulence* (1999). Mezi lexémy vyjadřující stupeň jistoty

jsem vybrala tato: *jsem přesvědčen* (1992); *domnívám se, pevně věřím, vím dobře o* (1993); *Jedna naprosto zásadní věc:...* (2000); *Není pravda, že...* (2000) aj. Umění používat tyto stylistické prostředky tak, aby se dosáhlo naplánovaných cílů a záměrů, je dokladem Havlovy vysoké jazykové kompetence.

Z gramatického hlediska bych ráda vytkla funkci interpunkčních znamének. Jak už bylo řečeno výše, dvojtečka mývá u Havla často zdůrazňovací funkci. Stejně tak je tomu u pomlčky. Vykřičník má patetický či vyzývací charakter. Nejhojnějším interpunkčním znaménkem však v Havlových projevech je vedle tečky a čárky otazník, který má funkci tázací. Četnost Havlových otazníků v projevech nejen že podněcuje posluchače k úvahám, ale dává samotným projevům dialogický ráz. Nepředkládá posluchačům hotový obraz roku předchozího či následujícího, ale naopak se v nich snaží podnítit úvahy, aby si tento obraz vytvořili sami.

Od dialogického charakteru Havlových projevů je možno přejít k dalším stylistickým interpretacím. Jak již o tom byla řeč výše, projevy Václava Havla se pyšní vysokou jazykovou kompetencí. Je třeba podotknout, že Havel si všechny své projevy psal sám, což nebývá u prezidentů pravidlem. V jeho způsobilosti disponovat rozsáhlým souborem sdělovacích prostředků, pravidel, zvyklostí, norem a současně znalostí jejich užívání sehrálo významnou roli jednak spojení role prezidenta a spisovatele v jedné osobnosti, jednak jeho cit pro odpovědnost. Odpovídá tomu rovněž již dříve popisované Havlovo úsilí o sémantickou preciznost, či propracovaná kompozice jeho projevů.

Od kompozice projevů lze navázat na jejich grafickou stránku. Průměrná délka Havlových projevů jsou necelé čtyři strany, ve srovnání s projevy jiných prezidentů jsou tedy jeho projevy poměrně rozsáhlé. Další grafické analyzování by bylo sporné, neboť projevy byly určeny primárně k mluvenému přednesu, jejich tištěná podoba není natolik důležitá jako jejich mluvená verze.

Od novoročních projevů prezidentů se očekává dodržování přinejmenším základních zdvořilostních norem, jimiž jsou pozdravení, oslovování a přání do nového roku. Dále se, jak uvádí J. Kraus ve své knize *Rétorika a řečová kultura*, míra zdvořilosti liší. „*Jazyková povaha zdvořilosti je tak dána nejen postojem k okolnímu světu, ale i způsobem, jakým je tento postoj*

vyjádřen (Ehlich, in: Watt set al., 1992).⁵⁵ Zaměříme-li se na oslovování posluchačstva v projevech Václava Havla, zjistíme, že nejčastěji je užíváno oslovení „Milí spoluobčané“ či „Vážení přátelé“, narazíme však i na oslovení „Dámy a pánové“, „Vážení spoluobčané“, „Občanky a občané“. Oslovování se v průběhu projevu objevuje několikrát, mimo zdvořilostní funkci má také funkci upoutávací. Co se týče přání do nového roku, v projevech Havla bývají umístěny na konci projevů a jejich tematika je výrazně spojena s Havlovou axiologičností. Jak již bylo řečeno výše, kategorie výběrovosti témat a axiologičnosti jsou významnými složkami jazykového obrazu světa, neboť poukazují na skutečnosti, které jsou pro danou osobu důležité a hodnotné. Václav Havel se ve svých novoročních blahopřáních zaměřuje především na tato témata a hodnoty: mír a klid v duši, zdraví, trpělivost, úspěchy v práci, naději a sílu, vzájemné porozumění, tvořivost, toleranci, neokázalé trvání na svých předsevzetích, pospolitost národa a s ní spojené vlastenectví a patriotismus, vzájemná vstřícnost a solidarita – obecně láska k bližnímu, vítězství pravdy a lásky nad lží a nenávisí, nadhled a s ním spojenou moudrost a statečnost, pokora, morální jednání a odpovědnost za své jednání.

Pro názornou ukázkou, jak Havlovo blahopřání do nového roku vypadá, uvedu stručnou analýzu tří z nich:

„Vážení spoluobčané, milí přátelé, kéž by tato země byla už natrvalo a stále zřetelněji hezkým a slušným domovem nás všech, kéž bychom na ni mohli být stále hrdější! Přeji vám všechno dobré v roce 2003 i v celém vašem budoucím životě!“ (1993)

„Vážení spoluobčané, děkuji vám za vše, čím posilujete naši společnou naději! A pokud ji snad někteří ztrácíte, přeji vám, aby se opět začala vracet do vašich srdcí! Hezký nový rok!“ (1995)

„A ještě jeden svůj pocit tu musím na závěr říct: jsem si každým dnem jistější, že by vůbec neškodilo, kdybychom udělali něco pro to, aby tu a tam přece jen zvítězila pravda a láska nad lží a nenávisí. Přeji vám všechno dobré v roce 1997.“ (1997)

V novoročním přání z roku 1993 je kladen důraz na pospolitost národa, který je vyjádřen metaforikou domova, jež odkazuje na rodinnou pospolitost a hodnoty rodiny. Přáním „kéž

⁵⁵ WATTS, Richard; SACHIKO, Ide; EHLICH (eds.): *Politeness in Language. Studies in Its History, Theory and Practice*. Berlín – New York, Mouton de Gruyter 1992. (citováno z: KRAUS, J.: *Rétorika a řečová kultura*. Praha, 2004, s. 156.)

bychom na ni (myšleno na svou zemi) *mohli být stále hrdější*“ je vyjádřena touha po všeobecném patriotismu a vlastenectví. Objevuje se zde i apelace po abstraktní, nekonkrétní, a proto problematické hodnotě dobra. Důraz na tyto hodnoty je posílen patetickým zvoláním zprostředkovaným funkcí vykřičníku. Intenzitu významnosti těchto hodnot u Havla zesiluje také fakt, že úplně stejné přání použil i o deset let později na konci svého posledního novoročního projevu. V blahopřání z roku 1995 si můžeme zase všimnout, jakým způsobem Havel dbá na zdvořilostní normy (oslovení *Vážení spoluobčané* a poděkování *děkuji vám za vše, čím posilujete naši společnou naději*). Ty mu pak vlastně pomáhají v persvazi občanů o správnosti jím prosazovaných hodnot, v přání z roku 1995 je konkrétně touto hodnotou *naděje*. Její závažnost je opět umocněna patetickým zvoláním. Patos na konci novoročních projevů má rovněž podpořit slavnostní ráz této komunikační situace. Co se týče blahopřání z roku 1997, je nutno podotknout, že v tomto roce Havel prožil asi nejtíživější chvíle svého života, neboť se během něho *dvakrát ocitl tváří v tvář smrti*.⁵⁶ Sám tyto prožitky vnímal jako *velké výzvy k novému a daleko hlubšímu zamyšlení o světě, v němž žijeme, o sobě samém, o záhadném řádu našeho bytí a o množství znamení či skrytých poselství, která k nám z nitra tohoto řádu zaznívají a jichž si většinou nevšímáme. A s novou novou naléhavostí například pochopil,*⁵⁷ *že jediným skutečným zdrojem vůle k životu je naděje, naděje, jakožto vnitřní jistota, že i to, co se nám může jevit jako ryze nesmyslné, může mít svůj hluboký smysl a že je naším úkolem, abychom ho hledali. Pochopil*⁵⁸ *rovněž asi o něco lépe než dřív i to, proč bez lásky k bližnímu přestává být lidský život lidským životem hodným tohoto jména.*⁵⁹ Proto novoroční přání z roku 1997 je asi nejsilnějším Havlovým sebevyjádřením, kde uplatňuje také své životní krédo „žít v pravdě“. Na uvedeném úryvku tohoto projevu je patrný také další prostředek typický pro Havlovu persvazi, a sice smazávání hranic oficiálnosti projevu pomocí navození důvěrného přátelského vztahu se spoluobčany, který je na ukázkce konkrétně vyjádřen sdělením Havlova subjektivního pocitu.

Zdvořilost se u Havla objevuje také v užívání lexika typu „dovolte mi“, „prosím“, „děkuji“. Poděkování se v jeho projevech nevyskytuje z čistě formálních důvodů (jako je tomu například u spojení „děkuji za pozornost“), ale třeba v projevu z roku 1996 Havel používá tohoto zdvořilostního prostředku také k záměrné persvazi spojené rovněž s ohodnocením a motivací: *„Uznání a dík patří vám všem, ať už jste podnikateli, zaměstnanci, vojáky,*

⁵⁶ *Novoroční projev prezidenta ČR Václava Havla*. Praha, Pražský hrad, 1. ledna 1997.

⁵⁷ úprava v citaci textu tvaru slovesa z první osoby jednotného čísla na třetí osobu jednotného čísla

⁵⁸ totéž

⁵⁹ Tamtéž.

diplomaty, učitelé, lékaři či čímkoli jiným, a samozřejmě i vládě, parlamentu, obecním samosprávám a celé státní správě. Nebo abych byl přesnější: uznání a dík patří všem, kteří své povolání vykonávají poctivě, v souladu se zákony i obecním prospěchem, a kteří respektují všechna práva svých spoluobčanů a bližních.⁶⁰ Poděkování v duchu téhož principu jaký je v ukázce aplikuje také v projevu z roku 1999: „Hodnoty, z nichž se dnes těšíme, nevznikly ovšem samy od sebe, bez lidského přičinění. Rád proto dnes - v duchu naší novoroční tradice - děkuji všem, kteří se o jejich rozkvět zasloužili či zasluhují.“⁶¹

Pokud jde o smysl pro humor, ten bývá u prezidentů v novoročních projevech nepříliš častým úkazem. U Havla je patrný například při vyjasňování významu slova „standardní“: „Nic proti tomu, znamená-li standardnost, že je něco osvědčené a dobré. Měli bychom si však dávat pozor na to, abychom nezačali vyznávat standardnost jako takovou, standardnost samu o sobě, a abychom posléze nepropadli bludu, že všechno standardní, to znamená obvyklé, je automaticky i dobré. Jsou věci, které ze samé své povahy nemohou být standardní a které standardizovat by neznamenal nic jiného, než je prostě zplošťovat či neodpustitelně zestejnovat. Vždyť život sám je úkazem bytostně nestandardním a já bych se děsil světa, který by na mně žádal, abych měl standardní ženu, standardní úsměv či standardní duši, nebo abych byl standardním spisovatelem či prezidentem. Ano, volám po standardní občanské společnosti. Ale co to znamená? Nic méně a nic víc, než úctu ke všemu nestandardnímu, jedinečnému, osobitému, neobvyklému, nebo dokonce tak či onak provokujícímu. Znamená to prostě úctu k životu a jeho tajemství, důvěru v lidského ducha a příležitost pro všechny nestandardní bytosti, kterým činí radost dělat občas i něco, co činí radost jiným.“ (1994) Havel jako jediný z prezidentů, u nichž jsem prováděla analýzy novoročních projevů je vůči tomuto výrazu obezřetný. Upozorňuje na jeho nebezpečí vyplývající ze standardizování a latentně tím navádí na konotaci s normalizací.⁶²

Jak je z ukázky patrné, Havel humoru či ironie nevyužíval ve svých projevech ke zkompromitování svých odpůrců a rivalů, ale spíše je považoval za prostředek ke kritice společnosti a hodnot, které pokládal za špatné. Nádech takové ironie lze spatřovat třeba i ve slovním spojení „veselý rozkvět politického intrikánství“ (1999) nebo ve větě „Cynismu,

⁶⁰ Novoroční projev prezidenta ČR Václava Havla. Praha, Pražský hrad, 1. ledna 1996.

⁶¹ Novoroční projev prezidenta ČR Václava Havla. Praha, Pražský hrad, 1. ledna 1999.

⁶² Oficiální pojmenování pro čistky v komunistické straně, propouštění ze zaměstnání, obnovení cenzury, zrušení mnoha zájmových a politických sdružení a organizací a další represivní opatření po násilném potlačení Pražského jara v roce 1968 armádami Varšavské smlouvy.

kariérismu, závisti, zbabělosti a zlobě - zvláště jsou-li zahaleny do svatouškovského hávu - se v něm naopak daří.“ (1999).

Nyní bych se ráda zaměřila na to, jak Havel ve svých projevech uplatňuje persvazi k podpoření správnosti svých hodnot a idejí. V první řadě se ve svých projevech opírá o autority, které svým působením vyznávaly stejné hodnoty, o jejichž významnosti byl přesvědčen i sám Havel. O závažnosti poznatku využívání autorit v rámci eristické dialektiky⁶³ (tedy umění, jak dopomoci objektivní pravdě k vítězství) hovoří, i když ironicky a v jistých pasážích snad až příliš radikálně, i A. Schopenhauer: *„Místo důvodů užívejme autorit podle míry vědomostí odpůrcových. (...) ...autority budou pro něho tím více platiti, čím omezenější jsou jeho vědomosti a schopnosti. Jsou-li prvotřídní, uzná velmi málo autorit, snad vůbec žádných. (...) Před soudem se vlastně vede spor jen s autoritami, s pevně stanovenou autoritou zákonů: je úkolem soudnosti nalézt zákon, tj. autoritu, jíž sluší se v daném případě použít. Avšak dialektika má dosti prostoru, aby případ a zákon, jež se vlastně k sobě nehodí, je-li potřebí, byly tak dlouho krouceny, až shledá, že se již k sobě hodí: a také naopak.“*⁶⁴ Havel se odkazuje ve svých projevech na tyto autority: J. Á. Komenský (1990, 1992, 2002), T. G. Masaryk (1990, 1996, 2003), P. Chelčický (1990), papež Jan Pavel II. (1990), tibetský dalajláma (1990), Bible a s ní spojená křesťanská morálka (1992), Listina základních práv a svobod (1992). Mezi další persvazivní prostředky Havla patří využívání kontrastů (např. v projevu z roku 2000: *„Není asi příznakem ničeho dobrého, když hodnota majetku tří nejbohatších lidí světa převyšuje součet hrubých národních produktů skupiny rozvojových zemí s šesti sty milióny mnohdy hladovějících obyvatel. Světové hospodářství závratně vzkvétá a přitom v osmdesáti zemích světa mají občané dnes podstatně nižší průměrný příjem, než měli před deseti lety.“*); způsob, jakým Havel vyjadřuje svá přání a jak vyzývá občany (např. *Byl bych šťasten, kdyby...*(1990); *Rád bych, aby...*(1990); *Pokusme se...* (2000); *Pevně věřím, že...* (1993); *Bylo by prostě velmi dobré, kdyby...* (1993); *Kéž by tedy pokora, zájem o druhé, lidská odpovědnost, smysl pro spravedlnost a solidarita byly tím, co lze nazvat ideou českého státu!* (1993) apod.; důležitou úlohu v Havlově persvazi hraje i samotná pokora, na kterou zesnulý exprezident apeluje téměř v každém svém novoročním projevu a také navození důvěrné atmosféry pomocí sdělování osobních zážitků a pocitů, či „přátelským“ oslovováním (např. v projevu z roku 1997: *A ještě jeden svůj pocit tu musím na závěr říct: jsem si každým dnem jistější, že by vůbec neškodilo, kdybychom udělali něco pro to, aby tu a tam přece jen zvítězila pravda a láska nad lží a nenávistí.*). Vlastně také samotné

⁶³ SCHOPENHAUER, A.: *Eristická dialektika*. Praha, 1927.

⁶⁴ Tamtéž, s. 44-49.

Havlovo krédo „Pravda vítězí“ lze pokládat za účinný prostředek persvaze. Mluví o tom i významný americký právník G. Spence ve své knize o argumentaci: *„Kouzlo magického argumentu vyvěrá ze stejného místa v nás, v němž je slyšen ostatními, ze stejného místa, v němž se vždy vytváří rozhodnutí Druhého pro náš argument nebo proti němu. Když naše publikum mluví a rozumí jenom anglicky, byli bychom hloupi, kdybychom se pokoušeli o vítězný argument v latině. Proč bychom tedy volili pro mluvení k Druhému odlišný jazyk, než ten, který používá Druhý při formování rozhodnutí? Proč bychom mluvili s Druhým jazykem hlavy, když se rozhodnutí Druhého vytváří vždy v zóně srdce?“*⁶⁵

⁶⁵ SPENCE, G.: *Jak správně argumentovat a pokaždé zvítězit. Doma, v práci, na kolbišti, kdekoliv a každý den.* Praha, 1995, s. 191.

5.2. Nejčastější probíraná tematika a s ní spojená axiologičnost

Co se týče nejvíce probírané tematiky v Havlových projevech, lze tam zařadit: otázku československého soužití; volby; přírodní katastrofy (povodně); EU; NATO; sebereflexe a hledání vlastní identity; ekonomické reformy – obzvláště rozebíraná tematika jsou privatizace; nutnost morální přeměny společnosti; cíle v politice; vznik samostatné ČR; 10. výročí sametové revoluce.

Protože zde není místo na podrobné analyzování všech těchto témat, vyberu z Havlových novoročních projevů pro ukázkou pouze dvě pasáže týkající se autorova ideálního obrazu Čech a obrazu české politiky:

„Možná se ptáte, o jaké republice sním. Odpovím vám: o republice samostatné, svobodné, demokratické, o republice hospodářsky prosperující a zároveň sociálně spravedlivé, zkrátka o republice lidské, která slouží člověku a proto má naději, že i člověk poslouží jí. O republice všestranně vzdělaných lidí, protože bez nich nelze řešit žádný z našich problémů. Lidských, ekonomických, ekologických, sociálních i politických.“ (1990)

Tato ukáзка je Havlovou definicí ideální republiky, tedy něčeho, k čemu jako prezident republiky směřuje, jedná se vlastně o ideální obraz Čech v Havlově podání. Z hlediska sémantického je v této definici podstatná především zaujatost člověkem, který bude žít v *republice lidské*, tedy v republice, která bude hospodářsky prosperovat a zároveň bude sociálně spravedlivá. Mezi člověkem a republikou by měla dle Havla fungovat zpětná vazba, pomocí níž by se naplňoval lidský charakter republiky. Člověk, o němž Havel hovoří, by měl být všestranně vzdělaný, aby byl schopen řešit nejrůznější typy problémů.

Pokud jde o Havlův obraz politiky, ten vypadá následovně:

„Naštěstí tu jde ale o vazbu dvojsměrnou: politika sice zasahuje přímo do našich životů či myslí, ale my všichni zároveň přímo ovlivňujeme ji. Anebo není snad politika vždycky do určité míry zrcadlem obecných společenských poměrů či aspoň některých jejich stránek? Mohl bych dlouho mluvit o těch či oněch obecných předsudcích, myšlenkových stereotypech i pochybných, leč dlouho historicky utvářených, modelech chování, náladách, ne-li přímo bludech, které se promítají do naší politiky z obecného stavu naší společné mysli.“ (1998)

Politika tedy podle Havla funguje na principu dvousměrného pojetí moci. Toto pojetí funkce moci podrobně vysvětluje také G. Spence ve své knize *Jak správně argumentovat a pokaždé*

zvítězit: „Moc je nejprve myšlenkou, vjemem. Moc, které čelím, je vždy takovou mocí, jakou ji vnímám. Dovolte, abych to vyjádřil jinak. Jejich moc je moje vnímání jejich moci. Jejich moc je moje myšlenka. Zdroj jejich moci je tedy v mé mysli. Moc, kterou vládnu jiní, je takovou mocí, jakou jim dám. Jejich moc je můj dar.“⁶⁶

Zaměříme-li se na axiologičnost v Havlových novoročních projevech, můžeme říct, že jeho nejzávažnější hodnoty spočívají především v: demokracii, svobodě, míru, přátelství, soucitu, pokoře, odpuštění, naději, morální integritě spojené se sebevědomím a odpovědností za své jednání, toleranci, solidaritě, vzdělání, víře, zdraví, trpělivosti, v pracovních úspěších, v síle, ve vzájemném porozumění, v tvořivosti, v trvání na svých předsevzetích, v pospolitost národa a v s ní spojeném vlastenectví a patriotismu, ve vzájemné vstřícnosti a solidaritě – obecně lásce k bližnímu, ve vítězství pravdy a lásky nad lží a nenávisť, v nadhledu a v s ním spojené moudrosti a statečnosti. Pro ukázkou uvedu Havlovy definice tří těchto hodnot:

Ke svobodě člověka podotýká: *„Čím svobodnější má být občan a celá společnost, tím důležitější je, aby svoboda jednoho neohrožovala svobodu druhého, a aby tudíž lidské soužití mělo svá pevná a obecně respektovaná pravidla.“* (1995)

V uvedené ukázce vidíme, že Havel v souvislosti se svobodou klade důraz především na odpovědnost. Ze stylistického hlediska je zajímavý požadavek, *„aby svoboda jednoho neohrožovala svobodu druhého“*, neboť jím vlastně vyjadřuje kontrast ke svobodě – totiž omezení. Poukazuje tím na důležitost existence hranic svobody, čímž apeluje k obecnému respektování pravidel v rámci lidského soužití.

Naději definuje jako orientaci *„k určitým hodnotám, ideálům a cílům a víře⁶⁷ v jejich dobrý smysl, a tudíž i v dobrý smysl všeho, co v jejich duchu dnes a denně děláme. Je to prostě výraz naší bytostné potřeby trvale se vzpínat k budoucnosti a znovu a znovu v ní hledat důvody, směr a smysl své cesty životem.“* (1995)

Definici naděje jsem vybrala hlavně z toho důvodu, že se jedná o hodnotu, na kterou Havel nezapomíná upozorňovat v žádném ze svých novoročních projevů. Z ukázky je patrné, že přestože ji charakterizuje dosti abstraktně a metaforicky, její závažnost vidí zcela hmatatelně. Definuje ji jako „životní motor“, který nás pohání v našem jednání kupředu vstříc budoucnosti.

⁶⁶ SPENCE, G.: *Jak správně argumentovat a pokaždé zvítězit. Doma, v práci, na kolbišti, kdekoliv a každý den.* Praha, 1995, s. 36.

⁶⁷ Změněn tvar z lexému víra autorem této práce

„Sebevědomí není pýcha. Právě naopak: jedině člověk nebo národ v tom nejlepším slova smyslu sebevědomý je schopen naslouchat hlasu druhých, přijímat je jako sobě rovné, odpouštět svým nepřátelům a litovat vlastních vin. Pokusme se takto chápané sebevědomí vnést jako lidé do života naší pospolitosti a jako národy do našeho chování na mezinárodním jevišti. Jedině tak získáme opět úctu k sobě samým, k sobě navzájem i úctu jiných národů.“
(1990)

I v pojetí sebevědomí je viditelná Havlova typická sémantická preciznost. K podpoření správnosti této ideje využívá jednak opozice *sebevědomí – pýcha*, jednak lexémů *pokusme se* s vyzývací funkcí a *jedině* s funkcí vytýkací a zdůrazňovací. V metafoře *mezinárodní jeviště* lze spatřovat odkaz na J. A. Komenského, což se rovněž uplatňuje ve zmíněné persvazi.

5.3. Havlův obraz ČSR a ČR od roku 1990 do roku 2003

Po zhroutilí komunistického režimu se podle Havla zhroutilí také množství velkých zdí, které nesmyslně rozdělovaly lidi, národy i celé kontinenty. Zhroutilí se také železná opona oddělující evropské národy podmaněné sovětským impériem od národů těšících se ze svobody. Shodně by v tomto směru vypadal obraz Polska. Havel ovšem cítil nutnost specifikace ČSR, a tak se v souvislosti se změnou režimu zaobírá rovněž problematikou reflexe naší země a hledáním její identity. *„Hledáme nový, lepší a vsutku spravedlivý model své vlastní státní existence a soužití našich národů. Hledáme nejlepší způsoby, jak od základů přebudovat naše hospodářství a umožnit mu přirozený rozvoj. Hledáme nový ústavní a politický systém, takový, který by nejlépe vyhovoval našim dnešním podmínkám. Hledáme novou totožnost našeho státu jako státu vsutku právního: přebudováváme celý náš právní řád. Hledáme nový vztah občana ke státu a státu k občanovi, občana k občanovi i občana k vlastnictví a k práci. Hledáme posléze i nový a žádnými předsudky už nezatižený vztah k vlastní minulosti. Potýkáme se přitom nejen s dědictvím komunismu, ale i s mnoha problémy, které zaklela do našeho osudu i naše vzdálenější historie.“* (1992)

Pokud jde o Havlovu snahu o vytvoření lepšího a spravedlivějšího modelu soužití Čechů a Slováků, z historické zkušenosti již víme, že byla neúspěšná, neboť v roce 1993 došlo k rozpadu ČSR. Konec ČSR byl podle Havla *„provázen určitou pachutí a podivnými rozpaky. Žádná významnější část občanů tehdy proti rozdělení státu neprotestovala, ale žádná významnější část ho také neoslavovala. Jako by k tomu prostě nebylo co dodat a jako by si veřejnost víceméně oddechla, že to nekonečné a traumatizující dohadování je konečně za námi.“* (1993) Havel dbal ovšem na co nejlepší vztahy mezi Čechy a Slováky i po rozpadu ČSR: *„Žijeme ve veskrze propojeném světě a držíme se - Češi a Slováci - za ruce při svém pohybu po tomto novém terénu. A to je samozřejmě nejdůležitější.“* (2003)

Co se týká obrazu Čech v rámci Evropy, má Havel následující představy. V souvislosti se vstupem do NATO, bude mít ČR dle Havla *„poprvé ve svých dějinách pevné záruky vlastní bezpečnosti jako plnoprávný účastník systému kolektivní obrany demokratických hodnot v euroatlantickém prostoru. Nikdo dnes už nemůže říkat, že nás Západ nechce.“* (1999) Významnou roli obrazu Čech v rámci Evropy tvoří také EU. Podle Havla je EU úctyhodným pokusem o vytvoření prostoru těsné a rovnoprávné spolupráce nejrůznějších svěbytných součástí Evropy. Jde tedy o budování takové Evropy, v níž by už nikdo mocný nemohl utiskovat kohokoli slabšího a v níž by už nebylo možné řešit spory násilím.

Ideální Havlův obraz republiky jsem zmiňovala již v předchozí kapitole. Havel touží po republice „*samostatné, svobodné, demokratické, o republice hospodářsky prosperující a zároveň sociálně spravedlivé, zkrátka o republice lidské, která slouží člověku a proto má naději, že i člověk poslouží jí. O republice všestranně vzdělaných lidí, protože bez nich nelze řešit žádný z našich problémů.*“ Jak už bylo řečeno výše, v popředí této definice stojí člověk s humanistickými hodnotami.

Zaměříme-li se na obraz politiky u Havla, zjistíme, že vypadá následovně. Podle Havla budování státu je nikdy nekončícím procesem, plným překvapení a dramatu, který nikomu a v žádném okamžiku nedává důvod k pocitu, že dílo je hotovo. Ba dokonce ani program tohoto díla či vize, kterou sleduje, nejsou nikdy hotové. Naopak: *vyvíjejí se trvalým stykem s životem a dějinami, čímž je zároveň trvale spolutvoří. Není-li v politice konečných cílů, existuje v ní nepochybně směr a spousta dílčích úkolů jakožto směrových ukazatelů či našich průvodců na cestě.*“ (1996) S politikou bezprostředně souvisí také volby. Ty jsou dle Havla důležitým prostředkem všech občanů ČR k ovlivnění běhu věcí v zemi. Volby jsou pro ně vlastně příležitostí, jak promluvit do toho, kdo bude v budoucnosti v ČR vládnout. *„To znamená, že sám sobě i nám všem nejlépe pomůže ten z nás, kdo bude pozorně sledovat politické dění, všimnout si jednotlivých politiků i politických stran, číst jejich programy a posléze - na pozadí této své znalosti - volit vskutku odpovědně, tak, aby jeho hlas dostali ti, kteří to myslí nejpochybněji a působí nejvěrohodněji.*“ (1998)

Specifický je také Havlův obraz české společnosti, kdy apeluje na změnu mravního klimatu v ČR: *Nikdo si nesmí myslet, že tržní ekonomika znamená právo libovolně se obohacovat na úkor jiných, nikdo si nesmí myslet, že svoboda a demokracie dávají komukoli právo ohrožovat svobodu a životy druhých. Kvalita práva, kvalita jeho uplatňování a míra obecné úcty k němu závisí na síle mravních hodnot, které společnost vyznává a pěstuje, a na síle, s níž je schopna je prostřednictvím všech svých institucí prosazovat ve veřejném životě. Všechny úspěšné politické a hospodářské systémové změny, které jsme provedli, nám nebudou mnoho platné, bude-li mezi námi převládat morálka džungle.*“ (1996) V návaznosti na povodně v roce 1992, Havel vymezil rovněž pozitivum české společnosti: *„...když jde do tuhého, umíme tvořivě a pohotově spolupracovat a jsme schopni velké solidarity.*“ (1993)

Z výše uvedeného lze odvodit, že v Havlově obrazu světa se odráží snaha o sémantickou preciznost a úsilí o redefinování pojmů, na něž klade důraz. Tyto pojmy lze vysledovat jednak z jeho metaforiky, jednak z novoročních přání. V těchto dvou kategoriích

se objevují především tyto pojmy: *naděje, pokora, dobro, zlo, patriotismus, přátelský vztah ke Slovensku, terorismus, kritika kriminality a obecně morálky společnosti, demokracie, mezilidské vztahy, svědomí, asertivní zahraniční politika, tolerance, pluralita názorů, svoboda, mír, přátelství, soucit, odpuštění, morální integrita spojená se sebevědomím a odpovědností za své jednání, solidarita, vzdělání, víra, zdraví, trpělivost, pracovní úspěchy, síla, vzájemné porozumění, tvořivost, trvání na svých předsevzetích, pospolitost národa a s ní spojené vlastenectví, vzájemná vstřícnost – obecně láska k bližnímu, vítězství pravdy a lásky nad lží a nenávisť, nadhled a s ním spojená moudrost a statečnost.*

Do Havlova obrazu ČSR a ČR řadíme, jak již bylo řečeno, i nejvíce probíranou tematiku. Jak už bylo uvedeno výše, spadá tam: *otázka česko-slovenského soužití; volby; přírodní katastrofy (povodně); EU; NATO; sebereflexe a hledání vlastní identity; ekonomické reformy – obzvláště rozebíraná témata jsou privatizace; nutnost morální přeměny společnosti; cíle v politice; vznik samostatné ČR a 10. výročí sametové revoluce.*

Ve tvorbě daného jazykového obrazu světa se mimo jiné odráží také Havlovo humanistické a filozofické myšlení, jež se promítá zejména v kritice předchozího režimu, v persvazi o správnosti kréda „Pravda vítězí“ a o všech výše uvedených hodnotách, na které byl Havlem kladen důraz. V metaforice a lexiku zesnulého prezidenta se výrazně projevuje nadhled a prozření – tyto vlastnosti rovněž spadají pod komponenty Havlova jazykového obrazu světa. Důležité je upozornit na roli otazníku v novoročních projevech Havla, neboť ten dává jeho projevům dialogický ráz. To znamená, že dává samotným adresátům projevů prostor pro částečnou kreaci daného obrazu světa či pro jeho dotvoření.

6. ANALÝZA NOVOROČNÍCH PROJEVŮ VÁCLAVA KLAUSE Z LET 2004 – 2012

6.1. Lexikální a stylistická rovina

„Hlavně ale neočekávejme, že se o nás od 1. května začne někdo zvnějšku starat. Nezačne. I nadále se o sebe budeme muset - vlastními silami - postarat sami.

Věřím, že toho jsme a budeme schopni, a proto se budoucnosti nebojme. Považujme ji spíše - pro každého z nás - za úžasnou příležitost, kterou nesmíme promarnit.“⁶⁸

Na ukázce z Klausova novoročního projevu z roku 2004 je možno vidět hned několik rysů charakteristických pro jeho styl. Jedním z nich je časté užívání záporky *ne-* u slov se zdůrazňovací funkcí (*neočekávejme, nezačne, nebojme, nesmíme*). Ke zdůraznění však Klausovi slouží také četná aplikace sloves v 1. osobě, množného čísla, přítomného času, rozkazovacího způsobu, slovesného rodu činného (*neočekávejme, budeme se muset postarat, jsme a budeme schopni, nebojme se, považujme, nesmíme promarnit*). Jedná se vlastně o užívání inkluzivního plurálu, který v první osobě zahrnuje jak mluvčího, tak adresáta sdělení. Tento morfologický tvar sloves má vedle zdůrazňovací funkce také funkci vyzývací. Mezi další charakteristické znaky Klausova stylu patří hojně používání paratenzí neboli vsuvek (... - vlastními silami - ...; ... - pro každého z nás - ...). Pro Klausovy novoroční projevy je příznačná jakási skeptičnost, opatrnost v přijímání nových podnětů ať už z mezinárodní či z vnitrozemní politiky v porovnání s Havlovou důvěrou, láskou a nadějí. Dokazuje to mimo jiné i jeho přístup k Evropské unii, což můžeme vidět i na ukázce (řeč je v ní o vstupu do EU, který se konal 1. května 2004). Tato Klausova nedůvěra a skeptičnost pak mnohdy působí spíše demotivujícím účinkem, což se ovšem snaží vyvážit v každém svém novoročním přání apelací na optimismus spoluobčanů. Demotivující je ovšem i jeho nevyvážená kritika společnosti a nabádání k odpovědnosti. Důležitou roli při srovnávání jazykových obrazů světa obou prezidentů ČR hraje jejich předchozí zaměstnání, vzdělání a jiné subjektivní faktory. Klaus je ekonom a od toho se tedy odvíjí i jeho styl. Vedle lexika, metaforiky, frazeologismů a jiných tropů (které podrobněji rozepráší níže) si toho můžeme povšimnout i na uplatňované syntaxi – viz např.: *Vůči, po něm následujícím čtyřem desetiletím, lhostejní či smířliví být nesmíme.* (2008); *Nezapomínejme na ně ani i v roce dnes začínajícím.* (2010); *To změnit je velkou výzvou pro naši budoucnost.* (2006); *Kritizovat je co, ale budme kritiky racionálními.* (2009); *Té – vzhledem ke své historické zkušenosti – přikládáme velký význam.* (2009) aj.

⁶⁸ Novoroční projev prezidenta ČR Václava Klause, Praha, Pražský hrad, 1. ledna 2004.

K těmto ukázkám „neohrabané“ syntaxe lze rovněž připojit častý výskyt pleonasmů a nadbytečného objasňování. Pro příklad je možno uvést tyto věty: *V loňském roce se v naší zemi vybudovalo mnoho věcí, postavily se nové silnice, nadjezdy a podjezdy, obytné domy a supermarkety, školy i hotely, což je jistě dobře, ale my neméně dobře víme, že to – samo o sobě – lidské štěstí nezvyšuje.* (2005); *Pokles hospodářství v roce 2009 byl nejméně čtyřprocentní. Přeloženo do všem srozumitelného jazyka se tím říká, že jsme toho v naší zemi vyprodukovali méně než loni a že toho proto máme k dispozici méně.* (2010).

Výše byla řeč o Klausově skeptičnosti, konzervativnosti a opatrnosti v přijímání cizích podnětů, názorů a idejí. Pokud jde však o jeho přesvědčení o vlastních výrocích, tehdy vyzařuje z jeho slov hluboká sebejistota: *„Jsem přesvědčen, že ani v roce 2004 tomu nebude jinak.“* (2004). Někdy dokonce jeho styl v novoročních projevech připomíná styl věštce: *„Nadcházející rok bude v naší zemi rokem běžného lidského potkávání se i střetávání se. Bude rokem spolupráce i soutěžení. Bude rokem lásky a přátelství, ale i postojů a činů méně pěkných. Setkáme se nejen s lidskou šlechetností, ale i se sobectvím. Setkáme se s úsměvem i s pláčem, protože takový už lidský život bývá. A takové budou naše životy i v roce letošním. Velká většina z nás svůj život zvládne, těm dalším se pokusme pomoci.“* (2004). Mezi prostředky umocňující jistotu Klausova přesvědčení patří také specifické lexiko (např. *nikdo, určitě, ničím – 2009, musíme si přát – 2004, nemůžeme – 2011*); již zmíněná zápornka *ne-* (př. *nebýt, nepokorní, nedopusťme,...* – 2005), výrazy s apelativní funkcí (*přístupme – 2004, nečekejme – 2011, nedopusťme, všímejme si – 2012* aj), či opakování slov a slovních spojení (př. *kteřá* (2004), *važme si* (2005), *zkusme, nejde ale jen o* (2004),...). Občas přehnaná snaha o uvědomělost působí nezáměrně humorně, záměrný humor se v Klausových novoročních projevech ovšem neobjevuje. Tato sebejistota o vlastním přesvědčení omezuje možnost dialogičnosti s posluchačstvem. V porovnání s Havlem se v jeho projevech otazník na konci vět objevuje o poznání řidčeji. Dialogičnost, tedy zpětnou vazbu od posluchačstva, si Klaus ovšem dobývá provokací samotných posluchačů (ať už záměrnou či nezáměrnou): *„Na rok 1938, znamenající konec první republiky, ztrátu celistvosti našeho státu a předzvěst německé okupace, vzpomínáme velmi neradi. Říkáme sice „byli jsme zrazeni“, ale obvykle se málo zamýšlíme nad tím, zda – a jak moc – jsme k tomu, co se tehdy stalo, přímo či nepřímo přispěli i my sami.“* (2008).

Co se týče tropů, které Klaus ve svých novoročních projevech využívá, jedná se spíše oprosté opisy a lidovou metaforiku než o složitá vlastní básnická přirovnání. Hojně se v jeho projevech vyskytuje metonymie a synekdocha. Pro příklad lze uvést následující:

krok vpřed (2004); *budeme patnáctiletí* (řeč o výročí vzniku ČR, 2004); *budoucnost je v našich rukách* (2004); *...kteří se o naši věc a o naše zájmy v následujících letech v Bruselu skutečně poperou.* (2004); *Loňské referendum řeklo této změně ano, letos v květnu začne být naše ano realizováno.* (2004); *nechat si proběhnout před očima* (2005); *Nedopustíme, aby mezi jedněmi vznikl příkop, který by nás rozděloval.*(2005); *tah na branku* (2005); (věci)... *se teprve začaly uvádět v chod.* (2006); *studená občanská válka - míněna volební kampaň* (2007); *Nesložíme-li dnes – v přeneseném slova smyslu – zbraně hromadného ničení národní pospolitosti, nedosáhneme ničeho.* (2007); *Nelámejme nad politikou a politiky hůl,...* (2007); *Bojovat včerejší bitvy není příliš obtížné a odvážné.* (2008); *..., ale mráčky na obloze jsou.* (2008); *táhnout za jeden provaz* (2009); *...žili jsme si nad poměry.* (2011); *Žili jsme bez rezerv a na dluh.* (2011); *Pokud nežijeme katastrofickými titulky médií, víme, že rok 2010 přinesl mnoho pěkného.* (2011); *tepání nešvarů* (2011); *nenechat se zviklat* (2011); *Každého, kdo se odváží foukat proti větru, odsuneme stranou.* (2012).

Klausovo specifické lexiko má většinou hodnotící, kritizující nebo persvazivní funkci. Na ukázkou je možno vybrat například tyto výrazy a slovní spojení:

současné nezdary (2004); *přiměřeně úspěšný* (2004); *..., ale i postojů a činů méně pěkných...* (2004); *pochopitelnou nejistotu a nervozitu lidí* (2004); *úžasná příležitost* (2004); *..., že nás rok 2004 posune opět o kousek dál.* (2004); *škarohlídkové* (2005, 2009); *Nezačne.* (2004); *Nenechme to tak.* (2005); *kverulantství* (2005); *kverulant* (2011); *poměrně vysoká míra* (2005); *tempem solidním, nicméně nedostatečným* (2005); *něco krátkozrace libivého* (2005); *zhrubnutí* (2005); *blamáž, personální diskreditace* (2005); *vleklá vládní krize* (2006); *standardní* (2005, 2006); *neduhy lidské společnosti* (2006); *méně šťastné období* (2006); *férovým způsobem a ve věcném duchu* (2006); *připustili-li bychom* (2006); *věrolomný* (2006); *paralyzována* (2007); *přeregulovanost našich životů* (2007); *žít na dluh* (2007); *buďme obezřetní* (2007); *libivé proklamace* (2008); *bilancovat* (2008); *úžasný vzestup* (2004); *labilní vláda* (2010); *patový výsledek* (2010); *přetlačování se a triumfování se bonmoty* (2011); *byznys* (2011); *je pohoršena* (2011); *mezigenerační solidarita* (2011); *klidu nepřidávaly* (2012); *řešení obřích dluhů, chabý růst, dluhová krize, odsouvá se do nedohledna, prestižně politické důvody* (2012); *Není fráze říci, že...* (2012).

Pokud jde o grafické zpracování Klausových novoročních projevů, vedle jejich délky, která dělá v průměru necelé dvě strany, a rozčlenění na odstavce vždy podle nových myšlenek, je možno všimnout si ještě zvýraznění určitých pasáží tučným písmem. Toto zvýraznění má opět

zdůrazňovací funkci, neboť zvýrazněné pasáže podle autora obsahují důležité teze. Jednou z takových pasáží je například: *“... přes nemalou řadu osobních i společenských problémů, které kolem sebe každý z nás vidíme a cítíme, dnes asi žijeme v nejlepším období naší země, v jakém jsme kdy žili.”* (2008).

Zaměříme-li se na oslovování posluchačstva v projevech Václava Klause, zjistíme, že nejčastěji je užíváno oslovení *„Vážení spoluobčané“* či *„Vážení a milí spoluobčané“*, které se nejčastěji objevuje na začátku projevu. V projevu z roku 2005 však nenarazíme na žádné oslovení. Taková skutečnost by se dala považovat za hrubé porušení zásady zdvořilosti. Co se týče přání do nového roku, bývají umístěny v projevech různě a mají tuto tematiku: *přání klidného, šťastného, úspěšného, dobrého a vydařeného Nového roku; zdraví; úspěch; štěstí; optimismus; vlastenectví; přání klidnější, tvořivější a tolerantnější společenské atmosféry; spokojenost; vzájemné porozumění; výzva k zamyšlení se nad rokem následujícím; přání aktivity ve sféře osobní i veřejné, v životě soukromém i v politice a s tímto přáním spojená persvaze, že žijeme v nejlepším období, v jakém jsme kdy žili; národní pospolitost; apelace na solidaritu, která vyžaduje překonání vlastní lhostejnosti a pohodlnosti; přání dobré nálady a touha po tom, aby byl politice navrácen její obsah a aby se ČR vymanila z ekonomické krize; radost; elán; přání nadějnějšího roku a naděje obecně; apelace na individuálnost a odpovědnost s ní spojenou; rodinná pospolitost; vzájemný respekt; láska a životní pohoda.*

Pro názornou ukázkou, jak Klausovo blahopřání do nového roku vypadá, uvedu stručnou analýzu dvou z nich:

„Vážení a milí spoluobčané, rád bych Vás – jako v tento den každoročně – pozdravil a popřál Vám klidný, šťastný a úspěšný nový rok. (...)

Přeji nám všem, aby se nám rok 2010 vydařil, aby byl rokem dobré nálady, aby byl politice vrácen její obsah a abychom se vymanili z dnešní ekonomické krize. Půjde to lépe, nalezně-li co největší počet z nás společnou řeč, vzájemný respekt a porozumění.“ (2010)

Uvedená ukáзка obsahuje v prvním odstavci úvodní oslovení, pozdravení posluchačů a stručné přání do nového roku umístěné na začátku projevu a v druhém odstavci je pak závěrečné rozvítější novoroční blahopřání, které je strukturováno na konci projevu. Na ukázkce je možno si všimnout charakteristického Klausova oslovení spoluobčanů, kde je patrná i hodnota, na niž Klaus apeluje na konci tohoto přání - totiž respekt. Dá se ovšem předpokládat, že toto oslovení je Klausem používáno spíše k přesvědčovací účelům.

V prvním odstavci ukázky lze postřehnout také pro Klause typický zdůrazňovací prostředek, a sice parentezi neboli vsuvku (... – jako v tento den každoročně – ...). Ve druhém odstavci se pak objevuje i částečný Klausův obraz Čech na přelomu let 2009 – 2010, kdy volá po návratu obsahu politiky a vymanění se z ekonomické krize. Po kritice činnosti politiků (ale vlastně i všech občanů ČR) konstatuje, že to půjde lépe „nalezne-li co největší počet z nás společnou řeč, vzájemný respekt a porozumění.“ Dalo by se říci, že tímto konstatováním Klaus působí na posluchače latentní persvazí, neboť ono vzájemné porozumění a respekt lze v této kompozici vztáhnout na jeho osobní kritiku činnosti politiků, tedy na porozumění jemu samému a podpoření správnosti jeho teze o ekonomické krizi a o vyprázdnění pojmu politika.

„Vážení a milí spoluobčané, dovolte mi pozdravit Vás v tento slavnostní den a popřát Vám štěstí, radost, elán a zdraví do roku 2011. Lze očekávat, že rok příští bude rokem klidnějším a v jistém smyslu i nadějnějším než roky minulé, a že se to pozitivně projeví i v našich osobních životech. (...)

Právě to mne vede k naději, že by rok 2011 mohl být rokem dobrým a úspěšným. Nebojme se ho. Nečekejme však, že ho dobrým udělá někdo za nás. Nikdo takový není. Jsme na to jen a jedině my sami. A zdaří se nám to, budeme-li jednat ve vzájemné pospolitosti.., (2011)

Strukturace tohoto novoročního přání odpovídá předchozí strukturaci – tedy opět první odstavec je umístěn na začátku projevu, zatímco druhý na jeho konci. V tomto úryvku je možné si povšimnout komparativ (*klidnějším, nadějnějším*) typických pro Klausův styl. Pokud jde o Klausův obraz nadcházejícího roku, ten je vyjádřen prognózou: „Lze očekávat, že rok příští bude rokem klidnějším a v jistém smyslu i nadějnějším než roky minulé, a že se to pozitivně projeví i v našich osobních životech.“ K posílení persvaze o této prognóze Klaus využívá hodnoty naděje, dále vyzývacího ilokučního komunikačního aktu (*Nebojme se ho.*), ale zároveň apelací na individuálnost jedince a jeho osobní odpovědnost za své jednání.

Persvazi u Klause můžeme spatřovat ve slovesech s morfologickými kategoriemi 1. osoby, množného čísla, přítomného času, rozkazovacího způsobu, slovesného rodu činného, které mají vyzývací funkci (např. vyžadujme – 2004, začněme – 2007 apod.). Specifickou aplikaci persvaze lze u Klause spatřovat v jeho sebejistém vyjadřování a výjmenovávání pozitiv: „Jsem přesvědčen, že ani v roce 2004 tomu nebude jinak. I v něm někteří z nás prožijí nejednu dramatickou a kritickou chvíli, ale společně se můžeme spolehnout na to, že žijeme v zemi,

- která je jako celek poměrně konsolidovaná a funkční,
- která má vybudované a provozuschopné základní veřejné instituce,
- která je součástí komunity demokratických a přátelských zemí a
- která se právě díky tomu nemusí obávat žádných přímých vnějších ohrožení.⁶⁹

K persvazi Klausovi slouží také srovnávání: „*Tak tomu ve všech částech světa, zejména na Blízkém Východě a v Africe, ani zdaleka není. Patříme k té šťastnější části světa.*“ (2004); při porovnávání jsou v Klausově stylu typická komparativa (*klidnější, tvořivější, tolerantnější* – 2006; *klidnější, nadějnější* – 2012 apod.)

Provokace posluchačů rovněž může v jistém smyslu plnit persvazivní funkci: „*V žádných ze tří letošních voleb nepřevýšila voličská účast 30 procent. Voliči nám tím naznačili, jaký význam a sílu dávají svému vlastnímu hlasu a řekli nám tím i o tom, co si myslí o institucích, kterých se tyto volby týkaly.*“ (2005)

V rámci persvaze lze u Klause také zmínit věty s negující funkcí typu: *Není tomu tak.; Hlavně neočekávejme....; Nezačne.; Ani to není pravda.; Nedopusťme to.* (2006).

Stejně jako v projevech Havla i u Klause se objevují slova s emocionálním nábojem, avšak v podstatně menší míře. I u Klause mají tyto výrazy především především persvazivní funkci. Na ukázkou uvedu alespoň pár: *..., což některé z nás trápí...* (2005); *...neměli bychom ale znervóznět...* (2005); *Přesto nás leccos zlobí a trápí.* (2009)

Co se týče odvolávání se na autority k podpoření svých tezí, nenajdeme jich v Klausových projevech příliš mnoho. Odkaz na autoritu, konkrétně na básně Viktora Dyka, jsem objevila v projevu z roku 2011: „*Občanskou solidaritu vnímejme v co nejširších souvislostech. A držme při sobě. Byly doby, kdy snad mělo jistý smysl odcházet „za lepším“ do ciziny, ale dnes tomu tak určitě není. Výzvy, aby se v některých profesích organizovaně, kolektivně a hromadně odcházelo do ciziny, jsou něčím, s čím se nemůžeme smířovat. Je to nepřijatelné vydírání. Známa varovná slova o opouštění vlasti z básně Viktora Dyka platí i dnes ve světě mobilů a internetu.*“⁷⁰ Klaus se také čteně nepřímo odkazuje na křesťanskou

⁶⁹ Novoroční projev prezidenta ČR Václava Klause. Praha, Pražský hrad, 1. ledna 2004.

⁷⁰ Novoroční projev prezidenta ČR Václava Klause. Praha, Pražský hrad, 1. ledna 2011.

tradici. Například ve svém prvním novoročním projevu v roce 2004 k vyjádření svých hodnot a zároveň k persvazi posluchačů o jejich správnosti využívá styl, který připomíná modlitbu: „*Od těch, kterým jsme svůj mandát dali už dříve, to znamená od dnešních členů vlády a Parlamentu, vyžadujeme, aby se odvážně a koncepčně pustili do řešení problémů, které žádný jednotlivý občan sám přímo ovlivnit nemůže. Aby zastavili rychle rostoucí zadlužování naší země (což vlastně není nic jiného než zadlužování každého z nás). Aby nás zbavili obav z nahromaděných problémů ve zdravotnictví, které vyvolávají pochopitelnou nejistotu a nervozitu lidí, zejména starších. Aby našli takový způsob fungování našich úřadů, který by je přiblížil k občanům a aby politici a úředníci v centru země či krajů nezapomínali na život na venkově, na problémy, kterými žijí naše vesnice. Přejme si, aby bylo méně zbytečně okázalých policejních akcí, ale o to více poctivého úsilí o vyšší bezpečnost a o menší kriminalitu. - Přejme si, aby naše školy pomáhaly rodinám v jejich snaze, aby z našich dětí vyrostla vzdělaná, lidsky zralá a sebevědomá generace. Důvěřujeme našim soudům, ale požadujeme od nich rychlý a kvalitní výkon. A hlavně si přejme, aby politikové na všech úrovních konali tak, že při tom získají a udrží si naši důvěru.*“⁷¹

Zvláštní styl přesvědčování Klaus uplatňuje v projevu z roku 2008, kdy k podepření své teze využívá zastírání negativ a vyzdvihování toho, co aktuálně považuje za pozitiva: „*...přes nemalou řadu osobních i společenských problémů, které kolem sebe každý z nás vidíme a cítíme, dnes asi žijeme v nejlepším období naší země, v jakém jsme kdy žili. Říkám to s plným vědomím obav, které mnozí právě teď pociťují. Naše celková životní situace se špatně měří, ale o mnohém svědčí naše vlastní jednání. Co je lepším důkazem než to, že ve velkém počtu neodcházíme někam do světa, i když už teď můžeme, a že se naopak naše země stává místem, kam přicházejí lidé odjinud? Co jiného naznačuje obrovský nárůst hypoték, než víru v dnešek, a hlavně v budoucnost? Ne každého z našich vývozců těší posilování koruny, ale čeho jiného je to důkazem než sílící české ekonomiky?*“⁷²

⁷¹ Novoroční projev prezidenta ČR Václava Klause. Praha, Pražský hrad, 1. ledna 2004.

⁷² Novoroční projev prezidenta ČR Václava Klause. Praha, Pražský hrad, 1. ledna 2008.

6.2. Nejčastější probíraná témata a s ní spojená axiologičnost

Probíraná témata v projevech Klause je různá, nejčastěji jsou to však tato témata: volby; EU; NATO; hledání vlastní identity; ekonomika státu; kritika společnosti; úloha státu a úloha prezidenta – obraz politiky obecně; kolektivita a individualita; smrt Václava Havla. Co se výběru výročí týče, Klaus se zaměřil na následující: 20. výročí sametové revoluce; konec první republiky 1938; únor 1948; rok 1968. K této tematice opět uvedu tři ukázky, na nichž bude patrný Klausův obraz ČR a společnosti v ČR.

Hledání vlastní identity – Klausův obraz ČR:

„Na rok 1918, na okamžik vzniku našeho samostatného státu, vzpomínáme rádi, protože tehdy se u nás zrodila svobodná a demokratická společnost. Je dobře, že se těmito slovy dá charakterizovat i náš dnešek. Naše současná společnost je sice rozdělena politicky, sociálně i podle některých dalších dělicích čar, ale spojuje nás velmi intenzivní vztah k naší zemi, národu, jazyku. To je důležité právě teď, kdy se hranice stávají snadno prostupnými a kdy se nám Evropa a svět plně otevírají (a my jim). Svou identitu si pěstovat a chránit musíme, nechceme-li – tak jako tolikrát v minulosti – o svou svobodu přijít. Republiku, kterou naši předkové před devadesáti lety založili, musíme budoucím generacím předat svobodnou, demokratickou a prosperující.“ (2008)

Na uvedené ukázce lze vidět Klausův obraz České republiky z roku 2008, kterou charakterizuje zejména svobodná a demokratická společnost. Svůj obraz ovšem zpochybňuje sdělením, že tato svobodná a demokratická společnost je rozdělena politicky, sociálně a ještě podle dalších kritérií. Ke zmíněnému obrazu pak přidává patriotismus či vlastenectví jako slučovací prvky české společnosti. Jejich význačnost posiluje persvazí, že je třeba chránit si a pěstovat tyto prvky demokratické společnosti, pokud svou svobodu nechceme opět ztratit, čímž vlastně zároveň apeluje na zodpovědnost občanů.

Kritika společnosti – Klausův obraz společnosti v ČR:

„I v naší zemi jsme prožili věci, ze kterých nemůžeme mít jenom radost. Patří mezi ně zhrubnutí a zvyšující se povrchnost naší veřejné diskuse, stále větší počet pokusů o personální diskreditaci politických rivalů na úkor úsilí o vítězství ve věcném sporu, blamáž s trojím jmenováním našeho kandidáta na funkci evropského komisaře, vpád moderní techniky (a lidí

za ní schovaných) do našeho soukromí prostřednictvím odposlechů telefonních rozhovorů a navíc úniky jejich obsahu do médií, atd.“ (2005)

„Horší je, že dále prohlubujeme nedobrou společenskou atmosféru. Vytváříme si vysoký stupeň vzájemné nedůvěry a z prestižně politických důvodů si navzájem blokuje i ty věci, o kterých vědí všichni, že se udělat musí. Neumíme si nacházet politické lídry. Každého, kdo trochu vyčnívá z řady, radši přibrzdíme, než podpoříme. Každého, kdo se odváží foukat proti větru, odsuneme stranou. Závidíme si a nepřejeme si. Víím, že neříkám věci nové a originální, ale právě teď je asi cítíme více než dříve.“ (2012)

V daných ukázkách je charakterizován Klausův obraz společnosti v ČR. Tento obraz je negativní a pesimistický, nenajdeme v něm pozitiva, tedy pochvaly české společnosti, naopak je naplněn samým káráním a kritikou, což vzhledem k stanovené komunikační situaci působí demotivačním účinkem a odporuje si s Klausovým přáním naděje a optimismu do nového roku. Na společnosti v uvedených příkladech kritizuje zejména vulgarizaci veřejné diskuze prováděnou hlavně prostřednictvím médií, pronikání moderní techniky do našeho soukromí, pragmatickou personální diskreditaci politických rivalů a prohlubování špatné společenské atmosféry vyplývající ze vzájemné nedůvěry a neporozumění. V pasáži *„Neumíme si nacházet politické lídry. Každého, kdo trochu vyčnívá z řady, radši přibrzdíme, než podpoříme. Každého, kdo se odváží foukat proti větru, odsuneme stranou. Závidíme si a nepřejeme si.“* lze spatřovat také persvazi o Klausově politickém postoji, jemuž je vlastní provokace, tedy odvaha *foukat proti větru*.

Pokud jde o lidské hodnoty, na které Klaus apeluje, jsou jimi především: úcta k rodině, dětem a stáří; solidarita; odpovědnost a sebevědomí člověka; demokracie a s ní spojená svoboda. Aby bylo patrné, jakým způsobem Klaus hovoří o těchto hodnotách, uvedu na ukázkou následující citaci úryvku z novoročního projevu z roku 2005:

„Nechť jsou předmětem našeho snažení obyčejné, lidské, konzervativní, trochu tradicionalistické, a proto neideologické cíle. Zdůrazněme úctu k rodině, dětem a stáří. V tom má každý z nás téměř neomezený prostor k projevení své odpovědnosti. Je to opravdu jen na nás. Stát není ani správcem, ani majitelem lidských životů“ (2005)

Na úryvku Klaus apeluje na neideologické cíle, které jsou naplňovány obyčejným, lidským, konzervativním a tradionalistickým jednáním, jež je typické rovněž pro samotného Klause. Klaus v ukázce také zdůrazňuje závažnost odpovědnosti každého občana.

Zajímavé z hlediska axiologičnosti je Klausovo odvážné hodnocení uplynulého roku, kdy záměrně zastírá významné události a tím nastoluje obraz klidné ČR, ve které se „nic neděje“ a vše je v pořádku. Jindy se při bilancování uplynulého roku projevuje Klausova nepatetická rétorika, která místy připomíná rozmluvu otce s dítětem, kdy roli otce přebírá Klaus a jeho dětmi jsou občané ČR.

Za odvážné se při hodnocení obvykle považuje rovněž používání výrazů „normální“ a „standardní“. Klaus se například ve svém projevu z roku 2005 neobává využít slovního spojení *standardní evropská země*, z kterého vlastně rovněž vyplývá obraz ČR v rámci Evropy, anebo tohoto výrazu užívá v projevu z roku 2011, kde tvrdí: „*Po celé naší zemi se setkávám se spoustou normálních, pracovitých a kreativních lidí, a to mi dodává optimismus.*“ Spojení slov *normální lidé* podle pravidla opozic předpokládá také existenci slovního spojení *nenormální lidé*. Taková latentní provokace adresátů projevu je vzhledem k dané komunikační situaci z Klausovy strany nezdvořilá až urážející.

6.3. Klausův obraz ČR od roku 2004 do roku 2012

„Na rok 1918, na okamžik vzniku našeho samostatného státu, vzpomínáme rádi, protože tehdy se u nás zrodila svobodná a demokratická společnost. Je dobře, že se těmito slovy dá charakterizovat i náš dnešek.“

Z úryvku vyplývá Klausova základní konstrukce pro obraz České republiky, který je stavěn na základech svobodné a demokratické společnosti. Další charakteristika Klausova obrazu ČR je patrná z jeho novoročního projevu z roku 2008, kde tvrdí, že *přes nemalou řadu osobních i společenských problémů, které kolem sebe každý z nás vidíme a cítíme, dnes asi žijeme v nejlepším období naší země, v jakém jsme kdy žili.*

Pokud bychom se chtěli zaměřit na vnímání ČR v rámci Evropy u Klause, museli bychom se zároveň zaměřit na to, jakým způsobem pojímá základní integrační evropské spolky, jakými jsou Evropská unie a NATO. Co se týče Evropské unie, její problematikou se Klaus intenzívně zabývá už celá léta (napsal na tuto tematiku již několik publikací – např. *Evropa Václava Klause*⁷³) a jeho základním názorem na tuto instituci je představa, že EU omezuje svrchovanost státu, proto je vůči ní velmi skeptický a ostražitý: ***„Chceme přispět k tomu, aby byla Evropská unie prostorem skutečně demokratickým, prostorem, kde je politické rozhodování co nejbližší občanovi, kde je každý politik nucen se občanovi zodpovídat a kde může být politik účinně kontrolován. Proto máme zájem na takovém uspořádání Unie, které by tuto demokratickou kontrolu umožňovalo. Konec konců, o ničem jiném není dnešní spor o Lisabonskou smlouvu. Věřím, že tomu u nás více a více lidí konečně začíná rozumět a že si uvědomují, že se jich to bezprostředně týká.“***⁷⁴ Na úryvku je zvýrazněná pasáž tučným písmem. Toto zvýraznění má opět zdůrazňovací a persvazivní funkci, neboť se podle autora jedná o důležitou tezi. Mimo zvýraznění části daného úryvku je prostředkem persvaze zde užitým také inkluzivní plurál, jímž Klaus vyjadřuje svůj názor. Ve větě *Věřím, že...* je možno si opět povšimnout Klausova předpokladu hlouposti občanů. V další pasáži přesvědčuje Klaus o negativech EU tak, že poukazuje na její omezování rozhodování české společnosti o ČR a že upozorňuje na byrokratickou zátěž, jakou EU přináší. Podle Klausova názoru je hlavním principem EU organizovat, regulovat a kontrolovat své členské státy a vyzývá své spoluobčany k tomu, aby společně s ním dělali všechno pro zamezení vzrůstu těchto negativ. V porovnání s EU Klausův názor na NATO je značně

⁷³ KLAUS, Václav: *Evropa Václava Klause*. Praha, Knižní Klub 2004. ISBN 80-242_1239-0. Druhé vydání.

⁷⁴ Novoroční projev prezidenta ČR Václava Klause, Praha, Pražský hrad, 1. ledna 2009.

pozitivní, neboť v něm spatřuje především instituci, která nastoluje bezpečnost a pořádek v Evropě.

Co se týká Klausova obrazu politiky, ten vyplývá zejména z jeho pojetí úlohy prezidenta, dále pak jeho obrazu voleb a ekonomiky. Základní obraz politiky u něho vypadá následovně: „*Přejme si, aby se nevolilo šikovnější zvládnání mediálních vystoupení, ale důvěryhodnost, myšlenky, podstata věci. Přispějme k tomu každý z nás. Připustili-li bychom, aby byla politika vnímána jako místo, kde se normální, slušní, obyčejní, čestní a mravní lidé nemohou vyskytovat, pak politika takovou opravdu bude. Nedopusťme to. Pokusme se – v životě i v politice – čestné a férové jednání lidí odměňovat a oceňovat a zbabělému, věrolomnému a nízkému jednání nedat šanci.*“ (2006) V úryvku lze postřehnout, že hlavními hodnotami, které by se podle Klause měly v politice vyskytovat, jsou *slušnost, čestnost a mravnost*. Tyto hodnoty vztahuje k *normálním a obyčejným lidem*. V Klausově pojetí úlohy prezidenta a státu si můžeme zase povšimnout jeho obrazu prezidenta ČR a zároveň také jakési jeho subjektivní obhajoby: „*K nalezení cesty vpřed jsem se snažil přispět, ale prezident republiky není monarcha tahající z Hradu za politické nitky. Navíc jsem přesvědčen, že se věci veřejné mají dělat veřejně a před veřejností. Plně spoléhám na systém parlamentní demokracie, a proto vím, že se musí začít konstruktivní dohodou politických stran. A ta dlouho chyběla, což také není žádné vítězství.*“ (2007)

Pokud jde o Klausovo subjektivní hodnocení české společnosti a z něho vyvstávajícího obrazu společnosti v ČR, o tom byla řeč již v předchozí kapitole. Připomenu snad jen, že tento obraz je značně negativní a pesimistický, je naplněn samým káráním, kritikou a předpokladem přirozené hlouposti spoluobčanů.

Ze subjektivních faktorů se v Klausově obrazu světa odráží především ekonomické vzdělání, přirozená nedůvěra a skeptičnost ke všemu novému, tendence k poučování, kritice, či provokaci, katolické vyznání a hluboká sebejistota o správnosti vlastních názorů, která omezuje možnost dialogičnosti s posluchačstvem. Na rekonstrukci jeho jazykového obrazu světa se ovšem podílí také nejčastější probíraná tematika a s ní spojená axiologičnost. V Klausových novoročních projevech se objevují zejména tato témata a hodnoty: *zdraví; úspěch; štěstí; optimismus; vlastenectví; demokracie a s ní spojená svoboda; budoucnost; kritika médií; spokojenost; vzájemné porozumění; zamyšlení se nad rokem následujícím národní pospolitost; apelace na solidaritu; radost; elán; apelace na individuálnost a odpovědnost s ní spojenou; rodinná pospolitost; vzájemný respekt; láska a životní pohoda;*

volby; EU; NATO; hledání vlastní identity; ekonomika státu; kritika společnosti; úloha státu a úloha prezidenta – obraz politiky obecně; kolektivita a individualita; smrt Václava Havla. Co se výběru výročí týče, Klaus se zaměřil na následující: 20. výročí sametové revoluce; konec první republiky 1938; únor 1948; rok 1968.

7. ANALÝZA PROJEVŮ LECHA WAŁĘSY⁷⁵

7.1. Lexikální a stylistická rovina

Szanowni Państwo!

Polska musí się zmienić. Reformy trzeba doprowadzić do końca. Wtedy dadzą one rzeczywiste efekty. Jeszcze jest czas! Niedługo może już być za późno. Dlatego proszę Was, Rodacy, mieszkańcy polskiej ziemi, byście nadchodzące referendum potraktowali jak najpoważniej. Ze świadomością, że głosować będziecie nad własnym losem. Nie pozwólcie na chaos w Ojczyźnie! Na powrót starego układu. Na bałagan. Na łowienie ryb w mętnej wodzie. Proszę Was o głos za silnym państwem. Za mądra Konstytucją. Za mocną demokracją i bezpieczną wolnością. Za systemem rządów prezydenckich.

Nie proszę o to dla siebie. Proszę dla przyszłego prezydenta. Ktokolwiek nim będzie.

Jestem pewien, że naród potrafi wybrać godnego człowieka. Wierzę w zbiorową mądrość Polaków. Pragnę więc, by prezydent, któremu Naród powierzy władzę, mógł naprawdę z tej władzy korzystać. Rządzić mądrze i sprawiedliwie.⁷⁶

Už na tomto krátkém úryvku z Wałęsova televizního vystoupení z roku 1994, kdy promlouval k národu, si můžeme všimnout několika charakteristických rysů pro Wałęsův styl. Jedním z nich jsou krátké, prosté věty zvyšující na jedné straně dynamiku a spontánnost projevu, na druhé straně však přispívají také k nesoudržnosti a k nejasnosti projevu. Občas tato nejasnost a nesoudržnost přechází až v takovou chaotičnost, že adresát se v jednotlivých výpovědích ztrácí a není schopen rozluštit odesílatelův záměr sdělení, což pak ovšem odesílatel může využít při persvazi.

Na ukázce je patrný tento typ persvaze především v místě, kde spoluobčany prosí o podporu prezidentského systému vlády (*Za systemem rządów prezydenckich. Nie proszę o to dla siebie. Proszę dla przyszłego prezydenta. Ktokolwiek nim będzie. Jestem pewien, że naród potrafi wybrać godnego człowieka. Wierzę w zbiorową mądrość Polaków. Pragnę więc, by prezydent, któremu Naród powierzy władzę, mógł naprawdę z tej władzy korzystać. Rządzić mądrze i sprawiedliwie.*). Tuto persvazi ještě posiluje o důvěru ve společnou moudrost

⁷⁵ Z nedostatku dostupných materiálů k novoročním projevům Lecha Wałęsy budou v této kapitole analyzovány i jiné Wałęsovy projevy, ne pouze ty novoroční.

⁷⁶ Televizní vystoupení prezidenta RP Lecha Wałęsy, Varšava, 27. října 1994.

Poláků. Zde lze opět spatřovat jeden z charakteristických znaků Wałęsy, totiž identifikaci sebe sama na straně masy – Wałęsa se často situuje do role otce, který chce být spravedlivý. Spravedlnost však podle křesťanského odkazu chápe tak, že pomáhat je třeba slabším. Wałęsova interpretace spravedlnosti se ostatně promítla i do samotného názvu zprvu ilegální odborové organizace Solidarność, v jejímž čele v letech 1987 – 1990 stál. Toto chápání spravedlnosti mu připsalo další roli – roli dělnického vůdce, což je ovšem paradoxní, neboť právě komunistický režim měl v oblibě volit si dělnické vůdce a jak je známo, Solidarność byla prvním nekomunistickým politickým útvarem v rámci zemí ovládaných socialistickou ideologií. Je historickou antinomií, že osudnou ránu světově mocnému dělnickému hnutí zasadil opět dělník. Wałęsa byl totiž původním povoláním elektrikář v Gdaňských loděnicích, kde stál v čele stávk, z které se později zrodila Solidarność. Za svou činnost obdržel v roce 1983 Nobelovu cenu za mír.

Protichůdnost se objevuje i ve Wałęsově stylu vyjadřování. Dynamika, nesoudržnost, nejednoznačnost a chaotičnost jeho projevů se občas odráží také v tom, že si Wałęsa v jednotlivých výpovědích odporuje. Ve výše uvedené ukázce Wałęsa prosí spoluobčany o odpovědnost za hlasování o přijetí prezidentského systému vlády. Uplatňuje silnou persvazi k přesvědčení Poláků o správnosti této změny ať už upozorňováním na časový aspekt (*Jeszcze jest czas! Niedługo może już być za późno.*), či patetickým hřímáním, jímž apeluje na spoluobčany, aby nedovolili vznik chaosu ve vlasti (*Nie pozwólcie na chaos w Ojczyźnie! Na powrót starego układu. Na bałagan. Na łowienie ryb w mętnej wodzie. Proszę Was o głos za silnym państwem. Za mądra Konstytucją. Za mocną demokracją i bezpieczną wolnością. Za systemem rządów prezydenckich.*), nebo vkládáním své důvěry v moudrost Poláků (*Jestem pewien, że naród potrafi wybrać godnego człowieka. Wierzę w zbiorową mądrość Polaków.*). V dalších odstavcích novoročního projevu z roku 1994 tuto persvazi ještě zesiluje vyzdvihováním zájmů Polska nad své zájmy (*To, co robiłem i robie, jest dla Polski.*). Vedle této silné persvaze Wałęsa podotýká, že on sám netouží po moci pro vlastní požitok (*Władza nie jest mi potrzebna na prywatny użytek. Mam dość pomysłów, co zrobić z życiem. Nie potrzebuje władzy, żeby się nią pysznić albo bawić.*). Pokud je však jeho osobní přesvědčení natolik silné, jak vyplývá z uplatňované persvaze, nevznívají pak tyto výpovědi trochu paradoxně? Protichůdná jsou rovněž Wałęsova vyzývání občanů k nastolení pořádku a odstranění chaosu v porovnání s jeho vlastním stylem vyjadřování, který je plný nepořádku, chaosu a věčné nespokojenosti. Protiřečí si také v tom, že kritizuje druhé, co neustále křičí, ale už si neuvědomuje, že sám křičí zrovna tak (*Dlatego wielu krzyczało i krzyczy, że*

*destabilizuję, że mieszam, że blokuję. Krzyczą tak, bo im zawadzałem i zawadzam. Bo chcą urządzić Polskę na swoją partyjną modłę. Porozdawać posady i stanowiska. Nie dopuszczać innych. Ale Polska – nigdy nie będzie należeć do żadnej partii. Polska jest Polską. Jest wspólnym dobrem wszystkich mieszkańców. Tego dobra staram się pilnować, jak umiem najlepiej.⁷⁷⁾ Požaduje stát právníků, kde nejvyšší hodnotou bude právo (*Mieliśmy być państwem prawa. Stajemy się państwem prawników. Tylko oni nie gubią się w dżungli paragrafów⁷⁸⁾*), ale sám o sobě tvrdí: *Wbrew temu, co niektórzy krzyczą, prawa nigdy nie zламаłem. Niech mnie nikt nie straszy Trybunałem Stanu. Nie mam sobie nic do zarzucenia. Boję się tylko Pana Boga.⁷⁹⁾* Ve Wałęsových projevech by se dala najít celá řada takových protichůdností, jež v převážné většině vyvěrají z nízké sebereflexe. J. Bralczyk ve své knize *O języku propagandy i polityki⁸⁰⁾*, kde mimo jiné podrobně analyzuje také Wałęsův jazyk, říká, že Wałęsova nesoudržnost textu v projevech způsobovala dojem, že se uvnitř něho skrývají dvě osoby o protikladných motivacích. Podle Bralczyka tato protikladnost vyplývá jednak z nedostatečného promyšlení a malé identifikace s prohlašovanými výpověďmi, jednak z přetřknutí se a následné snahy o zachování sebejistoty a vlastní odpovědnosti. Jiří Kraus jej ve své knize *Rétorika a řečová kultura* doplňuje následovně: *„I když lidé převážně usilují o to, aby se vyhnuli konfliktům, přesto se běžně stává, že si vykládají každou k nim se vztahující žádost, prosbu, hodnocení, kritiku, názorovou odlišnost jako možné ohrožení své vlastní tváře. To se pochopitelně odráží i v míře (ne) jistoty jejich chování a (ne) přesvědčivosti resp. (ne)výstižnosti řečového (tj. verbálního i neverbálního – mimického, gestického) projevu.“⁸¹⁾**

Dalším z charakteristických rysů Wałęsova stylu je nadměrné užívání sloves ve tvaru první osoby jednotného čísla, čehož si můžeme povšimnout i na ukázce (*proszę; nie proszę;jestem pewien; wierzę;pragne*). Bylo by možné podotknout, že tento stylový znak Wałęsy vylučuje jeho nízkou sebereflexi popisovanou v předchozím odstavci. Pravděpodobnější ovšem je, že tento tvar sloves má vyvolat větší patos a s ním spojenou apelaci na Wałęsou zdůrazňované hodnoty. J. Bralczyk tvrdí, že Wałęsa sám sebe považuje za natolik individuální a silný politický subjekt, že četnost osobních zájmen já a sloves ve tvaru první osoby jednotného čísla, jsou přirozené.⁸²⁾

⁷⁷⁾ *Novoroční projev prezidenta RP Lecha Wałęsy*. Varšava, 1994.

⁷⁸⁾ Tamtéž.

⁷⁹⁾ Tamtéž.

⁸⁰⁾ BRALCZYK, J.: *O języku Wałęsy*. In: Bralczyk, J.: *O języku propagandy i polityki*. Warszawa, 2007, s. 280.

⁸¹⁾ KRAUS, J.: *Rétorika a řečová kultura*. Praha, 2004, s. 160.

⁸²⁾ Tamtéž, s. 270.

Obecně se styl Wałęsy vyznačuje spontánností, dynamikou, nesoudržností, protichůdností, patriotismem, vírou ve vlastní já a z toho plynoucí prosazování svého ega, káráním a věčnou nespokojeností. Především posledními třemi uváděnými znaky Wałęsa adresáty provokuje, čímž jeho projevy nabývají dialogického charakteru. Ve Wałęsově stylu se mísí jazyk lidově prostý s jazykem abstraktním a rétoricky vypracovaným. J. Bralczyk tvrdí, že Wałęsa je spíše gramaticky, frazeologicky a stylisticky nedbalý než nesprávný. Podle něho při analýze Wałęsova stylu je podstatné odpovědět si na otázku, kterou si pokládá také Humpty Dumpty: *The question is, which is to be master*. Wałęsa je dle Bralczyka přesvědčen o tom, že slova mají sloužit člověku, a ne naopak.⁸³

Pokud jde o tropy, jimiž si Wałęsa ve svých projevech vypomáhá, nejčastěji se jedná o prostou metaforiku vytvořenou ze slov *gra*, *wojna*, *walka*, *droga*, *rodzina* i *dom*. Hojněji než jiní prezidenti využívá frazeologismy a nadsázky spíše lidového než básnického charakteru. Pro příklad lze uvést následující:

1991: *przeskoczyłem mur; iść drogą reform; wiązać koniec z końcem; rabunkowa polityka; jedyna droga; najlepsza droga; europejski dom; organizm europejski ma dwa płuca; brunatny i czerwony totalizm; Musimy wygrać bieg do XXI wieku i odrzucić na bok wszelkie teorie o niemożności pokonania przeszkód.; Mamy jeden dom?; Jesteśmy rodziną?; wielka polska rodzina rozsiana jest po całym świecie; budowanie wspólnego domu*

1993: *wziąć górę; gra dla samej gry; rządowi narzucono ciasny gorset; prezydent winien być strażnikiem demokracji; Dzieło reform nie może być zatrzymane w pół drogi.; oboz reformatorski; przedwyborcza batalia; polski dom.*

1994: *gorycz porażki; Od wyborczej poezji przejść trzeba do prozy rządzenia; Polska przypomina wóz, który grzeźnie w błocie. Jedziemy coraz wolniej, coraz trudniej.; nie liczyliśmy na luksusy w tej naszej podróży; Ale Polska nie jedzie do przodu. Kręcimy się w kółko.; jałowe spory i partyjne przepychanki; Polski dom musi mieć dobrego gospodarza.; wyrwać się z polskiego błędnego koła; Wyjechać z błota na twardy grunt.; łowienie ryb w mętnej wodzie; unikać jak ognia; gra pozorów; dżugla paragrafów; rozdać karty, zostawić sobie figury; innym podrzucić blotki; uzdrowić Polskę; proponowałem sto milionów; filary naszego narodowego bytu.*

⁸³ BRALCZYK, J.: O języku Wałęsy. In: Bralczyk, J.: *O języku propagandy i polityki*. Warszawa, 2007, s. 279.

Co se týče Wałęsova specifického lexika, které nejčastěji ve svých projevech používá a které se tudíž odráží na jeho jazykovém obrazu světa, jedná se zejména o slova, z nichž Wałęsa nejhojněji skládá metaforiku, a z výrazů typu:

ciągła walka; walczyć; czas; układ okrągłego stołu; czas reform; gardłować, szybki; kuriozalne zjawisko; system; konstytucja; nowe prawo; siła napędowa; gwar; logiczny; uchwalenie Konstytucji; popelniać błędów; ja; mnie; sobie; solidne; apeluję; dobro najwyższy; przedwyborcza batalia; duma; demagogia; insynuacja; pomówienia; przetasowania; mądrość rządzących; rządzić; rządzący i rządzi; wolni Polacy; nasza Ojczyzna; solidarność; normalny; normalność.

Zaměříme-li se na grafické zpracování Wałęsových projevů, nenajdeme v nich mnoho pravidelností, spíše v nich vládne již dříve zmiňovaná chaotičnost, nesoudržnost a nejasnost vyplývající z krátkých dynamických vět. Novoroční projevy jsou ovšem nezvykle stručné.

Pokud jde o oslovování adresátů, jimž jsou projevy určeny, využívá Wałęsa nejhojněji oslovení *Szanowni Państwo*, nebo *Drodzy Państwo*. Tato oslovení uplatňuje ve svých projevech opět nepravidelně a jeho účelem je dodržování zdvořilostní normy. Co se týče novoročního blahopřání, jakožto druhého žádoucího zdvořilostního prvku v novoročním projevu prezidenta, tematika v mnou analyzovaných třech novoročních projevech Wałęsy byla následující: *šťastný Nový rok; velká polská rodina; pospolitost národa a s ní spojená touha po návratu krajanů ze zahraničí do vlasti; svobodná, volná a pospolitá vlast; všeobecný úspěch; naděje; klid a mír; vytrvalost a vnitřní síla v budování společného polského domova; štěstí; rok práce; moudrost vládnoucích; čas; spokojenost*. Pro názornou ukázkou, jak Wałęsowo blahopřání do nového roku vypadá, uvedu stručnou analýzu jednoho z nich:

„Już za chwilę będziemy sobie życzyć szczęśliwego Nowego Roku. Pomyślmy wtedy, że wielka polska rodzina rozsiana jest po całym świecie. Za Bugiem, za Odrą, za górami i za oceanem. Choć mieszkają daleko od nas, są w naszych sercach. Czekaemy na nich, na ich odwiedziny. Także i powroty. Są Polsce bardzo potrzebni, dziś mogą bez obaw wejść w nasze progi. Cieszyć się z nami wspólną wolną Ojczyzną. Drodzy Państwo! Żyjemy wielką nadzieją przyszłych dni. Życzę wszelkiej pomyślności. Życzę spokoju. Wytrwałości i wewnętrznej siły w budowaniu wspólnego domu. W budowaniu wolnej i sprawiedliwej III Rzeczypospolitej. Szczęścia w życiu każdego z was i zgody w całym narodzie w nadchodzącym Nowym Roku. Szczęść Boże.“ (1991)

Ve vybrané ukázce Wałęsowa novoročního přání je patrná zejména jeho apelace na národní pospolitost, shodu a vlastenectví. Tato výzva se vztahuje nejen k Polákům žijícím v Polsku, ale také k Polákům žijícím v zahraničí. Za hlavní persvazivní prostředek zde Wałęsovi slouží metaforika národa jakožto jedné rodiny, která obývá společný dům zvaný Polsko.

Uplatňování Wałęsovy persvaze jsem zmínila již při analyzování jeho stylu. Nyní bych ještě ráda zmínila několik poznatků týkajících se této problematiky. Wałęsa se své posluchače snaží přesvědčit mimo jiné s pomocí uplatňování emocionálně nabitých a situačně konkretizovaných výpovědí. Všimnout si toho můžeme na následující ukázce: *„Jest czymś głęboko niemoralnym głoszenie, że trudności nasze zaczęły się 2 lata temu. I kto tak najczęściej mówi. Ci, których ideologia zbankrutowała. Ci, którzy kradli kraj i doprowadzili go do ruiny. Którzy przez 45 lat prowadzili rabunkową politykę przeciwko państwu i narodowi. Gardłowali w kontraktowym sejmie, zakładają podejrzone spółki, leją żółć w massmediach i brukowej prasie. Grabią Ojczyznę w dalszym ciągu.“* (1991) Persvaze Wałęsy rovněž spočívá v jeho subjektivním přesvědčení, že problémy mohou a musí být vyřešeny, což se odráží i na jeho rétorice, kdy využívá krátkých dynamických vět, sloves vyjadřujících vysokou míru jistoty (musimy, musią być) a výčtu činností ve tvaru infinitivů: *„Musimy przeprowadzić szybką, powszechną i sprawiedliwą prywatyzację. Usprawnić zarządzanie i pracę administracji. Rozwinąć samorząd. Ożywić gospodarkę. Przeciwdziałać bezrobociu. Zbudować nowy system ubezpieczeń społecznych. Zadbac o najuboższych, zwłaszcza emerytów. Rozliczyć afery gospodarcze. Udoskonalic prawo, które w demokratycznym państwie jest – rzecz można – władzą najwyższą. To jemu musią być podporządkowane wszystkie dziedziny życia.“* (1993). Dalším prostředkem Wałęsovy persvaze je deterministická rétorika, kdy se uplatňují časové aspekty: *Polska – jestem przekonany – jest i będzie miejscem stabilizacji w Europie* (1993). Pokud jde o autority, na které se Wałęsa odkazuje, jsou jimi především křesťanství a právo. Křesťanství se ve Wałęsově stylu vyznačuje popisovanými hodnotami v jeho projevech, jimiž jsou hlavně solidarita se slabšími, naděje a víra. Vedle křesťanství je pro Wałęsu nejvyšší autoritou právo: *„Mieliśmy być państwem prawa. Stajemy się państwem prawników. Tylko oni nie gubią się w dżungli paragrafów.“* (1994) Bralczyk⁸⁴ ještě doplňuje, že vysokou persvazivní funkci má Wałęsova radikalita a z ní vyplývající dynamika, zkratkovitost a nedomyšlenost výpovědí a zároveň formální nedokončenost, jazyková nedbalost a s nimi spojená věrohodnost.

⁸⁴ BRALCZYK, J.: O jazyku Wałęsy. In: Bralczyk, J.: *O jazyku propagandy i polityki..* Warszawa, 2007, s. 276.

7.2. Nejčastější probíraná tematika a s ní spojená axiologičnost

Mezi nejčastěji probíranou tematiku v novoročních projevech Wałęsy lze zařadit: *demokracii, obraz vlády, čas, hodnocení uplynulého roku, krajané v zahraničí, naděje*.⁸⁵ K této tematice uvedu dvě ukázky, na nichž bude patrný Wałęsův obraz daného téma.

Krajané v zahraničí:

„Pomyślmy wtedy, że wielka polska rodzina rozsiąta jest po całym świecie. Za Bugiem, za Odrą, za górami i za oceanem. To nasi rodacy. Choć mieszkają daleko od nas, są w naszym sercu. Czekamy na nich, na ich odwiedziny. Także na powroty. Są Polsce bardzo potrzebni; dziś mogą bez obaw wejść w nasze progi. Cieszyć się z nami wolną Ojczyzną.“ (1991)

Na této ukázce lze postřehnout Wałęsův obraz Polska chápaný metaforicky jako jeden domov společný celé polské společnosti, tedy i té, která pobývá v zahraničí. Krajanům vsazuje, že mohou bez obav přejít přes práh tohoto domova, neboť jsou v něm srdečně vítáni.

Obraz vlády:

„Aby nowa ekipa rządowa nie zawiodła tych, dla których była nadzieją. Aby rozwiąta obawy tych, dla których była nadziei zaprzeczeniem. By była odważna, ale i rozważna. By zwiększając sprawność i skuteczność państwa, nie gasiła przedsiębiorczości i inicjatywy jego obywateli. Poprawiając to, co poprawy wymaga, nie niszczyła tego, co zaczęło przynosić owoce.“ (1994)

V úryvku je popsán Wałęsův ideální obraz polské vlády po roce 1989. Podle něho by tento obraz měl splňovat kritéria těch, kteří v novou vládu vkládali svou naději. Tato vláda by měla být odvážná, ale současně i rozvážná, měla by zvyšovat spravedlnost ve společnosti a podporovat obyvatele Polska v jejich podnikavosti a iniciativnosti. Vláda by se, Wałęsou jednoduše řečeno, měla ve svém jednání zachovávat tak, aby napravovala to, co je potřebné napravit a aby neničila to, co je užitečné pro polskou společnost.

Jestliže se zaměříme na projevy axiologičnosti u Wałęsy, zjistíme, že jeho kritérium k hodnotám spočívá v chápání solidarity a s ní spojené spravedlnosti. V demokracii je třeba

⁸⁵ Uvedené tematiky je málo, poněvadž k analýze jeho novoročních projevů jsem měla k dispozici pouze tři projevy, které byly navíc ve srovnání s novoročními projevy jiných prezidentů neobvykle stručné.

podle Wałęsy pomáhat slabším, kteří mají stejná práva jako ostatní, ale méně možností. Proto Wałęsa vždy stojí na straně těch „řízených“, tedy na straně mas.

7.3. Wałęsův obraz Polska od roku 1990 do roku 1995

Jak již bylo několikrát řečeno, základní koncepce Wałęsova obrazu spočívá v metaforice Polska jako společného domova všech Poláků. Metaforika domova je úzce spojena s metaforikou rodiny. Obojí se pak promítá i do Wałęsova obrazu polské společnosti, která by dle jeho názoru měla fungovat na rodinném principu, tedy na principu, kde fungují tradiční rodinné hodnoty, jako je láska, vzájemná úcta a porozumění, vzájemná solidarita a péče. Do Wałęsova obrazu Polska založeného na rodinném principu se promítá i subjektivní identifikace sebe samého na straně masy, kdy se situuje do role otce, který chce být spravedlivý. Tuto spravedlnost chápe Wałęsa tak, že pomáhat je třeba slabším, čímž nepřímo odkazuje na křesťanskou morálku.

Z dalších subjektivních faktorů, jež se promítají do Wałęsova obrazu Polska, je třeba uvést jeho předchozí dělnické povolání a především skutečnost, že stál v čele stávkou, ze které se později zrodila Solidarność. Wałęsa byl tedy jednou z hlavních postav dění, které následně způsobily kolaps celého komunistického režimu ve střední Evropě. Svého důležitého přičinění v tomto směru si byl vědom a od toho se odvíjí i jeho obraz světa, kde zaujímá on sám významnou pozici, neboť se považuje za silný a individuální politický subjekt. Pro ukázkou, jakým způsobem Wałęsa chápe své ego lze uvést následující úryvek z jeho televizního projevu z roku 1994: „*Tego dobra staram się pilnować, jak umiem najlepiej. Nie mogłem rządzić, nie mogłem podejmować administracyjnych decyzji, bo nie mogłem naruszać prawa. Musiałem uszanować Konstytucję i ustawy. Wbrew temu, co niektórzy krzyczą, prawa nigdy nie zламаłem. Niech mnie nikt nie straszy Trybunałem Stanu. Nie mam sobie nic do zarzucenia. Boję się tylko Pana Boga.*“⁸⁶

Ve svých projevech klade Wałęsa důraz na časovost, která se pak promítá i do jeho obrazu Polska. Vidět to můžeme na této ukázce: „*Historia rzadko dawała Polakom tak wielką szansę. Teraz ją mamy. Polska jest wolna i suwerenna. Sami o sobie decydujemy. Od nas zależy nasz los. Nasza przyszłość. (...) Wierzę, że zbudujemy na mocnych fundamentach solidne i dostatnie, sprawiedliwe i nowoczesne państwo, Państwo, z którego Polacy będą dumni.*“⁸⁷ Mimo kladení důrazu na časovost je možno si v úryvku všimnout také zdůraznění individuality a s ní spojené odpovědnosti.

⁸⁶ Televizní vystoupení prezidenta RP Lecha Wałęsy. Varšava, 27. října 1994.

⁸⁷ Televizní vystoupení prezidenta RP Lecha Wałęsy. Varšava, 31. května 1993.

Pokud jde o Wałęsův obraz politiky, na němž je patrné jeho chápání úlohy vlády a úkolů prezidenta RP, je možno uvést následující ukázkou: „*Sejm i senat mają uchwalić nową konstytucję. Przedstawić narodowi projekt urządzenia polskiego domu. Naród ten projekt przyjmie albo odrzuci w referendum. Polski dom musi mieć dobrego gospodarza. Silną władzę państwową. Demokratyczną i praworządną, ale skuteczną. Gospodarzem może być prezydent. Może też być premier. Prezydent będzie wówczas pełnił tylko funkcje reprezentacyjne. To nieważne, jak nazwiemy tego gospodarza. Ważne, żeby mógł rządzić w sposób nieskrepowany i skuteczny. Niech naród wie, w czyim ręku jest klucz do zmian.*“⁸⁸

Z úryvku je rovněž zřetelný obraz Polska, o němž byla řeč na začátku této kapitoly, přičemž metaforika domova je zde ještě rozšířena o požadavek, aby tento domov měl *dobrego gospodarza*, jímž má být prezident, či premiér. Pokud by tímto hospodářem byl premiér, pak prezident by plnil pouze reprezentativní funkci. Wałęsa tvrdí, že je nepodstatné, kdo tímto hospodářem bude. Podstatné ovšem je, aby dobrý hospodář byl nezkorumpovatelný a vládl spravedlivě. Hlavní pozitivum určení takového hospodáře domova by pak dle Wałęsy spočívalo v tom, že národ by věděl, kdo má v rukou klíč ke změnám.

⁸⁸ *Televizní vystoupení prezidenta RP Lecha Wałęsy. Varšava, 27. října 1994.*

8. ANALÝZA NOVOROČNÍCH PROJEVŮ ALEKSANDERA KWAŚNIEWSKÉHO Z LET 1995 – 2005

8.1. Lexikální a stylistická rovina

„Jest dla mnie niezwykłym zaszczytem, że dziś, w ten nadzwyczajny wieczór, mogę, w przededniu Nowego Roku gościć w polskich domach. To już po raz szósty mam ten honor. Osiem dni temu, w Zgromadzeniu Narodowym ponownie składałem przysięgę na wierność Rzeczypospolitej. Chcę powtórzyć: Okazane mi zaufanie obywateli traktuję jako najwyższe zobowiązanie do służby Polsce. Kilka godzin dzieli nas od powitania 2001 roku. To będzie wyjątkowa chwila. Nowy rok a także początek nowego stulecia i tysiąclecia. Dzisiejszy wieczór jest jedyną w swoim rodzaju, niepowtarzalną sposobnością do refleksji nad biegiem czasu. Nad tym, jak zmienia się historia, jak zmieniamy się my sami. Dlatego nastrój dzisiejszego wieczoru różni się od tego, który zwykle towarzyszy nam w sylwestrową noc. Odchodzi w przeszłość wiek dwudziesty. Wiek najkrwawszych wojen, zbrodniczych ideologii, milionów niewinnych ofiar, ale przecież także fascynujących osiągnięć myśli ludzkiej. Miał być ten wiek czasem wolności, demokracji, równości szans, materialnego dobrobytu, awansu upośledzonych. Jednak, tylko niektóre, z tych marzeń spełniły się.⁸⁹

Na tomto krátkém úryvku z prvního novoročního projevu Kwaśniewského po jeho druhém vítězství v prezidentských volbách je možné postřehnout několik základních rysů, jimiž se Kwaśniewského styl vyznačuje. Prvním z nich je poměrně vysoký stupeň vyjadřování respektu a úcty k voličům. Na ukázce je to patrné z těchto výpovědí: *„Jest dla mnie niezwykłym zaszczytem, że dziś, w ten nadzwyczajny wieczór, mogę, w przededniu Nowego Roku gościć w polskich domach. To już po raz szósty mam ten honor. Osiem dni temu, w Zgromadzeniu Narodowym ponownie składałem przysięgę na wierność Rzeczypospolitej. Chcę powtórzyć: Okazane mi zaufanie obywateli traktuję jako najwyższe zobowiązanie do służby Polsce“*. I. Kamińska – Szmał, profesorka na Vratislavské universitě zabývající se především současnou polskou lingvistikou, ke Kwaśniewského stylu podotýká: *„dowartościowywał wyborców, schlebiał im i tym samym zyskiwał sympatię elektoratu.“⁹⁰* Je tedy otázkou, na kolik a kdy měly tyto Kwaśniewského hodnoty (respekt a úcta k voličům) zdvořilostní či persvazivní funkci. Pravidelným úkazem na začátku Kwaśniewského novoročních projevů bývá sdělení, po kolikáté má jako prezident tu čest hostit spoluobčany v polských domovech. Metaforika státu jako společného domova bývá u prezidentů častá.

⁸⁹ *Novoroční projev prezidenta RP Aleksandra Kwaśniewského*. Warszawa, 31. prosince 2001.

⁹⁰ I. KAMIŃSKA-SZMAJ: *Słowa na wolności*. Wrocław, 2001, s. 155.

Odkazuje na pospolitost společenství a na hodnoty rodiny. U Kwaśniewského dominuje rétorika shody a semknutosti národního společenství. Kwaśniewski se oproti Wałęsowi vyhýbal mluvení o sobě a o svých úspěších. „*W jego wystąpieniach dominowała retoryka „wspólnotowa“, a własne „ja“ zostało usunięte na plan dalszy. (...) Tę wizję ojczyzny, w której każdy może czuć się bezpieczny i potrzebny, przeciwstawił obrazowi Polski rządzonej przez Lecha Wałęsę – pełnej napięć i wojen na górze.*“⁹¹, dodává I. Kamińska – Szmaj.

Na výňatku si lze rovněž všimnout emocionality vyplývající jednak z abstraktních výrazů typu *zaufanie, honor, zaszczyt, wierność, nastrój, refleksja, dobrobyt, marzenia* aj., jednak z Kwaśniewským hojně užívaných superlativ (*nadzwyczajny, najwyższe, najkrwawszych*) či často používaným přívlastkům podtrhujícím výjimečnost daného subjektiva, které mají mimo estetické funkce rovněž funkci persvazivní.

V ukázce se mimo jiné mluví také o změně, historii a času obecně. Jsou to témata, na něž klade Kwaśniewski ve svých projevech velký význam a jež působí ve vzájemném propojení latentní persvazí. Odkazování na historii a na významné události v dějinách lidstva mají totiž poukázat na uvědomělost mluvčího a zároveň slouží jako určitá autorita k podpoře různých argumentů. O změně pak Kwaśniewski mluví především v souvislosti s vizí lepší budoucnosti. Lexém *budoucnost* byl v jeho prezidentské volební kampani využíván jako klíčové heslo. I. Kamińska – Szmaj se v jedné z kapitol své knihy *Słowa na wolności* nazvané *Dwie kampanie prezydenckie* v návaznosti na četnost užívání slova *przyszłość* ve volebních sloganech Kwaśniewského zaměřuje na jeho funkci: „*Kwaśniewski, krytykowany za pezetpeerowską przeszłość, zapewniał: „Pamiętam o przeszłości (...). To zaś, co było historycznym błędem lub zrodnią – nie może wrócić pod jakimkolwiek sztandarem“ (ulotka), ale jednocześnie przestrzegał, posługując się obrazową metaforą: „Nie wolno kroczyć do przodu z głową odwróconą do tyłu.“ („Goniec Wyborczy“).*“⁹²

Pokud jde o další charakteristické rysy pro Kwaśniewského styl, které ukázka už neobsahuje, je možno zmínit například hojnou aplikaci komparativ (např. *coraz bardziej stabilna, społeczeństwo bardziej aktywne i dojrzałe; silniejsi, bardziej, bardziej otwarci i życzliwi* – 1996); opakované používání slov *wielki* a *nowy* v různých pádových a morfologických variantách (např. *wiele wyzwań* – 1996, *wielki wysilek* – 1997, *nowy rząd* – 1998, *nowe reformy* – 1999 apod.). Pro Kwaśniewského styl je příznačná také specifikace pomocí čísel (např. *Okazało się, że jest nas 38 milionów 400 tysięcy, ...* – 2003; *Coraz więcej*

⁹¹ I. KAMIŃSKA-SZMAJ: *Słowa na wolności*. Wrocław, 2001, s. 153.

⁹² Tamtéž, s. 155 – 156.

młodych ludzi w Polsce podejmuje studia – w tym roku akademickim milion osiemset tysięcy. – 2003; Od 1989 roku w Polsce PKB wzrósł o blisko 30 procent, w innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej tylko kilkanaście lub kilka. W tym okresie trafiło do Polski aż 40 procent wszystkich zagranicznych inwestycji w naszym regionie. – 2002). Toto lexikum Kwaśniewski využívá především k persvazivní, hodnotící a zdůrazňovací funkci.

Co se týče tropů, kterými si Kwaśniewski ve svých novoročních projevech vypomáhá, často se jedná o metaforiku spojenou s časem, či stejně jako u Wałęsy s rodinnou pospolitostí, cestou, válkou či hrou. Zvláštností Kwaśniewského tropů jsou například oxymoróny či užívání barev. Jako příklad lze uvést následující:

„Krag rodziny (...) nie jest jeszcze dostatecznie szeroki. (1996); Idziemy w dobrym kierunku. Idziemy coraz szybciej. (1997); więzień przeszłości (1997); wykorzystanie polskich pięciu minut w historii (1997); Tą drogą trzeba iść dalej. (1998); Historia winna przede wszystkim uczyć, a nie więzić. (1998); Polska historia XX wieku pisana jest różnymi barwami. (2000); dostawaliśmy od historii najgorsze karty (2000); własna osobista droga przez życie (2000); uczynimy wszystko dla walki z przestępczością, brutalnością i bezkarnością (2000); Jesteśmy dziś razem z całą ludzką rodziną. (2000); refleksji nad biegiem czasu (2001); postuga na krętych polskich drogách (2001); skok w przyszłość (2001); czarny wtorek (2002); wielka historyczna dyskusja (2002); droga do sukcesu (2002); gra toczy się o wysoką stawkę (2002); powrócić na ścieżkę szybkiego wzrostu (2002); egzamin czasu (2003); walczyć o pokój (2004); Wiele jasnych barw możemy dostrzec również w obrazie naszych krajowych spraw. (2004); Obraz tego roku zawiera jednak i ciemne barwy, zdarzenia, które nie przynoszą nam chluby. (2004); Wierzę, że potrafimy podjąć walkę o lepszą jakość polskiego życia publicznego. (2004); historyczny enamin (2005); idziemy drogą dialogu i współpracy (2005); o walce z bezrobociem (2005); W uczciwym portrecie Polski barwy jasne zdecydowanie dominują nad ciemnymi. (2005); Walcząc ze swoimi chorobami, Rzeczpospolita dowodzi, że jest wystarczająco silna, by ten bój stoczyć.“ (2005).

Pokud bychom chtěli vysledovat charakteristické lexikum Kwaśniewského, dalo by se podle frekvence výskytu poukázat především na komparativa a superlativa, čísla, slova s emocionálním nábojem, slova spojená s časem a historií. Konkrétně by se mezi nejčastěji užívané lexiko dala zařadit především slova *wielki*, *nowy*, *satysfakcja*, *dziękować*, *szansa* a *duma*. Pro ukázkou je možno uvést následující:

1996: *wiele powodów do satysfakcji; obroty handlowe z zagranicą były najwyższe; największe od 15 lat; ćwierć miliona osob; coraz bardziej odczuwany; bardziej aktywne i dojrzałe; czuję zmęczenie, a często obrzydzenie; wielka szansa; nowej Konstytucji; utrzymać szybkie tempo; najwyższy czas; milionów pracowników; więcej poczucia; tę dobrą, jak nigdy sytuację*

1997: *miliony ludzi; o jedną czwartą; czterysta tysięcy; blisko pięćmiliardów dolarów – cztery razy więcej; jak wielkim; przeszłość; przyszłość; wiele dzieli; 400 lat temu; lepszy niż kiedykolwiek, dziękuję*

1998: *po raz trzeci; satysfakcja; nowy parlament; prawo do dumy; historyczna szansa*

Nyní bych se ráda hlouběji zaměřila na aplikaci aspektu zdvořilosti v Kwaśniewského novoročních projevech, neboť, jak je již uvedeno výše, právě zdvořilost je jedním z nejdůležitějších klíčů k pochopení Kwaśniewského stylu. Zdvořilostí a taktem v jazyce a v řeči se zabývá český jazykovědec a lexikograf Jiří Kraus: *„Rozsáhlé pole významů kroužících kolem pojmů zdvořilost, takt, uhlazenost jako charakteristických univerzálních příznaků lidského chování se odedávna těšilo zájmu autorů, kteří se rétorikou a její školní výukou zabývali. Všechny tyto pojmy vyjadřovaly řečníkův citový postoj, étos jeho řečového projevu, který ústil v uspokojování estetických nároků auditoria. (...) Na rozdíl od ostatních řečnických dovedností se uhlazenému chování podle převládajícího mínění autorů učebnic rétoriky nedalo naučit. Bylo totiž výsledkem života v prostředí, jemuž tato uhlazenost byla vlastní. Proto také latina označovala zdvořilost prostřednictvím výrazu urbanitas, městské zbarvení (způsobu chování, řeči).“*⁹³ Na začátku této kapitoly jsem psala, že jedním z rysů Kwaśniewského stylu, je rétorika shody a semknutosti národního společenství, jimiž se Kwaśniewski zároveň vymezoval vůči svému předchůdci Lechu Wałęsowi, u něhož naopak zase převládalo v řeči vlastní ego. V souvislosti s Krausovou charakteristikou zdvořilosti lze tyto stylové příznaky obou exprezidentů porovnávat rovněž z hlediska uplatňování zdvořilosti. Krausova definice zdvořilosti totiž odkazuje ve velké míře na subjektivní faktory řečníků, především na prostředí, v němž řečníci vyrůstali a pohybovali se. V kapitole o Wałęsowi jsem se příliš nerozepisovala o jeho zdvořilosti v projevech, analyzovala jsem pouze způsob, jakým oslovuje adresáty a uváděla příklady jeho přání adresátům do nového roku. Analýza jeho projevů mně totiž nepřesvědčila, že právě zdvořilost by v jeho stylu hrála důležitou roli. U Kwaśniewského je tomu ovšem jinak, a to i navzdory skutečnosti, že podle subjektivních faktorů (Kwaśniewski vyrůstal v rodině lékaře a studoval na Gdaňské universitě) a Krausovy

⁹³ KRAUS, J.: *Rétorika a řečová kultura*. Praha, 2004, s. 155 – 156.

definice zdvořilosti je přirozené, že jeho styl bude uhlazenější a vytříbenější než styl elektrikáře Wałęsy. I. Kamińska – Szamaj při analýze jazyka Kwaśniewského ve volební kampani na prezidenta RP k dospěla k následujícímu poznatku: „*Konkurent Wałęsy starał się kreować na osobę o wysokiej kulturze politycznej, skromnej, z dużym szacunkiem odnoszącej się do swoich wyborców. Temu służyły m. in. bezpośrednie zwroty grzecznościowe: „Prosze – oddajcie głos na mnie“ (ulotka), „Proszę państwa o poparcie w wyborach“ (ulotka), „Dziękuję z całego serca tym wszystkim rodakom, którzy zechcie-li opowiedzieć się za moją kandydaturą“ (fragment oświadczenia po I turze).* (...)“⁹⁴ Kwaśniewského zdvořilostní rétorika tak nabývá diskutabilního charakteru, jestliže vezmeme v potaz to, že ji využívá pragmaticky a účelově. Zajímavé je z tohoto hlediska i jeho džentlmenství k ženám, jež uplatňuje rovněž ve volební kampani: „*To do żeńskiej części elektoratu zwracał się w ulotkach: „To nie myśmy wymyślili hasło 3 K – kruchta, kuchnia i dzieci – jako życiową perspektywę dla miliona kobiet. Twoje ambicje sięgają dalej – wybierz czwarte: Kwaśniewski“. Specjalnie dla kobiet sztab wyborczy Kwaśniewskiego wymyślił hasła: „Każda Polka głosuje na Olka, Olek dla Polek.“* Obraz džentelmena ubranego w dobrze skrojony garnitur i błękitną koszulę wzmocniony był obrazem kochającego męża i ojca (eksponowanym na fotografiach modelem szczęśliwej rodziny skupionej przy domowym kominku) czy też przyjaciela zwierząt (zdjęcie z ulubionym psem na spacerze).“⁹⁵ J. Kraus mluví ve své knize o obecném modelu zdvořilostního řečového chování Penelopy Brownové a Stevena Levinsona popsaného ve studii *Universals in language usage: Politeness phenomena* z r. 1978, která navázala na výzkumy kanadského antropologa a sociálního psychologa Ervinga Goffmana: „*Podmínkou taktního, zdvořilého, korektního chování je nejenom dodržování určitých společenských norem, ale i schopnost vcítění, empatie, to je respektování a posilování tváře řečového partnera. Obavy ze ztráty nebo z ohrožení tváře se v jazyce projevují prostřednictvím nepřímého vyjádření komunikačních funkcí rozkazu, přání, výhrůžky, výtky, varování atp. Inspiraci rétorikami „šestého kánonu“ (srov. zde s. 83n.) prozrazují komunikační a pragmatické zdvořilostní maximy Robin Lakoffové (1974) „nikdy nenaléhej!“, „vždy předkládej možnost volby!“, „vyjadřuj se přátelským tónem!“, Geoffreye Leech (1983) „minimalizuj nedostatky, maximalizuj jeho přednosti!“, Horsta Arndta a Richarda Janneye „bud' vstřícný!“ atd. Obecný rámeček pro vymezení těchto maxim vychází z tzv. kooperačního*

⁹⁴ I. KAMIŃSKA-SZMAJ: *Słowa na wolności*. Wrocław, 2001, s. 155.

⁹⁵ Tamtéž, s. 156.

principu řečového chování, zformulovaného v dnes již klasické studii H. P. Grice Logic and conversation z r. 1975. “⁹⁶

Kwaśniewski jako jeden z mála prezidentů na začátku svého novoročního projevu posluchače nejen oslovuje, ale zároveň i zdraví a vítá. Nejčastější Kwaśniewského oslovování posluchačů vypadá takto: *Szanowni Państwo!; Szanowni Państwo, Rodacy!; Panie i Panowie!; Drodzy Państwo!*

Pokud jde o samotné blahopřání do nového roku jako jednoho ze základních konstitučních prvků novoročních projevů, u Kwaśniewského bývá umístěno převážně na konci projevu a obsahuje tuto tematiku a hodnoty: splnění tajných přání; polští vojáci; pokoj; hospodářský rozvoj země; apelace na lepší mezilidské vztahy (vzájemná důvěra a přejícnost); polské rodiny; krajané v Polsku i v zahraničí; rovnováha ducha; naděje; spokojenost; štěstí; blahobyť; šance; pospolitost; poděkování; společné dobro; láska; bezpečí; solidarita; úsměv; vydařené a dobré nadcházející dny; hrdost; patriotismus; vzájemné porozumění a respekt; spravedlnost; důstojnost a čest; překonání obtížných životních zkoušek; vlast; opuštění; nemocní; zaměstnanci plnící v silvestrovský večer službu; nejbližší; silné Polsko v silné Evropě; úspěchy; přírodní katastrofy, jako bylo zemětřesení a povodně na asijských pobřežích.

Jak je z výčtu patrné, tematika Kwaśniewského v novoročních přáních je velmi pestrá a bohatá a má zejména zdvořilostní, emocionální a persvazivní charakter. Pro názornou ukázkou, jak Kwaśniewského blahopřání do nového roku vypadá, uvedu stručnou analýzu dvou z nich, přičemž se zaměřím na obraz Polska:

„Szanowni Państwo! Za wszystko, co uczyniliście w 1996 roku dla wspólnego dobra, dla Polski, serdecznie Wam dziękuję. Życzę, aby w Nowym Roku w Waszych domach w Polsce i za granicą było jak najwięcej szczęścia, miłości i satysfakcji. Nam wszystkim – życzę, aby 1997 rok był kolejnym ważnym krokiem ku Polsce zasobnej i bezpiecznej.“ (1997)

Na úryvku můžeme podle subjektů, do kterých Kwaśniewski vysílá své přání, vidět, jakým způsobem je strukturován jeho obraz Polska. Tento obraz začíná v polských domovech, pokračuje Polskem samotným, které následně přesahuje krajany žijícími v zahraničí. Ve svém přání apeluje zejména na následující hodnoty: patriotismus, láska, štěstí, spokojenost, bezpečí

⁹⁶ KRAUS, J.: *Rétorika a řečová kultura*. Praha, 2004, s. 160 – 161.

a blahobyt. Jejich závažnost posiluje tak, že je označuje za společné dobro a že srdečně děkuje všem, kteří za uplynulý rok něco pro toto společné dobro vykonali.

„Panie i Panowie! Tę szczególną noc staramy się spędzić w gronie najbliższych. Nie każdemu jest to dane. Łączymy się dzisiaj ze wszystkimi, których dotknęła tragedia trzęsienia ziemi i powodzi na azjatyckich wybrzeżach. Polskie społeczeństwo, cała światowa wspólnota, pośpieszyły z pomocą. Apeluję do moich rodaków o jeszcze większą ofiarność w tej sprawie. Pokażmy, że jesteśmy solidarni, że los innych jest dla nas ważny. Pozdrawiam dzisiaj tych, którzy pełnią służbę. Naszych żołnierzy w Iraku i Afganistanie, na Bliskim Wschodzie i na Bałkanach. Z całego serca pozdrawiam ludzi samotnych, pozbawionych domu i rodzinnego ciepła, chorych i cierpiących w szpitalach. Pamiętajcie, Drodzy Państwo – nasze myśli, najlepsze życzenia są z Wami. Wszystkim Rodakom, w kraju i za granicą, życzę dobrych dni, wszelkiej pomyślności, poczucia dumy z rozwijającej się Rzeczypospolitej, z coraz silniejszej Polski w silnej, solidarnej Europie. Szczęśliwego Nowego Roku!“ (2005)

V této ukázce Kwaśniewského novoročního přání je obraz Polska podobný jako v předchozím úryvku, ale je ještě navíc rozšířen o pozici Polska v rámci Evropy. Z uvedené pasáže vyplývá, že Polsko má být uvnitř silné, solidární Evropy, čím dál silnější. Svou sílu má dávat najevo především solidaritou a pomocí těm, kteří to potřebují. V roce 2004 si tuto pomoc od Poláků podle Kwaśniewského například zasloužili lidé zasažení zemětřesením a povodněmi na asijských pobřežích. Pokud jde o hodnoty, na které je v ukázce apelováno, jsou jimi: solidarita s opuštěnými, nemocnými a slabými, láska k bližnímu, bezpečí Polska, pomoc bližnímu. Prostředkem persvaze k tomu, aby tyto hodnoty fungovaly v celém polském společenství, je dle jeho názoru zejména dodržování zdvořilostní normy, která se projevuje v důsledném oslovování, a pak například v uplatňování stylu s emocionálním a patetickým charakterem.

O persvazi jsem se, ať už přímo či nepřímo, zmiňovala výše, proto nyní jen stručně uvedu, jak a kde se v projevech Kwaśniewského především vyskytuje. Nejdůležitější přesvědčovací složka Kwaśniewského tkví v pragmatické zdvořilosti. Další charakteristickou složkou Kwaśniewského persvaze je odkazování se na autority. Autoritu má Kwaśniewski zakomponovanou v každém svém novoročním projevu. Jedná se zejména o tyto autority: Jan Pavel II., Wisława Szymborska, Adam Michnik, Adam Mickiewicz, Marie Curie – Skłodowska, Frederyk Chopin, Juliusz Słowacki, George Bush, ksiądz primas Józef Glemp,

Władzimir Putin, Czesław Miłosz, Jacek Kuroń. Vedle těchto lidských autorit se Kwaśniewski také často opírá o autority nelidského charakteru, a to především o katolický kostel a právo. Pokud jde o další persvazivní prostředky, které by bylo možno v projevech vysledovat, dala by se ještě zmínit Kwaśniewským hojně užívaná čísla, superlativa, komparativa, emocionálně nabitá slova (*gorąco, z całego serca, boleśnie* apod.), intenzifikační prostředky typu *wiele, wielu, bardzo, bardziej* apod., přímé oslovení určité skupiny či její specifikace (např. *Dziś zwracam się do ludzi młodych: Unia jest Waszą szansą! To Wy otworzycie księgę wspólnj Europy, to przede wszystkim Wy będziecie zapisywać jej rodziły, to Wy zapewnicie Polsce i sobie godne miejsce we współczesnym świecie.*⁹⁷), poukazování na výjimečnost situace a lexémy vyjadřující míru jistoty (např. *Jestem pewien, że Polska im sprosta. Mamy szansę – jak nigdy dotąd.*⁹⁸) a také patos vyjadřovaný krátkými větami, vykřičníky, či propracovanou metaforikou.

⁹⁷ Novoroční projev prezidenta RP Aleksandra Kwaśniewského. Warszawa, 31. prosince 2001.

⁹⁸ Novoroční projev prezidenta RP Aleksandra Kwaśniewského. Warszawa, 31. prosince 2000.

8.2. Nejčastější probíraná tematika a s ní spojená axiologičnost

Nejčastěji probíraná tematika u Kwaśniewského je následující: hospodářský růst, demokracie, reformy, EU, NATO, obraz Polska, úspěchy Poláků ve světě i v Polsku, minulost, příznivé vztahy se sousedy, přírodní katastrofy, volby, obraz Evropy a terorismus. K této tematice bych ráda uvedla dvě ukázky, na nichž bude zřetelný Kwaśniewského obraz Polska.

„Wspólnej Polsce musimy zapewnić stabilną demokrację, nowoczesną konstytucję, mądre prawo, wysoki wzrost gospodarczy, silny pieniądz, bezpieczeństwo obywateli, konkurencyjność w świecie, obecność w Unii Europejskiej i NATO, przyjazne stosunki z sąsiadami.“ (1997)

V ukázce je popsán Kwaśniewského ideální obraz Polska, které by se mělo pyšnit stabilní demokracií, moderní upravenou ústavou, moudrým právem, vysokým hospodářským vzrůstem, silnou měnou, zabezpečením obyvatel, konkurenceschopností ve světě. Takové Polsko by současně mělo být součástí základních evropských integračních spolků, jakými jsou EU a NATO. Členství v EU a v NATO by pak Polsku mělo zajistit přátelské vztahy s jinými evropskými zeměmi. Dobré vztahy by dle Kwaśniewského Polsko mělo pěstovat především se svými sousedy.

„Cieszyliśmy się z literackiej nagrody Nobla dla Wisławy Szymborskiej, z udanego startu naszych sportowców na Olimpiadzie, z sukcesu polskiej maturzystki, którą sklasyfikowano na drugim miejscu w świecie. Cieszyliśmy ze wszystkiego, co pokazywało, że w konkurencyjnym świecie potrafimy sobie dobrze radzić. Gdy wierzyliśmy we własne siły, nie polegaliśmy na losie szczęścia i były osiągnięcia. Dziś lepiej niż kiedykolwiek wiemy, że zależą one od naszego wysiłku i często są w zasięgu ręki. Polacy zawsze byli ludźmi o dużych aspiracjach, „głodni sukcesu“. Tak jest i teraz. To jest wielki polski kapitał.“ (1997)

Z tohoto úryvku vyplývají úspěchy Poláků ve světě i v Polsku, které posilují Kwaśniewského přesvědčení o silném Polsku, neboť Kwaśniewski o nich hovoří jako o velkém polském kapitálu. Vedle obrazu silného Polska však z ukázky vyplývá také obraz polské společnosti. Kwaśniewski Poláky charakterizuje jako lidi s vysokými ambicemi, kteří jsou „hladoví po úspěchu“. Jako hlavní persvazivní prostředky mu zde slouží jednak výčet úspěchů Poláků doma i ve světě za uplynulý rok, jednak používání emocionálně nabitých slov.

Co se týče výběru výročí objevujících se v novoročních projevech Kwaśniewského, lze zmínit následující:

1998: 80. Výročí získání nezávislosti; 200. výročí narozenin Adama Mickiewicze, 100. Výročí objevení radia a polonia Marií Curií – Skłodowskou.

2000: padesát let od doby, kdy proběhla jaltská konference; dvacet let od vzniku Solidarności; deset let od konference u Kulatého stolu.

2005: 65 let od masakru polských důstojníků v Katyni, 60 let od osvobození koncentračního tábora v Auschwitz – Birkenau a od konce druhé světové války.

Pokud jde o hodnoty, na něž Kwaśniewski ve svých novoročních projevech apeluje, jsou to hlavně: naděje, sebereflexe, právo, síla národa, víra a s ní spojené hodnoty katolického kostela, hrdost a polský patriotismus, solidarita, dialog a spolupráce, trpělivost a tolerance. Uvedu alespoň některé ukázky z Kwaśniewského představ o těchto hodnotách.

Sebereflexe:

„Popatrzymy też tego szczególnego wieczoru z uwagą na siebie. Bez gniewu i uprzedzeń. Spokojnie. Dostrzeźmy błędy. Nie tylko u innych, wokół, a przede wszystkim – błędy w nas samych. Może to nie naši bliscy, nasze dzieci, współpracownicy, sąsiedzi są nie dość doskonali. Może to my jesteśmy nie dość cierpliwi, zbyt pośpiszni w sądach, omylni i winni zaniechań. Zrobmy taki milenijny rachunek dla wspólnego pożytku.“ (2000)

Sebereflexe je u Kwaśniewského propojena s pokorou. V uvedené pasáži vlastně říká, že pokud chceme někoho kritizovat, máme se nejprve raději zaměřit sami na sebe. Zajímavé na ukázce je, že Kwaśniewski v ní pokládá posluchačům otázky k zamyšlení bez grafického zdůraznění otazníkem, a přesto má dialogický charakter. K persvasi opět slouží výčet a emocionalita projevu.

Právo:

„Polska staje się państwem prawa, szanującym obywatelskie wolności. Nasza demokracja potrzebuje jednak stałej troski o przejrzystość życia publicznego, potrzebuje determinacji w zwalczaniu korupcji, konsekwencji w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego.“ (2003)

Tímto úryvkem Kwaśniewski specifikuje podobu svého vnitrozemského obrazu o Polsku, kdy apeluje na kvalitně fungující právo, které by bylo schopno zajistit Polsku svobodu,

průhlednost veřejného života spjatého zejména s činností politiků a důslednost v zajištění pořádku ve společnosti.

8.3. Kwaśniewského obraz Polska od roku 1995 do roku 2005

V předchozí kapitole jsem na základě ukázek již načrtla Kwaśniewského obraz Polska. Jak bylo řečeno, Kwaśniewského ideální obraz Polska by měl zahrnovat stabilní demokracii, moderní upravenou ústavu, moudré právo, vysoký hospodářský vzrůst, silnou měnu, zabezpečení obyvatel a konkurenceschopnost Polska ve světě. Specifickými vlastnostmi Polska by měly být spolupráce a dialog: *„Polska coraz częściej stawiana jest za wzór jako kraj, który nie traci czasu. Zadry przeszłości nadal w nas tkwią, ale daliśmy dowód sobie i światu, że dialog i współpraca Polaków są możliwe. Że działając wspólnie potrafimy osiągać sukcesy i odrabiać utracone lata.“* (1999)

K tomuto obrazu Kwaśniewski dodává jeho silné postavení na mezinárodní scéně: *„Pragniemy - silnej Polski w silnej Europie. Ten cel musimy i możemy osiągnąć! Potrzeba nam siły, porządku na własnym podwórku, konsekwencji, determinacji, umiejętności przekonywania i porozumiewania się z innymi.“* (2004) Polsko by mělo být čestným a uznávaným členem EU a NATO. V jejich rámci by pak mělo posilovat dobré přátelské vztahy, zejména by pak mělo pečovat o vztahy sousedské, což lze vnímat i z jeho novoročního projevu z roku 2000: *„Składam też życzenia naszym sąsiadom z Litwy, Czech i Słowacji, z Ukrainy i Białorusi, z Niemiec i Rosji. Jesteśmy dziś razem z całą ludzką rodziną.“* (2000)

Důležité je rovněž říci, že Kwaśniewského představa Polska nekončí hranicemi, jeho součástí jsou totiž i krajané žijící v zahraničí. Potvrzuje to fakt, že Kwaśniewski na ně nikdy ve svých novoročních projevech nezapomíná a pokaždé je zmíní. Například v roce 1998 přeje: *„Wraz z moimi najbliższymi życzę wszystkim – w Polsce i za granicą – aby w Nowym Roku, w waszych domach i w waszych rodzinach, było jak najwięcej szczęścia.“*

Pokud jde o silnou pozici Polska, tu by měla upevňovat, ať už v zahraničí, či ve vnitrozemí, schopnost Poláků soucítit s osudem druhých. Poláci by se totiž podle Kwaśniewského měli vyznačovat především solidaritou a láskou k bližnímu. *„W tym trudnym okresie wszyscy musimy zdobyć się na solidarność społeczną. Każdy z nas ma problemy, ale ich waga nie zawsze jest taka sama. Chodzi o to, by w możliwie największym stopniu ochronić grupy najsłabsze, nie dopuścić do rozszerzania się sfery bezrobocia i biedy, pomagać*

niepełnosprawnym i chorym. W wolnej Polsce nikt nie powinien być głodny i pozostawiony samemu sobie. Dziękuję Kościołowi Katolickiemu, wszystkim kościołom, organizacjom i fundacjom charytatywnym, wszystkim ludziom dobrego serca, którzy na co dzień niosą pomoc będącym w potrzebie. Dzięki Wam - my jesteśmy lepsi i Polska jest lepsza.“ (2002)

V polské společnosti vlastně vidí jakýsi velký kapitál, jenž spočívá mimo již uvedené vlastnosti také ve skutečnosti, že Poláci jsou podle něho lidé s vysokými ambicemi, kteří jsou „hladoví po úspěchu“. Tuto tezi dokládá výčtem úspěchů Poláků v Polsku i v zahraničí, které vkládá do každého svého novoročního projevu. V roce 1997 například zmiňuje tyto úspěchy: *„Cieszyliśmy się z literackiej nagrody Nobla dla Wisławy Szymborskiej, z udanego startu naszych sportowców na Olimpiadzie, z sukcesu polskiej maturzystki, którą sklasyfikowano na drugim miejscu w świecie. Cieszyliśmy ze wszystkiego, co pokazywało, że w konkurencyjnym świecie potrafimy sobie dobrze radzić. Gdy wierzyliśmy we własne siły, nie polegaliśmy na losie szczęścia i były osiągnięcia. Dziś lepiej niż kiedykolwiek wiemy, że zależą one od naszego wysiłku i często są w zasięgu ręki.*“ (1997) Připomínání pozitiv polské společnosti (jejich úspěchů a hodnot) je podstatné jak ve zvyšování sebevědomí Poláků, tak v rámci upevnování vlasteneckého cítění Poláků, jež je pro Kwaśniewského klíčové: *„Wszystkim Rodakom, w kraju i za granicą, życzę dobrych dni, wszelkiej pomyślności, poczucia dumy z rozwijającej się Rzeczypospolitej, z coraz silniejszej Polski w silnej, solidarnej Europie.* (2005); *„Szanowni Państwo! Polacy mają prawo do dumy ze swoich osiągnięć. Mają powód wierzyć we własne siły.*“ (1998)

Co se týče specifikace vnitrozemské podoby Polska, je třeba dodat, že Kwaśniewski mimo jiné apeluje také na kvalitně fungující právo, které by bylo schopno zajistit Polsku svobodu, průhlednost veřejného života spjatého zejména s činností politiků a důslednost v zajištění pořádku ve společnosti.

9. ANALÝZA NOVOROČNÍCH PROJEVŮ LECHA KACZYŃSKÉHO Z LET 2006 – 2010

9.1. Lexikální a stylistická rovina

Stoimy dziś przed wielką szansą. Nasz Naród wyłonił w wyborach nowy Parlament, wybrał też nowego Prezydenta. W tych decyzjach dawała o sobie znać wola przemian, wola naprawy państwa, przywrócenia właściwego znaczenia, norm moralnych w życiu publicznym i społecznym. Ta nadzieja nie może zostać zaprzepaszczone. Demokracja i praworządność nie tworzą systemu, który przeciwstawia się sprawiedliwości, w którym chronione jest zło. Z całym zdecydowaniem musimy odrzucić przekonanie, że nic nie da się zrobić, że każde działanie zmierzające do oczyszczenia naszego domu jest niemożliwe. Ten dom, któremu na imię Polska musi stać się czysty. Chcę Was Panie i Panowie zapewnić, że uczynię wszystko by tak się stało. Tylko Polska sprawiedliwa, uczciwa i solidarna może się rozwijać, tylko w takiej Polsce możemy wykorzystać wszystko co własnym wysiłkiem zdobyliśmy, co jest naszym sukcesem, niezaprzeczalnym dorobkiem żyjących pokoleń.⁹⁹

Na úryvku z prvního novoročního projevu Lecha Kaczyńského je možno postihnout jak radikálnost spojenou zejména s exprezidentovou vizí nového, „čistého“ Polska. Apeluje tím na nutnost provedení změn v Polsku. K persvazi o změně spojené s očistou, jež se nám může konotovat s hitlerovskou ideologií, užívá následujících prvků. Prvním z nich je samotná kompozice argumentu, kdy na začátek staví před posluchače hodnotu, která je v novoročních projevech žádoucí, a sice naději. Tuto naději propojuje konkrétně s novým parlamentem a novým prezidentem, které si zvolil sám polský národ, čímž posluchače ztotožňuje s vůlí k nutné přeměně Polska. Pocit sounáležitosti této ideje s celým polským národem posiluje ještě tradiční polskou metaforou společného domova, která odkazuje na hodnoty rodiny. Po ztotožnění ideje změny a očisty s masou spoluobčanů Kaczyński vystupuje z davu (jako jeden z nich) a pateticky prohlašuje, že učiní vše, aby splnil jejich vůli jakožto jejich služebník. Situováním se do role služebníka národa vyvolává dojem, že svým spoluobčanům předává do rukou moc. Myslím, že na tomto místě bude vhodné pozastavit se alespoň nad stručnou definicí a funkcí moci, neboť jejich pochopení je jedním z nejdůležitějších klíčů k úspěšné persvazi. V Lexikonu teorie literatury a kultury je moc definována takto: „vliv, skrze nějž aktéři úspěšně předepisují druhým osobám, co mají dělat, nebo omezují jejich možnosti jednání. V této souvislosti hovoříme také o mocenských vztazích nebo mocenských poměrech.

⁹⁹ Novoroční projev prezidenta RP Lecha Kaczyńského. Warszawa, 31. prosince 2005.

(...) *Mocenské vztahy předpokládají sociální poměry, v nichž vystupuje moc jakožto prostředek, jímž se regulují interaktivní vztahy, resp. prostředek, jímž se koordinuje jednání. Mocní a jim podřízení zpravidla znají a uznávají existující mocenské vztahy. Chybí-li toto uznání, jedná se o násilné vztahy. Uznání však automaticky neznamená, že mocenské vztahy jsou respektovány jako legitimní. Tak je tomu výhradně v případě vládnoucích vztahů, v nichž se moc uplatňuje v rámci institucí. Uznání mocenských vztahů jakožto vztahů vzájemných vyžaduje určité ohledy ze strany všech zúčastněných. To je také výchozí bod pro změnu mocenských poměrů. Chybí-li uznání, stává se pokus změnit stávající násilné vztahy riskantním.*¹⁰⁰ Z definice vyplývá, že využívání moci je legitimní a žádoucí výhradně v rámci institucí. V jiných případech její uplatnění může být nebezpečné. Chybí-li uznání, moc funguje na principu *pistole střílející dvěma směry*.¹⁰¹ Takto chápaný princip moci G. Spence, významný americký právník, vysvětluje následovně: „*Moc je nejprve myšlenkou, vjemem. Moc, které čelím, je vždy takovou mocí, jakou ji vnímám. Dovolte, abych to vyjádřil jinak. Jejich moc je moje vnímání jejich moci. Jejich moc je moje myšlenka. Zdroj jejich moci je tedy v mé mysli. Moc, kterou vládnou jiní, je takovou mocí, jakou jim dám. Jejich moc je můj dar.*“¹⁰² Z tohoto hlediska Kaczyński v uvedeném úryvku využívá princip moci k přesvědčení spoluobčanů o správnosti ideje očisty Polska. Rovněž zakončení argumentu, kde předsouvá obraz spravedlivého, poctivého a solidárního Polska jakožto jediného správného obrazu, posiluje persvazi o nutnosti změny. Vystupňování této persvaze Kaczyński dosahuje zejména slovy vyskytujícími se v pasáži: *Z całym zdecydowaniem musimy odrzucić przekonanie, że nic nie da się zrobić, że każde działanie zmierzające do oczyszczenia naszego domu jest niemożliwe. Ten dom, któremu na imię Polska musi stać się czysty*. Ovšem takto Kaczyńským uplatňovaná persvaze neslouží pouze k přesvědčení posluchačů o nutnosti přeměny. Jejím cílem je především podpořit politický program strany Právo a spravedlnost, za niž v prezidentských volbách kandidoval.

Vedle radikalismu, je pro Kaczyńského styl příznačný také patriotismus, katolicismus, či optimismus. Uvnitř projevů často užívá hodnotících výrazů typu *dobry, znaczny, zły, lepsza* apod.; intenzifikačních prostředků či prostředků míry (*ponad 50 procent, wielu, wyzsza, bardzo dobrze, duzo lepsza, zmniejszac*, superlativa apod.), prostředků pro zdůraznění (*szczególne*, dynamičnost vět – krátká souvětí, opakování slov, *wazny* apod.). Své ideové aspekty po stylistické stránce vyjadřuje také například hojným užíváním osobního zájmena *my*,

¹⁰⁰ Nünning, A. (ed.): *Lexikon teorie literatury a kultury*. Brno, 2006, s. 521.

¹⁰¹ Spence, G.: *Jak správně argumentovat a pokaždé zvítězit. Doma, v práci, na kolbišti, kdekoli a každý den*. Praha, 1995, s. 36.

¹⁰² Tamtéž.

či přivlastňovacího zájmena náš. V jeho projevech je patrná i expresivita (*serdecznie pozdrawiam, najserdeczniej pogratulować, bardzo serdecznie za to dziękuję, radosna nadzieja, komunistyczni siepaczy, głęboko przekonany, gorące pozdrowienia* apod.).

Pokud jde o grafickou stránku novoročních projevů Kaczyńského, lze podotknout, že nejsou příliš rozsáhlé. Zajímavý je z grafického hlediska Kaczyńského zvyk užívat velkých písmen u slov, kde se podle gramatických pravidel nepoužívají, ale jímž patrně přikládá vysokou hodnotu – např. *Rodacy, Prezydent, Parlament, Narod*.

Zaměříme-li se na metaforiku, zjistíme, že Kaczyński ji využívá ve svých projevech skromně. Je to především metaforika plná patriotismu a touhy po změně, či metonymie spojená s časem. Pro příklad lze uvést následující:

być dłużnikami (2006); *posiane ziarna ciągle będą wydawały plon* (2006); *Ten dom, któremu na imię Polska musi stać się czysty.* (2006); *by ceniono nas i szanowano, jako mocny filar w europejskiej budowlu* (2006); *Wspólnotę połączoną więzami solidarności.* (2006); *oboz polityczny* (2007); *owoców wzrostu gospodarczego* (2008); *Czas płynie szybko* (2009); *jesteśmy córkami i synami Najjaśniejszej Rzeczypospolitej* (2009); *Polska wyszła z kryzysu prawie obronną reka* (2010); *powstania ruchu Solidarność, który wstrząsnął Polską, wstrząsnął Europą i wstrząsnął całym światem* (2010); *zginąć z rąk komunistycznych siepaczy* (2010); *Polsce, która jest dla nas wspólnym dobrem* (2010).

Z lexikálního hlediska jsou u Kaczyńského specifické zejména tyto výrazy:

rok (v novoročním projevu z roku 2007 je tohoto lexému užito dokonce šestnáctkrát); *szansa*; *siła*; *sprawność*; *odnowa*; *zmiana*; *zło*; *dobro*; *pragnąć*; *być musi*; *nie wolno*; *przekonanie*; *gorący*; *serdeczny*; *nasz*; *my*; *ważny*; *rodzina*; *dom*; *duma*; *satysfakcja*; *solidarność*; plus prostředky zdůrazňovací, intenzifikační a hodnotící popisované výše apod.

Budeme-li mluvit o aspektu zdvořilosti, je třeba zmínit Kaczyńského oslovení posluchačstva, pozdravy i poděkování a jeho blahopřání do nového roku. Pokud jde o oslovení posluchačstva, aplikuje Kaczyński následující: *Panie i Panowie!*; *Drodzy Rodacy!*; *Panie i Panowie! Rodacy!*; *Szanowni Państwo*; *Polki i Polacy*; *Panie i Panowie, Dzieci, Droga młodzieży*. Co se týče objektů, k nimž Kaczyński směřuje svá poděkování a pozdravy a přání, jedná se hlavně o: důstojníky; vojáky; civilní vojenské pracovníky; nemocné a osamocené; pracující v době silvestrovské noci v nemocnicích, na komisařstvích, železnicích, či na moři; krajany v zahraničí; patrioty; rodáky. Zaměříme-li se na tematiku a

hodnoty Kaczyňského novoročních přání, zjistíme, že hovoří převážně o: solidaritě; patriotismu; radosti; pomoci; spokojenosti; hrdosti z vlasti; úspěších v práci i v osobním životě; rodině a rodinných hodnotách; optimismu; lásce a o zdraví. Samotné blahopřání do nového roku pak vypadá u Kaczyňského následovně:

„Szanowni Państwo, mamy wszelkie powody, jako naród, jako społeczeństwo, aby patrzeć z optymizmem w nadchodzący rok 2008. Ale dla większości z nas niezwykle istotna jest rodzina. Dlatego chciałem wszystkim Państwu życzyć powodzenia w życiu prywatnym. Niechaj w każdej polskiej rodzinie zagości optymizm, miłość i duma z naszej ukochanej Ojczyzny.“
(2008)

Na tomto úryvku je znatelný Kaczyňského důraz na patriotismus umocněný představou Polska jakožto společného domova všech Poláků, kde jsou respektovány rodinné hodnoty, které polskému národu zajišťují optimismus, lásku a hrdost na svou vlast. Metaforika domova jakožto vlasti se vyskytuje v projevech polských prezidentů již tradičně. Právě proto je možné se domnívat, že je hluboko zakořeněna v polském národním povědomí. Dokládá to historie (zejména romantická tradice s polským mesianismem), ale z hlediska jazykového také například lexém ojczyzna, jehož morfologický kořen je odvozen od slova ojciec (otec).

„Szanowni Państwo, Drodzy Rodacy, z okazji zbliżającego się roku 2010 chciałem Wam wszystkich życzyć jak najwięcej powodzenia, jak najwięcej sukcesów w życiu rodzinnym, zawodowym, osobistym i chciałbym, życzyć jak najwięcej sukcesów naszej ojczyźnie, Polsce, która jest dla nas wspólnym dobrem. Wszystkiego najlepszego.“ (2010)

I zde můžeme vysledovat tendenci k patriotismu, jež vyplývá zejména z obrazu Polska jakožto společného dobra pro všechny. S apelací na patriotismus souvisí rovněž apelace na národní pospolitost. Touha po těchto hodnotách je navíc zintenzivněna přáním úspěchů v rodinném, pracovním i osobním životě, jež by následně přinesly co nejvíce úspěchů celému Polsku.

Jednu z možností Kaczyňským uplatňované persvaze jsem popsala již výše. Ta spočívá především v pochopení funkce moci. Dále ve spojitosti s persvazí lze u Kaczyňského hovořit o užívání specifického lexika, které mu v ní napomáhá. Jedná se o výrazy hodnotící, expresivní, zdůrazňovací a intenzifikační (všechny již byly rozebrány výše). K persvazi Kaczyňskému obecně slouží také vlastenecká metaforika a občasný patetický a optimistický styl. Pokud jde o opírání se o autority, je možno si u Kaczyňského povšimnout odkazů na Jana Pawła II. a s ním spojené hodnoty katolického křesťanství, kněze Jerzyho Popiełuszku a

hnutí Solidarność. Dalším způsobem, jenž Kaczyńskému slouží k přesvědčování, je účelově aplikovaná zdvořilost směřovaná ke konkrétním skupinám (např. vojáci, mladí lidé). Jako prostředek persvaze lze rovněž zmínit lexémy vyjadřující míru jistoty a vlastního přesvědčení (např. *być musi, tylko, nie można, głębokie przeświadczenie, nie wolno, być przekonany* apod.).

9.2. Nejčastější probíraná tematika a s ní spojená axiologičnost

Mezi probíranou tematiku v Kaczyńského novoročních projevech lze zařadit: téma změny a téma demokracie, EU a NATO – obraz polské zahraniční politiky, stav hospodářství, volby, úspěchy Poláků, obraz Polska, obraz prezidenta RP, papeže Jana Pavla II. K této tematice uvedu ukázky, na nichž bude patrný Kaczyńského obraz Polska, a to zejména obraz Polska v zahraničním kontextu.

„Umocniłiśmy pozycję Polski w świecie. Podpisaliśmy dobry dla Polski Traktat w Lizbonie, weszliśmy do Strefy Schengen. Ważnym wydarzeniem było wywalczenie, razem z Ukrainą, prawa do organizowania EURO 2012. Zresztą ten rok był w ogóle dobry dla polskiego sportu, który jest istotnym elementem naszego życia społecznego. Na szczególne podkreślenie zasługuje awans do Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej. Pierwszy awans w historii.“ (2008)

V ukázce je kladen důraz na silnou pozici Polska ve světě. Cílem výčtu všech v úryvku uvedených pozitiv neboli úspěchů, kterých se Polsku a Polákům podařilo dosáhnout, je především persvaze k patriotismu a optimismu. K tomu je potřebné rovněž posílení národního sebevědomí a tím vlastně latentně pronesená výzva k národní hrdosti.

„Umocniłiśmy znaczenie naszego kraju w Unii Europejskiej. Podczas negocjacji w Brukseli na temat budżetu, Polska odegrała ważną i konstruktywną rolę. Potrafiliśmy twardo bronić własnych interesów, troszcząc się jednocześnie o wspólnotową solidarność, która musi pozostać najważniejszym fundamentem europejskiej wspólnoty. Jeśli efekty tych negocjacji umiejętnie połączymy z własnym wysiłkiem i z odnową życia publicznego – nasze państwo stanie się sprawniejsze, silniejsze, bardziej nowoczesne. Stan naszej gospodarki, który w ostatnich latach nieco się poprawił daje dobrą podstawę do realizowania śmiałych planów. Ufam, że polityka rządu będzie sprzyjać inwestycjom i powstawaniu nowych miejsc pracy. Że przyczyni się do ograniczenia bezrobocia, które dziś niechlubnie wyróżnia nas na tle innych krajów Unii Europejskiej. Będę czuwał nad tym, by Polska nie zmarnowała swoich szans; by ceniono nas i szanowano, jako mocny filar w europejskiej budowli.“ (2006)

Z výňatku novoročního projevu Kaczyńského z roku 2006 je patrný jím zastávaný obraz Polska v rámci Evropské unie. Dle jeho názoru je pro silnou pozici Polska na mezinárodní scéně členství v EU (a zároveň i v NATO a jiných evropských integračních spolicích) podstatné, avšak stejnou mírou závažná je obrana vlastních zájmů v rámci těchto společenství s ohledem na vzájemnou solidaritu s jinými členskými zeměmi. Tato solidarita je

podle Kaczyńského nejvýznamnějším elementem v rámci evropského společenství. V úryvku si lze také všimnout Kaczyńského obrazu polské politiky. Ten je spjat jednak s obrazem Polska v rámci EU, o němž byla řeč výše, ale zároveň se pojí i se stavem hospodářství. Kaczyński o stavu hospodářství v tomto novoročním projevu soudí, že se v posledních letech jeho úroveň zlepšila, a to dává Polákům a polské vládě dobrý základ pro realizaci smělých plánů. Polská vláda by se pak měla postarat zejména o snížení stavu nezaměstnanosti, která Polsko nechlubně odlišuje od ostatních států EU. Na konci citované pasáže se Kaczyński staví do pozice služebníka národa a zároveň odpovědného strážce, který bude bdít nad tím, aby Polsko nepromarnilo svoje šance a aby byli Poláci v rámci evropského společenství plně respektováni. Zajímavá je z hlediska persvaze metaforika Polska jako mocného pilíře evropské stavby.

Pokud jde o výběr výročí, Kaczyński se zmiňuje o 25. výročí vzniku hnutí Solidarita (2006), 90. výročí nezávislosti Polska a 20. výročí znovunabytí svobody (2008), 600. výročí vítězství v bitvě u Grunvaldu, 90. výročí Zázraku na Visle či 30. výročí vzniku hnutí Solidarita.

Zaměříme-li se na axiologičnost, tedy na Kaczyńským vyznávané hodnoty, můžeme zmínit následující: *pospolitost, solidarita, hodnoty katolického křesťanství, patriotismus, rodina, optimismus, láska, hrdost, naděje, volnost, demokracie a právo.*

9.3. Kaczyńského obraz Polska od roku 2006 do roku 2010

Základním konstrukčním prvkem Kaczyńského obrazu světa je jeho vlastenecké cítění, které se výrazně snaží přenést také na polské obyvatelstvo, ať už pomocí výčtů úspěchů Poláků ve světovém či vnitrozemském měřítku (často s vlastním ohodnocením a udělením pochvaly), nebo například pomocí odkazování se na světově uznávanou autoritu papeže Jana Pawła II. a s ním spjaté křesťanské hodnoty. Tyto dva persvazivní prostředky Kaczyńského lze doložit na následujících ukázkách:

„Miniony rok przyniósł znaczące osiągnięcia w rozmanitych dziedzinach, w tym w bardzo istotnej sferze kultury oraz w sporcie. Szczególnie cieszy to, że potrafilismy odnosić sukcesy także tam, gdzie od dawna ich nie było, przykładem może być konkurs Chopinowski albo też tam, gdzie na taką skalę nie było ich nigdy, jak w sportach pływackich. Wielką nadzieję budzi też to, że osiągnięcia przypadły ludziom młodym, często bardzo młodym, a więc zapowiadają piękną przyszłość.“ (2006)

V tomto úryvku Kaczyński připomíná úspěchy Poláků za uplynulý rok jak z oblasti kultury, tak z oblasti sportu a zároveň vyzývá Poláky k tomu, aby se z nich radovali. Upozorňuje také na úspěchy mladých lidí, které mají Polákům dodat naději na lepší budoucnost.

„Rok 2005 zapisał się w naszym życiu szczególnymi wydarzeniami. Odszedł największy z Polaków, najwybitniejszy człowiek naszych czasów Jan Paweł II. Nie można zrozumieć najnowszej historii Polski, Europy i świata, nie można ogarnąć głębi przemian w ludzkich sercach, jeżeli nie przywoła się Jego wielkiego dzieła. Jesteśmy Jego pełnymi wdzięczności dłużnikami – w tym, i w następnych pokoleniach. Pożegnanie z umierającym Ojcem Świętym to były wielkie narodowe rekolekcje. Chcę wierzyć – tak jak wszyscy poruszeni tym przeżyciem Polacy – że duchowe dobro tamtych dni nie rozproszy się; że posiane ziarna ciągle będą wydawały plon. Od nas zależy jak potrafimy wykorzystać przesłanie jakie pozostawił, jak bardzo będzie ciągle obecny wśród nas.“ (2006)

V uvedené ukázce Kaczyński klade důraz na význam zesnulého Jana Pawła II. především pro polský národ. Z jeho slov vyplývá obraz o bývalém papeži, který se podobá obrazu vševědoucího a všemocného Boha. V souvislosti s jeho smrtí vyzývá Poláky k tomu, aby i nadále vyznávaly hodnoty, o kterých Svatý Otec kázal, aby „zasetá zrna vyrostla v plody“.

Kaczyńského persvaze občanů k patriotismu je příznačná také z jeho apelace na rodinné hodnoty, jedinečnost Polska, ale zároveň na pluralitu (názorovou, původu,

náboženskou, osobnostní), kterou pak klade do kontrastu s pospolitostí spočívající v obývání jednoho společného prostoru, a sice *Najjaśniejszej Rzeczpospolitej*. Zmínit lze rovněž Kaczyńskiego specifikující výběr výročí. Výše zmíněné aspekty uplatňující se na Kaczyńskiego obraz světa bych ráda doložila na tomto úryvku:

„Mamy różne życiorysy, zawody, reprezentujemy różne pokolenia i różne regiony naszego kraju, ale łączy nas jedno - Polska. Ważne rocznice bardzo dobrze uświadamiają nam czym jest Ojczyzna, nasz wspólny kraj, który dziedziczymy po przodkach i który powinniśmy w jak najlepszym stanie przekazać naszym potomkom. W moim noworocznym przesłaniu, chciałbym powtórzyć to, co mówiłem Rodakom podczas wielu spotkań w całym kraju. Polska jest jedna. Od Świnoujścia do Ustrzyk Górnych, od Puńska po Bogatynię jesteśmy jednym państwem. Mamy różne przekonania i aspiracje, nierzadko różne pochodzenie, czasem także wyznanie, ale wszyscy jesteśmy córkami i synami Najjaśniejszej Rzeczpospolitej.“ (2009)

Dalšími hodnotami, kterými by se Polsko mělo dle Kaczyńskiego vyznačovat, jsou především: solidarita, spravedlnost a poctivost. Všimnout si toho můžeme na ukázce z novoročního přání z roku 2006: *„Tylko Polska sprawiedliwa, uczciwa i solidarna może się rozwijać, tylko w takiej Polsce możemy wykorzystać wszystko co własnym wysiłkiem zdobyliśmy, co jest naszym sukcesem, niezaprzeczalnym dorobkiem żyjących pokoleń.“ (2006)*

V rekonstrukci jazykového obrazu světa u Kaczyńskiego uplatňuje také jeho sociální cítění spjaté s katolickým vyznáním, optimismus, právnické vzdělání a jeho subjektivní přesvědčení o nutnosti přeměny Polska.

10. ANALÝZA NOVOROČNÍCH PROJEVŮ BRONISŁAWA KOMOROWSKÉHO Z LET 2011 – 2012

10.1. Lexikální a stylistická rovina

*Polskim zwycięstwem ostatnich 20 lat jest trwały wzrost gospodarczy, który tworzy podstawy naszego dobrobytu. Prezydent Obama w maju, na szczycie prezydentów w Warszawie, stawiał nasz kraj za wzór transformacji. I to nie była zwykła kurtuazja, ale prawdziwy podziw i szacunek dla społeczeństwa, które nie tylko wywołało lawinę demokratycznych zmian w całej Europie, ale potrafiło mądrze zagospodarować odzyskana wolność. To było dostrzeżenie, że dzisiaj Polska jest dwudziestą gospodarką świata, jest szóstą gospodarką w Unii Europejskiej i dlatego cenią nas i szanują na świecie. Przekonałem się o tym także podczas grudniowej wizyty w dalekich Chinach.*¹⁰³

Z ukázky je patrná apelace na národní sebevědomí Poláků. Může nám připomínat heslo *Polak potrafi*,¹⁰⁴ o kterém mluví J. Bralczyk, s tím rozdílem, že Bralczyk tomuto sloganu nechává jakousi otevřenost, nedopovězenost, kdy není jasné, co konkrétně Polák dovede, zatímco Komorowski to ví přesně. Polsko je národní společenství, které *nie tylko wywołało lawinę demokratycznych zmian w całej Europie, ale potrafiło mądrze zagospodarować odzyskana wolność*.¹⁰⁵ A toto pozitivní přesvědčení se snaží ve svých novoročních projevech přenést na všechny rodáky. K posílení persvaze mu pak slouží odkaz na autority (v úryvku konkrétně Obama a Čína), užívání specifického lexika posilujícího tento patriotismus (*zwycięstwo, nasz dobrobyt, nasz kraj - wzór transformacji, prawdziwy podziw i szacunek, cenią nas i szanują na świecie, przekonałem się o tym*), či opírání se o čísla (*ostatnich 20 lat, dwudziestą gospodarką świata, dwudziestą gospodarką świata*). Bralczyk o hesle *Polak potrafi* uvažuje takto: „*Odczytujemy, że chodzi tu o zbudowanie nowego, pozytywnego stereotypu Polaka, a przynajmniej jednego jego składnika. Polak to ma być ten, który potrafi. Ponad dwieście lat drażni nas francuskie powiedzenie „pijany jak Polak“ i próbujemy je odwrócić, naiwnie utrzymując, że tu chodzi właśnie o to, że Polak się nie upija albo że pijany robi rzeczy wielkie. Zależy nam na naszym wizerunku u innych i chcielibyśmy, żeby uważali na przykład, że Polak to ten, co to potrafi. Wszystko jedno co, najlepiej wszystko.*“¹⁰⁶

¹⁰³ Novoroční projev prezidenta RP Bronisława Komorowského. Warszawa, 31. prosince 2011.

¹⁰⁴ BRALCZYK, J.: *Polak potrafi. Przysłowia, hasła i inne polskie zdania osobne*. Warszawa, 2006, s. 231 - 233.

¹⁰⁵ Novoroční projev prezidenta RP Bronisława Komorowského. Warszawa, 31. prosince 2012.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 232.

Charakterizovat konkrétně a obsáhle Komorowského styl z pouhých dvou novoročních projevů je obtížné, proto zde uvedu jen určité prvky, které lze v těchto projevech vysledovat častěji. Jedním z nich je opakování spojek se zdůrazňovací funkcí (2012: *gdy, który, nie tylko, ale, że, aby*; 2011: *którzy*), dále lze uvést čtenější využívání neurčitých zájmen *wszelkie a wszystkie*, anebo intenzifikačních prostředků typu *wielki a wielu*. Zmínit lze rovněž početnější aplikaci zájmen *my a nasz* umocňující sounáležitost k určitému společenství, superlativa s intenzifikační funkcí (např. *najmocniej, najbliższy, najtrudniejszych, najlepszej*) a výrazy s emocionálním příznakem typu: *serca, miłość, zło, dobro, szczęśliwie, radość, dobrobyt, mocny, cieszyć się, serdeczny, bolesny, dramatyczny, kochający, dobry, lękać się, szczególnie serdeczne, agresja, zjadłość, radujmy się, piękno* apod., které jsou dokladem expresivity Komorowského stylu.

Expresivní nádech stylu současného prezidenta Polska však dodává také množství metafor a tropů, kterými si ve svém projevu vypomáhá. Uvést lze následující:

moment kwietniowej próby (o Smoleňské katastrofě, 2011); *Polska konstytucja i instytucje polskiego państwa zdały ten ważny i trudny egzamin.* (2011); *powróciliśmy do serca Europy* (2011); *będziemy rzecznikiem narodów aspirujących do Unii, będziemy zwolennikiem budowania mostów, a nie nowych murów, które dzielą ludzi i narody* (2011); *z tej prawdy trzeba uczynić też drogowskaz w naszej polityce wewnętrznej* (2011); *zjadłość nie pozwala nawet na przelamanie się opłatkiem* (2011); *przeszłość styka się z przyszłością, gdy stare spotyka się z nowym* (2012); *w oczach świata* (2012); *klucz do pokonania wszelkich przeszkód* (2012); *cieszyć się z owoców polskiego wzrostu gospodarczego* (2012); *w Polakach tkwią wielkie pokłady ludzkiej solidarności i troski o bliźniego.* (2012); *będziemy gospodarzami Euro 2012* (2012); *to dobra okazja do promocji Polski i Polaków w oczach świata, ale i w naszych własnych, polskich oczach i polskich sercach* (2012).

Co se týče grafické stránky, Komorowského projevy nejsou příliš dlouhé (cca. 1,5 strany) a jsou rozděleny do krátkých odstavců. Na konci obou projevů je vykřičník, který přispívá k patetičnosti.

Zaměříme-li se na základní zdvořilostní prvky v Komorowského projevech, můžeme klasicky zmínit jednak způsob oslovování posluchačů (*Szanowni Państwo – 2012; Szanowni Państwo, Drodzy Rodacy* a poněkud neobvyklé oslovení v novoročních projevech *Proszę Państwa – 2011*), jednak ukázkou novoročního blahopřání Komorowského doplněnou o stručnou analýzu:

„Niech życzliwość tych sylwestrowych chwil pozostanie z nami przez wszystkie dni 2011 roku.”

„Radujmy się pięknem naszej ojczyzny. Bądźmy z niej dumni. Z szacunkiem myślmy o polskich osiągnięciach, o Polkach i Polakach, którzy je tworzą, którzy budują nowoczesny kraj, którzy uczą nasze dzieci i młodzież otwartości na świat, na innych ludzi, którzy bronią i strzegą naszej wolnej ojczyzny, którzy bronią nas wszystkich.”

„Tu w górach, tu w Wiśle nie sposób nie wspomnieć Adama Małysza i Justyny Kowalczyk. Nie sposób nie wspomnieć sukcesów wielu naszych sportowców. Mamy z czego się cieszyć. Cieszymy się więc i prosimy o więcej. Życzymy sobie nawzajem ich dalszych zwycięstw.”

„Niech nasze dobre myśli obejmą całą Polskę. Podzielmy się nimi z ludźmi samotnymi, pozbawionymi domu i rodzinnego ciepła, z chorymi i z cierpiącymi w szpitalach. Także z tymi, którzy dzisiaj pracują i pełnią służbę. Szczególnie serdecznie pozdrawiam naszych żołnierzy służących ojczyźnie z dala od kraju - w Afganistanie i na Bałkanach.”

„Rodakom, w kraju i za granicą, życzę wszelkiej pomyślności i poczucia dumy z rozwijającej się Rzeczypospolitej.”

„Proszę Państwa”

„Do siego roku w każdym polskim domu!” (2011)

V tomto novoročním přání Komorowského z roku 2011, je kladen důraz na hodnoty jako jsou přejícnost, solidarita, patriotismus, radost z polských úspěchů, blahobyt či svoboda. Na ukázce je patrný Komorowského obraz polské společnosti, kterou charakterizují úspěchy polských sportovců, dále pracovitost a cílevědomost v oblasti svého snažení. Touto oblastí může být například budování moderní země, vedení polských dětí a mládeže k otevřenosti ke světu, obrana země a svobody v ní. Pokud jde o obraz Polska vyplývající z této ukázky, je možno jej charakterizovat jako prosperující a rozvíjející se zemi, která nesahá jen po stanovené hranice, ale jsou do ní zahrnuti také krajané působící v zahraničí. Opomenout nelze výraznou persvazi k patriotismu protkanou celým tímto úryvkem – viz výzva k radování se z krásy vlasti a k hrdosti z ní, jakož i z úspěchů Poláků, který si zaslouží respekt. Vlastenectví je taky posíleno apelací k národní pospolitosti a solidaritě s opuštěnými, nemocnými a s těmi, kteří plní v silvestrovský večer službu, zejména s vojáky na Balkáně a v Afganistánu. Na samém konci je patriotismus posílen metaforou polského domu.

10.2. Nejčastější probíraná tematika a s ní spojená axiologičnost

Mezi nejvíce probíranou Komorowským tematiku patří: obraz Poláků ve světě i v Evropě s tím spojená EU a úspěchy Poláků, havarující přistávaní letadla a Smoleňská katastrofa, nutnost změny, povodně a obraz řešení problémů. Z těchto témat uvedu ukázky, na nichž bude patrný Komorowského obraz Polska a polské politiky.

„Mijający rok to także trwająca дума z rozwoju i osiągnięć Ojczyzny. Z jej rosnącego szacunku i znaczenia na arenie międzynarodowej. Możemy być dumni, że dzisiaj oprócz tradycyjnej polskiej odwagi i umiłowania wolności, w oczach świata źródłem naszej pomyślności jest także dobra praca, profesjonalizm i dobra organizacja.“ (2012)

V uvedeném úryvku z novoročního projevu Komorowského z roku 2012 je opět zjevný silný patriotismus spojený s optimismem, posílený apelací k hrdosti z rozvoje a úspěchů Polska, z jejího rostoucího respektu a významu na mezinárodní scéně. Komorowski v ukázce rovněž upozorňuje na nový stereotyp Poláků, který se vedle tradičního stereotypu odvážného Poláka milujícího volnost uchytil ve světě, a sice na jejich kvalitně odvedenou práci, profesionalismus a dobré organizační schopnosti.

„Z tej prawdy trzeba uczynić też drogowskaz w naszej polityce wewnętrznej. Wielkim kapitałem jest aktywność i skuteczność samorządów, jest obywatelskie zaangażowanie milionów Polaków, są działania organizacji pozarządowych i ludzka pomoc wzajemna. Zagroženiem jest wzrost agresji w życiu publicznym. Skuteczne rozwiązywanie naszych polskich problemów w dużej mierze zależy od tego czy pójdziemy drogą współpracy czy drogą nieufności i agresji.“ (2011)

Z ukázky je zřetelný Komorowského obraz vnitřní politiky, který tkví ve vzájemné spolupráci všech Poláků. Prostředkami persvaze v tomto pojetí politiky jsou Komorowskému metafory (drogowskaz, wielki kapital, zagrożenie, droga współpracy i droga nieufności i agrsji), výčet pozitiv a negativ a v rámci něho stavění opozic. Dalšími hodnotami, na něž klade Komorowski ve vnitřní politice důraz, jsou vedle vzájemné spolupráce občanů také aktivnost a spravedlnost samosprávy a vzájemná solidarita a pomoc.

Pokud jde o Komorowského hodnoty, které můžeme vysledovat i ve výše uvedených úryvcích, jedná se především o: patriotismus, solidaritu, naději, demokracii, lásku, volnost, dobro, hrdost, odvahu, sebevědomí a optimismus.

10.3. Komorowského obraz Polska od roku 2011 do roku 2012

Z výše uvedených analytických rozborů vyplývá Komorowského obraz Polska, jenž by se dal charakterizovat jako idealistický, neboť Komorowski se zaměřuje zejména na polská pozitiva a úspěchy, vytváří nový stereotyp Poláka ve světě, který je spojen s kvalitní prací, profesionalismem a dobrou organizací. Pravdivost tohoto stereotypu opírá o konkrétní událost: „...przeżywając awaryjne lądowanie samolotu dowodzonego przez kapitana Wrone. Kiedy samolot bezpiecznie, chociaż w skrajnie kryzysowych warunkach, zakończył szczęśliwie swój lot na warszawskim Okęciu poczułem ulgę, radość i dumę z kapitana, z załogi samolotu i z obsługi naziemnej lotniska. Jednocześnie poczułem, że jest to wydarzenie symboliczne mówiące nam wszystkim, że umiejętność łączenia odwagi z profesjonalizmem, spokoju z konsekwentną pracą i optymizmem, to klucz do pokonania wszelkich przeszkód, wszelkich zagrożeń i wszystkich kryzysów.“ (2012)

„Poklad“ polské společnosti spatřuje také v její schopnosti být solidární a starostlivou o své bližní, což se projevilo například v souvislosti s povodněmi: „Bolesnym doświadczeniem mijającego roku były także powódzie niszczące dorobek tysięcy rodzin. Do dziś w wielu miejscach nie udało się naprawić wszystkich zniszczeń. Byłyby one jeszcze większe, gdyby nie ofiarność służb i zdolność do współdziałania obywateli. Raz jeszcze im wszystkim dziękuję.“ (2011)

Nové polské pokolení specifikuje dále vzděláním, znalostí cizích jazyků a svobodným cestováním po celém světě. Polsko se v jeho očích současně proměňuje a modernizuje, je bezpečné a respektované politickými přáteli i partnery.

V rámci Evropy pak vidí Polsko jako národ, který je dobrým a úspěšným organizátorem společných evropských záležitostí. Komorowski Polsko vlastně vyzdvihuje jako vzor pro Evropu: „Wierzę, że tak jak Solidarność przyniosła Polsce wolność, tak więcej solidarności w Europie pomoże Unii wyjść z kryzysu. (...) Będziemy przekonywać naszych europejskich przyjaciół, że wolnością i dostatkiem warto dzielić się z innymi. Będziemy rzecznikiem narodów aspirujących do Unii, będziemy zwolennikiem budowania mostów, a nie nowych murów, które dzielą ludzi i narody.“ (2012)

V souvislosti s persvazí o jedinečnosti Polska Komorowski upozorňuje také na úspěchy Poláků, ať už v oblasti sportu, politiky, nebo kultury. Tuto persvazí posiluje

odkazováním na autority jako jsou: Jan Paweł II., Dmitrij Miedwiediew či Barack Obama. Doložit to můžeme na následujících ukázkách:

„Sukcesy kończącego się dwudziestolecia musimy także wykorzystać dla umocnienia międzynarodowej pozycji naszego kraju. Naprawdę wiele już osiągnęliśmy w mijającym roku. Polska wróciła na pozycje liczącą się w świecie. Moje rozmowy z przywódcami państw europejskich, z prezydentem Dmitrijem Miedwiediewem, z prezydentem Barackiem Obamą potwierdziły to w pełni.” (2011)

„Dla milionów Polaków takim wielkim przeżyciem była beatyfikacji Jana Pawła II, naszego rodaka, wielkiego i mądrego człowieka wyniesionego na ołtarze, który przez wiele lat uczył nas miłości, solidarności i wrażliwości na los innych. Który pokazywał nam jak pokonywać słabość, jak nie tracić wiary i ufności, jak zło dobrem zwyciężać.“ (2012)

ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo vytvoření jazykového obrazu Čech a Polska po roce 1989. Na jeho rekonstrukci bych se proto ráda zaměřila v následujících závěrečných řádcích.

Jak jsem zmínila již v úvodu, závažnost reflexe jazykového obrazu světa vidím v tom, že na základě něj jsme schopni lépe rozpoznávat vztah mezi realitou a jazykem samotným. Mám za to, že analýza jazyka politických činitelů (v případě této práce prezidentů) v souvislosti s tím, jak může formovat jazykový obraz světa občanů Čech a Polska, nebude v demokratické společnosti, pro niž je žádoucí pluralita názorů a dialogičnost jakožto zpětná vazba, bez účelu. Podobně smýšlí i Edvard Lotko ve své úvaze *Texty politické propagandy a jazyková kultura*: „Mezi aktuální úkoly jazykové kultury patří rovněž systematická analýza minulých i současných, totalitních i posttotalitních textů politické propagandy, aby se zjistilo, jak se v nich respektují/nerespektují obecné principy kultury jazyka (řeči). Požadavky jazykové kultury jsou jevem ve značné míře funkčním, nikoli výlučně estetickým (viz F. Daneš – J. Kraus 1993, s. 139). (...) Dále je nutné intenzivněji vštěpovat všem uživatelům jazyka, zejména autorům propagandistických textů, odpovědnost za slova a ke slovu, protože – jak již říkal K. Čapek – omyl, hloupost nebo lež nezačínají myšlenkou, ale už slovem, a dále také proto, že nebezpečí sémantické inflace, resp. současné novořeči trvá. Je to však permanentní úkol, úkol nejen lingvistický, ale rovněž bytostně mravní.“¹⁰⁷

Při rekonstrukci a porovnávání dvou jazykových obrazů světa je možno sledovat jak univerzální, tak distinktivní prvky. Jak tvrdí Irena Vaňková, jazykový obraz světa totiž „vyrůstá z takových tělesných a tělesně – prostorových struktur, jež jsou univerzálně platné. Na tyto struktury se pak nabaluje řada dalších elementů různé povahy, které jsou více či méně specifické a mohou sémantickou strukturu různých jazyků od sebe vzdalovat.“¹⁰⁸ Zaměříme-li se na prvky, které jsou pro Českou a Polskou republiku univerzální, zjistíme, že je to hlavně společný středoevropský prostor a s ním spojený historicko - politický a sociokulturní kontext.

Středoevropský prostor má významnou a výhodnou polohu, neboť je křižovatkou kulturních a politických vlivů. Avšak právě kvůli těmto vlivům je přesné vymezení středoevropského prostoru problematické, neboť jeho hranice jsou v neustálém pohybu.

¹⁰⁷ LOTKO, Edvard: *Texty politické propagandy a jazyková kultura*. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993*. Praha, 1995, s. 109.

¹⁰⁸ VAŇKOVÁ, I.: *Jazykový obraz světa*. In: Vaňková, I.; Nebeská, I.; Římalová Saicová, L.; Šlédrová, J.: *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha, 2005, s. 51.

Česko (ČSR), Polsko, Maďarsko a Slovensko jakožto tzv. Visegrádská skupina do tohoto prostoru ovšem nepochybně patří. Jeho součástí je také část Slovinska, Rakouska, Německa, Švýcarska a Lichtenštejnska (tzv. Alpské země). Pojem střední Evropa byl poprvé užit na Vídeňském mírovém kongresu v roce 1815. Spíše než fyzické uskupení je však tento pojem více symbolem sjednocení. Až do první světové války se středoevropský prostor od Západu lišil tím, že byl tvořen oblastmi relativního politického konzervatismu (systém centrálního vládnutí panovníka a jeho dvoru) oproti liberalismu na Západě, kde se čím dál více projevovaly vlivy Velké francouzské revoluce. Zvláštní pozice střední Evropy nastala v době první světové války, kdy Německo vytvořilo koncept jím ovládaného středoevropského prostoru (tzv. Mitteleuropa). Tento koncept byl ještě více posílen v době druhé světové války a jeho důsledkem pak bylo narušení liberálního a konzervativního vymezení mezi Východem a Západem a jeho nahrazení politickým rozdělením mezi demokraticky a autokraticky řízené země. Během Studené války bylo používání pojmu střední Evropa téměř odstraněno, ale v dnešní době se tento pojem, především v souvislosti se vznikem Visegrádské skupiny, Evropské unie a Severoatlantické aliance, opět běžně užívá.

Výrazný vliv na společný sociokulturní a historicko – politický kontext České a Polské republiky jakožto jeden z univerzálních prvků jejich jazykových obrazů světa má již výše zmíněný zrod Visegrádské skupiny neboli Visegrádské trojky. Toto politické seskupení států střední Evropy, konkrétně ČSR, Maďarska, Polska vzniklo 15. února 1991 při setkání maďarského premiéra Józsefa Antalla, prezidenta ČSFR Václava Havla a polského prezidenta Lecha Wałęsy ve Visegrádu. Zde tyto politikové podepsali deklaraci úzké spolupráce tří středoevropských zemí na jejich cestě k evropské integraci. Po pádu komunistického režimu byla kooperace mezi zeměmi důležitá pro jejich přechod od totalitárního systému ke svobodné, pluralitní a demokratické společnosti. Po rozpadu ČSFR v roce 1993 se název změnil na Visegrádskou čtyřku, neboť do spolku přistoupilo samostatné Slovensko. V roce 1999 Česko, Maďarsko a Polsko vstoupilo do NATO. Ještě více vzrostly zahraničně – politické aktivity tohoto spolku po přijetí všech čtyř zemí do Evropské unie dne 1. května 2004 a skupina se zaměřila na prosazování spolupráce a stability v širším regionu střední Evropy (Slovinsko, Německo, Rakousko atd.).¹⁰⁹

Jako další z univerzálních kategorií jazykových obrazů Čech a Polska lze zmínit tzv. panslavismus neboli myšlenku jednoty slovanských národů. Tento panslavismus známý též pod slovním spojením Slovanská vzájemnost může mít politický, náboženský, nebo kulturní

¹⁰⁹ KONTLER, László: *Dějiny Maďarska*. Praha, 2008, s. 613.

charakter. Panslovanská aktivita vyvrcholila Slovanským sjezdem v roce 1848, kde se řešilo, jak čelit pangermanismu a jak uplatnit právo na sebeurčení národů. Zároveň zde byla stanovena všeslovanská vlajka a píseň Hej Slované.

Fenoménem střední Evropy se zabývá také Josef Mlejnek v jedné ze svých statí.¹¹⁰ Mlejnek založil revue Střední Evropa, neboť cítil potřebu vyjádřit nesouhlas s myšlenkou Milana Kundery, že střední Evropa zmizela. V eseji Mlejnek tvrdí, že po pádu železné opony se doufalo, že se střední Evropa dokáže sama identifikovat a vymezit jako specifický útvar, ale nestalo se tak. Místo toho začal konjunkturální útěk na Západ. Kunderovy otázky po společné Evropě zůstávají i dnes aktuální: „*V jaké sféře se uskuteční nejvyšší hodnoty schopné Evropu sjednotit? Ve sféře technických výkonů? Obchodu? Médii? Nahradí snad velkého básníka velký žurnalista? Nebo v politice? (...) Nevím, opravdu o tom nevím nic.*“¹¹¹ Dle Mlejnika v návaznosti na tuto Kunderou otázkou dnes víme jen o tolik více, že Evropa se sice politicky sjednocuje, ale své duchovní základy převážně ignoruje, mocensky je slabá a nejednotná. „*A tak*“, uzavírá, svou tezi Mlejnek, „*víme-li přece jen něco víc než Kundera v roce 1983, kdy napsal svou esej, naše bezmoc zůstává stejná.*“¹¹²

Univerzálním prvkem pro jazykové obrazy obou zemí v rámci mé analýzy je také zkoumaný žánr, tedy novoroční projev ze stylistického hlediska.

Rovněž o jazyku politiky obecně by se dalo uvažovat jako o prvku, jež mají oba obrazy stejné, či alespoň podobné. Jazyk politiky se totiž po převratu v obou zemích nepochybně změnil. Jak říká J. Hlavsová: „...*změnilo se vlastně vše – účastníci, situace, normy, a hlavně nastala vše podmiňující a ovlivňující svoboda projevu.*“¹¹³ Politické projevy jsou jak na české, tak na polské straně určeny masovému příjemci, plní persvazivní funkci a jejich cílem je přesvědčit příjemce ke stejnému smýšlení, jaké má odesílatel.

Pokud jde o definici distinktivních rysů jazykového obrazu světa, o nichž mluví Irena Vaňková,¹¹⁴ ráda bych na ni navázala definicí od Grzegorzcykové,¹¹⁵ neboť se mi jeví

¹¹⁰ *Virtually*. Názorový internetový deník. [online]. 2010 – 01. [cit. 2013-01-15]. Dostupné na: <http://virtually.cz/archiv.php?art=19419>.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ HLAVSOVÁ, J.: *Jazyk politiky*. In: Daneš, František a kol.: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha, 1997, s. 41.

¹¹⁴ VAŇKOVÁ, I.: *Jazykový obraz světa*. In: Vaňková, I.; Nebeská, I.; Římalová Saicová, L.; Šlédrová, J.: *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha, 2005, s. 51.

¹¹⁵ GRZEGORCZYKOWA, R.: *Pojęcie językowego obrazu świata*. In: *Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej: Językowy obraz świata*. Lublin, 1990, s. 41 – 49.

jasnější a srozumitelnější. Grzegorzyczková tvrdí, že jazyk interpretuje svět. Znakový vztah mezi skupinami zvuků a skupinami jevů se podle ní váže přes vědomí mluvčích, z čehož vyplývá, že do interpretace jazykového obrazu světa se výrazně promítá subjektivismus mluvčích. V odlišnostech jazykových obrazů Čech a Polska tvořených na základě novoročních projevů prezidentů tedy budou hrát důležitou roli různé zkušenosti prezidentů. Jazykové výpovědi jsou často interpretovány subjektivně, záměr odesílatele mnohdy u příjemce vyvolává řadu konotací, které odesílatel nezamýšlel vyslat.

Při analýze novoročních projevů prezidentů Čech a Polska po roce 1989 jsem vycházela z této definice Grzegorzyczkové. Proto jsem jednotlivé projevy seřadila k analýze nikoliv z chronologického hlediska, ale podle osobností prezidentů a z větší části jsem se při jejich rozboru zaměřila na stylistickou a lexikální rovinu. V druhé části jsem se pak orientovala na nejčastěji probíranou tematiku a s ní spojenou axiologičnost a v poslední části každé analýzy jsem se pokusila o rekonstrukci jazykového obrazu světa daného prezidenta.

Nyní bych se ráda zaměřila na specifikaci jazykových obrazů Čech a Polska, které vyplývají z provedených analýz novoročních projevů jednotlivých prezidentů.

Co se týče obrazu obou zemí po roce 1989, je nutno zmínit, že byl u prezidentů často porovnáván se svým komunistickým protějškem. Zejména u Havla hojně vyvstává tato opozice. Zhroucením režimu došlo zároveň ke zhroucení imaginárních zdí, které nesmyslně rozdělovaly lidi, národy i celé kontinenty. Místo těchto zdí se začaly stavět „mosty“, které mají naopak za úkol spojovat. Těmito mosty jsou míněny základní evropské integrační spolky, jimiž jsou zejména EU a NATO. Ty jsou důležité jak pro rekonstrukci obrazu Čech, tak pro rekonstrukci obrazu Polska, neboť prezidenti obou zemí se jimi (zejména EU) ve svých novoročních projevech zpravidla intenzivně zabývají. Nebude tedy bezúčelné uvést pro komparační účely obou obrazů názory na EU jednotlivých prezidentů. Pro Havla je EU úctyhodným pokusem o vytvoření prostoru těsné a rovnoprávné spolupráce nejruznějších svébytných součástí Evropy. Klaus ji naopak považuje za instituci, která omezuje svrchovanost státu. Wałęsa se o EU příliš nemluví, neboť pro něho je důležitější nastolit nejprve „nový pořádek“ uvnitř Polska. Zato Kwaśniewski velkým přívržencem EU, neboť o ní soudí, že je pro Polsko potřebná nejen z integračních, ale i z ekonomických důvodů. Pokud jde o Kaczyńskiego názor na EU, dle něho je tento spolek důležitý pro silnou pozici Polska na mezinárodní scéně, avšak stejnou mírou závažná je obrana vlastních zájmů Polska v rámci těchto společenství s ohledem na vzájemnou solidaritu s jinými členskými zeměmi.

Komorowski v EU vidí možnost posílení pozice Polska. Dalo by se říci, že EU je pro většinu prezidentů natolik podstatná, že se od ní odvíjí obraz dané země v rámci Evropy.

Co se týče jednotlivých obrazů Čech a Polska v rámci vnitrozemí, vypadají u jednotlivých prezidentů následovně. U Havla je základním konstrukčním prvkem pro obraz ČSR a ČR člověk a humanistické hodnoty. Ideální republiku si představuje jako *samostatnou, svobodnou, demokratickou, hospodářsky prosperující a zároveň sociálně spravedlivou, čili lidskou*. Pro Klause je základními konstrukčními prvky jeho obrazu vlasti svobodná a demokratická společnost, v níž by měli vládnout *normální, slušní, obyčejní, čestní a mravní lidé*. Wałęsa vidí Polsko jako společný domov všech Poláků, kde vládne pospolitost, rodinné hodnoty a dobrý spravedlivý hospodář. Sám se situuje do role otce (či zmíněného hospodáře), který chce být spravedlivý, přičemž spravedlnost Wałęsa chápe jako potřebu pomáhat slabším. Kwaśniewského obraz Polska zahrnuje stabilní demokracii, moderní upravenou ústavu, moudré právo, vysoký hospodářský vzrůst, silnou měnu, zabezpečení obyvatel a konkurenceschopnost Polska ve světě. Základními vlastnostmi polské společnosti by dle něho měl být dialog, cílevědomost, solidarita a patriotismus. Pokud jde o Kaczyňského obraz Polska, jeho stavebním kamenem je patriotismus. Dalšími konstrukčními prvky jeho obrazu Polska jsou potom katolické a rodinné hodnoty, pluralita (názorová, původu, náboženská, osobnostní) a zároveň jedinečnost Polska (spjatá s patriotismem). Pro Komorowského obraz Polska je charakteristické to, že je zidealizovaný, vidí především pozitiva a úspěchy Poláků. Polsko se podle něho proměňuje k lepšímu a modernizuje. Jeho obraz polské společnosti je specifikován solidaritou, vzdělaností a láskou ke svým bližním.

Pokud se jedná o zmíněné kategorie výběrovosti témat a axiologičnosti, ty jsem k analýze přejala opět z definice jazykového obrazu světa I. Vaňkové. O jejich významnosti pro rekonstrukci jazykového obrazu světa mluví i polští lingvisté - např. J. Maćkiewicz (1990) či J. Bartmiński (2006). S jejich pomocí lze vysledovat stejná či různá témata a vyznávané hodnoty, jakými se prezidenti v novoročních projevech zabývají. V souvislosti s takovými poznatky je možno si pak položit otázku, proč se některá tematika a jisté hodnoty v novoročních projevech prezidentů obou zemí objevují pravidelně? Není to třeba tím, že v rámci geneze daného jazykového společenství se vyvinul takový obraz světa, že tato tematika a hodnoty jsou pro občany žádoucí? Do jaké míry je ten který prezident potom využívá ke svým mocenským záměrům? Jak tvrdí Michel Foucault, *neexistují mocenské vztahy bez*

*souběžné konstituce pole vědění, ani vědění, které současně nepředpokládá a nekonstituuje vztahy moci.*¹¹⁶

Jak bylo několikrát v této práci řečeno, jazyk interpretuje svět. To řeč vdechuje myšlenku život. *Na počátku bylo slovo*, praví se v Písmě svatém. K tomu dodejme zároveň s G. Spencem skutečnost, že *každý má na to vynést vítězný argument.*¹¹⁷ Na úplný závěr se zamysleme nad otázkou, kterou si pokládal také Václav Havel: „*Je opravdu lidské slovo tak mocné, že může měnit svět a ovlivňovat dějiny?*“¹¹⁸

¹¹⁶HLAVÁČ, Ivo: *Michel Foucault. Vědění a moc.* [online]. [cit. 2013-01-15]. Dostupné na: <http://www.phil.muni.cz/fil/studenti/foucault.html>.

¹¹⁷ SPENCE, G.: *Jak správně argumentovat a pokaždé zvítězit. Doma, v práci, na kolbišti, kdekoliv a každý den.* Praha, 1995, zadní strana obalu knihy.

¹¹⁸ HAVEL, V.: Slovo o slovu. In: Havel, V.; Vrána, K.: *Poslání a pokušení slova.* Praha, 2009, s. 47.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- *BARTMIŃSKI, Jerzy: Językowe podstawy obrazu świata. Lublin, Wydawnictwo UMCS 2006. ISBN 83-227-2466-7.*
- *BARTMIŃSKI, Jerzy: Językowy obraz świata. Lublin, Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej. ISBN 83-227-0363-5.*
- *BARTMIŃSKI, Jerzy: Współczesny język polski. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej 2001. ISBN 83-227-1699-0.*
- *BRALCZYK, Jerzy: O języku propagandy i polityki. Warszawa, Wydawnictwo Trio 2007. ISBN 978-83-7436-141-5. Vydání první.*
- *BRALCZYK, Jerzy: Polak potrafi. Przysłowia, hasła i inne polski zdania osobne. Warszawa, Świat książki 2006. ISBN 83-247-0231-8.*
- *ČECHOVÁ, Marie; CHLOUPEK, Jan; KRČMOVÁ, Marie; MINÁŘOVÁ, Eva: Stylistika současné češtiny. Praha, ISV – nakladatelství 1997. ISBN 80-85866-21-8. Vydání první.*
- *ČMEJRKOVÁ, Světa; DANEŠ, František; SVĚTLÁ, Jindra: Jak napsat odborný text. Praha, Leda s.r.o. 2002. ISBN 80-85927-69-1. Vydání první.*
- *ČMEJRKOVÁ, Světa; HOFFMANNOVÁ, Jana: Mluvená čeština: Hledání funkčního rozpětí. Praha, Academia 2011. ISBN 978-80-200-1970-7. Vydání první.*
- *DĄBROWSKA, Anna; ANUSIEWICZ, Janusz; FLEISCHER, Michael: Językowy obraz świata i kultura. Wrocław, Uniwersytet Wrocławski 2000. ISBN 83-229-2069-5.*
- *DANEŠ, František a kol.: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha, Academia 1997. ISBN 80-200-0617-6. První vydání.*
- *Encyklopedický slovník češtiny. Praha, NLN, s.r.o. 2002. ISBN 987-80-7106-484-8.*
- *FIDELIUS, Petr: Řeč komunistické moci. Praha, Triáda 1998. ISBN 80-86138-03-8.*
- *GREPL, M. a kol. Příruční mluvnice češtiny. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2003. ISBN 80-7106-134-4. Druhé, opravené vydání.*
- *HAGÉGE, Claude.: Člověk a řeč. Praha, Karolinum 1998. ISBN 80-7184-331-8.*
- *HOFFMANNOVÁ, Jana: Stylistika a.... Praha, Trizonia 1997. ISBN 80-85573-67-9. První vydání.*
- *KAMIŃSKA-SZMAJ, Irena: Słowa na wolności. Wrocław, Wydawnictwo Europa 2001. ISBN 83-87977-72-1. První vydání.*

- *KLAUS, Václav*: Evropa Václava Klause. *Praha, Knižní Klub 2004. ISBN 80-242_1239-0. Druhé vydání.*
- *KRAUS, Jiří*: Rétorika a řečová kultura. *Praha, Nakladatelství Karolinum 2004. ISBN 80-246-0898-7. Vydání první.*
- *LAKOFF, George; JOHNSON, Mark*: Metafory, kterými žijeme. *Brno, Host – vydavatelství, s.r.o. 2002. ISBN 80-7294-071-6. První vydání.*
- *MEŠKO, Dušan; KATUŠČÁK, Dušan; FINDRA, Ján a kol.*: Akademická příručka. *Martin, Osveta 2006. ISBN 80-8063-219-7. České, upravené vydání.*
- *NÜNNING, Ansgar*: Lexikon teorie literatury a kultury. *Brno, Host – vydavatelství, s. r. o. 2006. ISBN 80-7294-170-4. První vydání.*
- *Obraz světa v jazyce II.* *Praha, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace 2007. ISBN 978-80-7308-213-0.*
- *Obraz světa v jazyce.* *Praha, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace 2001. ISBN 80-7308-005-2.*
- *PISAREK, Walery*: Polskie słowa sztandarowe i ich publiczność. *Kraków, Towarzystwo autorów i wydawców prac naukowych universitas 2002. ISBN 83-242-0003-7.*
- *ROSZKOWSKI, Wojciech*: Historia Polski 1914-2001. *Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN 2002. ISBN 83-01-13830-0. Deváté, aktualizované vydání.*
- *SCHOPENHAUER, Arthur*: Eristická dialektika čili umění dostati v každé debatě za pravdu. *Praha, Pokrok 1927. První vydání.*
- *Slovník českých synonym a antonym.* *Brno, Lingea s.r.o. 2007. ISBN 978-80-87062-09-8. První vydání.*
- *SPENCE, Gerry*: Jak správně argumentovat a pokaždé zvítězit. Doma. V práci. Na kolbišti. Kdekoliv a každý den. *Praha, Nakladatelství Alternativa 1996. ISBN 80-85993-19-8.*
- *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993.* Sborník z olomoucké konference 23. – 27. 8. 1993. *Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1995. ISBN 80-85899-02-7.*
- *VAŇKOVÁ, Irena; NEBESKÁ, Iva; ŘÍMALOVÁ Saicová, Lucie; ŠLÉDROVÁ, Jasňa*: Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky. *Praha, Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0919-3. Vydání první.*
- *VRÁNA, Karel; HAVEL, Václav*: Poslání a pokušení slova. *Praha, Trinitas 2009. První vydání.*

- *VYDRA, Bohumil: Polsko - český slovník. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1967. Třetí, přepracované vydání.*
- *ZARYCKIJ, Oleksij: Václav Havel. Portrét kreslený zvenčí. Řitka, Daranus, s.r.o. 2007. ISBN 978-80-86983-19-6.*

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

- <http://www.antinovinky.cz/domaci/novorocni-projev-prezidenta-cssr-gustava-husaka.html>
- <http://virtually.cz/archiv.php?art=19419>
- <http://www.phil.muni.cz/fil/studenti/foucault.html>

PŘÍLOHY

1. *Novoroční projev prezidenta ČSSR Václava Havla*. Praha, 1. ledna 1990.
2. *Novoroční projev prezidenta ČR Václava Klause*. Praha, 1. ledna 2008.
3. *Novoroční projev prezidenta RP Lecha Wałęsy*. Warszawa, 31. prosince 1993.
4. *Novoroční projev prezidenta RP Aleksandera Kwaśniewského*. Warszawa, 31. prosince 2001.
5. *Novoroční projev prezidenta RP Lecha Kaczyńskiego*. Warszawa, 31. prosince 2007.
6. *Novoroční projev prezidenta RP Bronisława Komorowského*. Warszawa, 31. prosince 2010.

Příloha č. 1

Milí

spoluobčané,

čtyřicet let jste v tento den slyšeli z úst mých předchůdců v různých obměnách totéž: jak naše země vzkvétá, kolik dalších miliónů tun oceli jsme vyrobili, jak jsme všichni šťastni, jak věříme své vládě a jaké krásné perspektivy se před námi otevírají.

Předpokládám, že jste mne nenavrhli do tohoto úřadu proto, abych vám i já lhal.

Naše země nevzkvétá. Velký tvůrčí a duchovní potenciál našich národů není smysluplně využit. Celá odvětví průmyslu vyrábějí věci, o které není zájem, zatímco toho, co potřebujeme, se nám nedostává. Stát, který se nazývá státem dělníků, dělníky ponižuje a vykořisťuje. Naše zastaralé hospodářství plýtvá energií, které máme málo. Země, která mohla být kdysi hrdá na vzdělanost svého lidu, vydává na vzdělání tak málo, že je dnes na dvaasedmdesátém místě na světě. Zkazili jsme si půdu, řeky i lesy, jež nám naši předkové odkázali, a máme dnes nejhorší životní prostředí v celé Evropě. Dospělí lidé u nás umírají dřív, než ve většině evropských zemí.

Dovolte mi malý osobní zážitek: když jsem nedávno letěl do Bratislavy, našel jsem při různých jednáních čas k tomu, abych pohlédl z okna. Viděl jsem komplex Slovnafu a hned za ním velkoměsto Petržalku. Ten pohled mi stačil k tomu, abych pochopil, že naši státníci a političtí činitelé se po desítky let nedívali nebo nechtěli dívat ani z oken svých letadel. Žádná četba statistik, které mám k dispozici, by mi neumožnila rychleji a snadněji pochopit stav, do něhož jsme se dostali.

Ale to všechno není stále ještě to hlavní. Nejhorší je, že žijeme ve zkaženém mravním prostředí. Morálně jsme onemocněli, protože jsme si zvykli něco jiného říkat a něco jiného si myslet. Naučili jsme se v nic nevěřit, nevnímat si jeden druhého, starat se jen o sebe. Pojmy jako láska, přátelství, soucit, pokora či odpuštění ztratily svou hloubku a rozměr a pro mnohé z nás znamenají jen jakési psychologické zvláštnosti, anebo se jeví jako zatoulané pozdravy z dávných časů, poněkud směšné v éře počítačů a kosmických raket. Jen málokterí z nás dokázali nahlas zvolat, že mocní by neměli být všemocní a že zvláštní farmy, které pro ně pěstují ekologicky čisté a kvalitní potraviny, by měly své produkty posílat do škol, dětských

internátů a nemocnic, když už je naše zemědělství nemůže zatím nabízet všem. Dosavadní režim - vyzbrojen svou pyšnou a nesnášenlivou ideologií - ponížil člověka na výrobní sílu a přírodu na výrobní nástroj. Zaútočil tím na samu jejich podstatu i na jejich vzájemný vztah. Z nadaných a svéprávných lidí, důmyslně hospodařících ve své zemi, udělal šroubky jakéhosi oblundně velkého, rachotícího a páchnoucího stroje, o němž nikdo neví, jaký má vlastně smysl. Nedokáže nic víc, než zvolna, ale nezadržitelně opotřebovávat sám sebe a všechny své šroubky.

Mluvím-li o zkaženém mravním ovzduší, nemluvím tím pouze o pánech, kteří jedí ekologicky čistou zeleninu a nedívají se z oken letadel. Mluvím o nás všech. Všichni jsme si totiž na totalitní systém zvykli a přijali ho za nezměnitelný fakt a tím ho vlastně udržovali. Jinými slovy: všichni jsme - byť pochopitelně každý v jiné míře - za chod totalitní mašinérie odpovědni, nikdo nejsme jen její obětí, ale všichni jsme zároveň jejími spoluvůrci.

Proč o tom mluvím: bylo by velmi nerozumné chápat smutné dědictví posledních čtyřiceti let jako cosi cizího, co nám odkázal vzdálený příbuzný. Musíme toto dědictví naopak přijmout jako něco, čeho jsme se my sami na sobě dopustili. Přijmeme-li to tak, pochopíme, že jen na nás všech je, abychom s tím něco udělali. Svádět všechno na předchozí vládcy nemůžeme nejen proto, že by to neodpovídalo pravdě, ale i proto, že by to mohlo oslabit povinnost, která dnes stojí před každým z nás, totiž povinnost samostatně, svobodně, rozumně a rychle jednat. Nemylme se: sebelepší vláda, sebelepší parlament i sebelepší prezident toho sami mnoho nezможou. A bylo by i hluboce nesprávné čekat obecnou nápravu jen od nich. Svoboda a demokracie znamená přece spoluúčast a tudíž spoluodpovědnost všech.

Uvědomíme-li si to, pak se nám okamžitě všechny hrůzy, které nová československá demokracie zdělila, přestanou jevit tak hrůzné. Uvědomíme-li si to, vrátí se do našich srdcí naděje.

V nápravě věcí obecných se máme oč opřít. Poslední doba - a zvláště posledních šest týdnů naší pokojné revoluce - ukázala, jak velký obecně lidský, mravní a duchovní náboj a jak velká občanská kultura dřímaly v naší společnosti pod vnucenou maskou apatie. Kdykoli mi někdo o nás kategoricky tvrdil, že jsme tací nebo onací, vždycky jsem namítal, že společnost je velmi tajemné stvoření a že nikdy není dobré věřit pouze té její tváři, kterou právě ukazuje. Jsem šťasten, že jsem se nemýlil. Všude ve světě se lidé diví, kde se v těch poddajných, ponížených, skeptických a zdánlivě už v nic nevěřících občanech Československa vzala náhle ta úžasná

síla za několik týdnů zcela slušným a mírumilovným způsobem setřást ze svých beder totalitní systém. My sami se tomu divíme. A ptáme se: odkud vlastně mladí lidé, kteří nikdy jiný systém nepoznali, čerpají svou touhu po pravdě, svou svobodomyšlnost, svou politickou fantazii, svou občanskou odvahu i občanský rozmysl? Jak to, že i jejich rodiče - tedy přesně ta generace, která byla považována za ztracenou - se k nim přidali? Jak je vůbec možné, že tolik lidí okamžitě pochopilo, co dělat, a nikdo z nich k tomu nepotřebuje žádné rady a instrukce?

Myslím, že tato nadějeplná tvář naší dnešní situace má dvě hlavní příčiny: člověk především nikdy není jen produktem vnějšího světa, ale vždycky je také schopen vztahovat se k něčemu vyššímu, byť by tuto schopnost v něm vnější svět jakkoli systematicky hubil; za druhé to je tím, že humanistické a demokratické tradice, o nichž se tak často planě hovořilo, přeci jen kdesi v nevědomí našich národů a národních menšin dřímaly a nenápadně se přenášely z generace na generaci, aby je v pravou chvíli každý z nás v sobě objevil a proměnil je ve skutek.

Za svou dnešní svobodu jsme ovšem museli i my zaplatit. Mnoho našich občanů zahynulo v padesátých letech ve věznicích, mnozí byli popraveni, tisíce lidských životů bylo zničeno, statisíce talentovaných lidí bylo vypuzeno do zahraničí. Pronásledováni byli ti, kteří za války zachraňovali čest našich národů, ti, kteří se vzepřeli totalitní vládě, i ti, kteří dokázali prostě být sami sebou a myslet svobodně. Na nikoho, kdo za naši dnešní svobodu tak či onak zaplatil, by nemělo být zapomenuto. Nezávislé soudy by měly spravedlivě zvážit případnou vinu těch, kdo jsou za to odpovědní, aby vyšla plná pravda o naší nedávné minulosti najevo.

Zapomenout ovšem nesmíme ani na to, že jiné národy zaplatily za svou dnešní svobodu ještě tvrději a že tím platily nepřimo i za nás. Potoky krve, které protekly v Maďarsku, Polsku, Německu a nedávno tak otřásajícím způsobem v Rumunsku, jakož i moře krve, které prolily národy Sovětského svazu, nesmí být zapomenuty především proto, že každé lidské utrpení se týká každé lidské bytosti. Ale nejen to: nesmí být zapomenuty i proto, že právě tyto velké oběti jsou tragickým pozadím dnešní svobody či postupného osvobození národů sovětského bloku, tedy pozadím i naší čerstvě nabyté svobody. Bez změn v Sovětském svazu, Polsku, Maďarsku a Německé demokratické republice by se asi u nás těžko stalo to, co se stalo, a pokud by se to stalo, rozhodně by to nemělo tak krásně pokojný charakter.

Že jsme měli příznivé mezinárodní podmínky, neznamená ovšem, že nám v těchto týdnech někdo bezprostředně pomáhal. Po staletích se vlastně oba naše národy napřímily samy, neopřeny o žádnou pomoc mocnějších států či velmocí. Zdá se mi, že v tom je velký mravní

vklad této chvíle: skrývá v sobě naději, že napříště už nebudeme trpět komplexem těch, kteří musí trvale někomu za něco děkovat. Teď záleží jen na nás, zda se tato naděje naplní a zda se historicky docela novým způsobem probudí naše občanské, národní i politické sebevědomí.

Sebevědomí není pýcha.

Právě naopak: jedině člověk nebo národ v tom nejlepším slova smyslu sebevědomý je schopen naslouchat hlasu druhých, přijímat je jako sobě rovné, odpouštět svým nepřátelům a litovat vlastních vin. Pokusme se takto chápané sebevědomí vnést jako lidé do života naší pospolitosti a jako národy do našeho chování na mezinárodním jevišti. Jedině tak získáme opět úctu k sobě samým, k sobě navzájem i úctu jiných národů.

Náš stát by už nikdy neměl být přívažkem či chudým příbuzným kohokoli jiného. Musíme sice od jiných mnoho brát a mnohému se učit, ale musíme to po dlouhé době dělat zase jako jejich rovnoprávní partneři, kteří mají také co nabídnout.

Náš první prezident napsal: Ježíš, nikoli Caesar. Navazoval tím na Chelčického i Komenského. Dnes tato idea v nás opět ožila. Troufám si říct, že snad dokonce máme možnost šířit ji dál a vnést tak do evropské i světové politiky nový prvek. Z naší země, budeme-li chtít, může už natrvalo vyzařovat láska, touha po porozumění, síla ducha a myšlenky. Toto záření může být přesně tím, co můžeme nabídnout jako náš osobitý příspěvek světové politice.

Masaryk zakládal politiku na mravnosti. Zkusme v nové době novým způsobem obnovit toto pojetí politiky. Učme sami sebe i druhé, že politika by měla být výrazem touhy přispět ke štěstí obce, a nikoli potřeby obec podvést nebo ji znásilnit. Učme sami sebe i druhé, že politika nemusí být jen uměním možného, zvláště pokud se tím myslí umění spekulací, kalkulací, intrik, tajných dohod a pragmatického manévrování, ale že může být i uměním nemožného, totiž uměním udělat lepšími sebe i svět.

Jsme malá země, ale přesto jsme byli kdysi duchovní křižovatkou Evropy. Proč bychom se jí opět nemohli stát? Nebyl by to další vklad, jímž bychom mohli oplácet jiným pomoc, kterou budeme od nich potřebovat?

Domácí mafie těch, kteří se nedívají z oken svých letadel a jedí speciálně vykrmená prasata, sice ještě žije a občas kalí vody, ale není už naším hlavním nepřítelem. Tím méně je jím jakákoli mafie mezinárodní. Naším největším nepřítelem jsou dnes naše vlastní špatné

vlastnosti. Lhostejnost k věcem obecným, ješitnost, ctižádost, sobectví, osobní ambice a rivalita. Na tomto poli nás čeká teprve hlavní zápas.

Máme před sebou svobodné volby a tudíž i předvolební boj. Nedopusťme, aby tento boj zašpinil dosud čistou tvář naší vládné revoluce. Zabraňme tomu, abychom sympatie světa, které jsme tak rychle získali, stejně rychle ztratili tím, že se zapleteme do houštiny mocenských šarvátek. Nedopusťme, aby pod vznešeným hávem touhy sloužit věcem obecným rozkvetla opět jen touha posloužit každý sám sobě. Teď už opravdu nejde o to, která strana, klub či skupina zvítězí ve volbách. Teď jde o to, aby v nich zvítězili - bez ohledu na své legitimace - ti mravně, občansky, politicky i odborně nejlepší z nás. Budoucí politika i prestiž našeho státu bude záviset na tom, jaké osobnosti si vybereme a posléze zvolíme do svých zastupitelských sborů.

Milí spoluobčané!

Před třemi dny jsem se stal z vaší vůle, tlumočené poslanci Federálního shromáždění, prezidentem této republiky. Očekáváte tedy právem, že se zmíním o úkolech, které před sebou jako váš prezident vidím.

Prvním z nich je využít všech svých pravomocí i svého vlivu k tomu, abychom brzy a důstojně předstoupili všichni před volební urny ve svobodných volbách a aby naše cesta k tomuto historickému mezníku byla slušná a pokojná.

Mým druhým úkolem je bdít nad tím, abychom k těmto volbám přistoupili jako dva skutečně svéprávné národy, které navzájem ctí své zájmy, národní svébytnost, náboženské tradice i své symboly. Jako Čech v prezidentském úřadu, který složil slib do rukou významného a sobě blízkého Slováka, cítím po různých trpkých zkušenostech, které měli Slováci v minulosti, zvláštní povinnost bdít nad tím, aby byly respektovány všechny zájmy slovenského národa a aby mu nebyl v budoucnosti uzavřen přístup k žádné státní funkci, včetně té nejvyšší.

Za svůj třetí úkol považuji podporu všeho, co povede k lepšímu postavení dětí, starých lidí, žen, nemocných, těžce pracujících, příslušníků národních menšin a vůbec všech občanů, kteří jsou na tom z jakýchkoli důvodů hůře, než ostatní. Žádné lepší potraviny či nemocnice už nesmí být výsadou mocných, ale musí být nabídnuty těm, kteří je nejvíc potřebují.

Jako vrchní velitel branných sil chci být zárukou, že obranyschopnost našeho státu nebude nikomu už záminkou k tomu, aby mařil odvážné mírové iniciativy, včetně zkracování vojenské služby, zřizování náhradní vojenské služby a celkové humanizace vojenského života.

V naší zemi je mnoho vězňů, kteří se sice vážně provinili a jsou za to potrestáni, kteří však museli projít - navzdory dobré vůli některých vyšetřovatelů, soudců a především advokátů - pokleslou justicí, jež zkracovala jejich práva, a musí žít ve věznicích, které se nesnaží probouzet to lepší, co je v každém člověku, ale naopak lidi ponižují a fyzicky i duševně ničí. S ohledem na tuto skutečnost jsem se rozhodl vyhlásit poměrně širokou amnestii. Vězně zároveň vyzývám, aby pochopili, že čtyřicet let špatného vyšetřování, souzení a věznění nelze odstranit ze dne na den, a aby chápali, že všechny urychleně chystané proměny si přeci jen vyžádají určitý čas. Vzpourami nepomohou ani této společnosti, ani sobě. Veřejnost pak žádám, aby se propuštěných vězňů nebála, neztrpčovala jim život a pomáhala jim v křesťanském duchu po jejich návratu mezi nás nalézat v sobě to, co v nich nedokázaly nalézt vězňice: schopnost pokání a touhu řádně žít.

Mým čestným úkolem je posílit autoritu naší země ve světě. Rád bych, aby si nás jiné státy vážily za to, že prokážeme porozumění, toleranci a lásku k míru. Byl bych šťasten, kdyby ještě před volbami navštívili naši zemi - byť na jeden jediný den - papež Jan Pavel II. a tibetský dalajlama. Byl bych šťasten, kdyby se posílily naše přátelské vztahy se všemi národy. Byl bych šťasten, kdyby se nám podařilo ještě před volbami navázat diplomatické styky s Vatikánem a Izraelem. K míru chci přispět i svou zítřejší krátkou návštěvou našich dvou navzájem příznivých sousedů, totiž Německé demokratické republiky a Spolkové republiky Německa. Nezapomenu ani na naše další sousedy - bratrské Polsko a stále nám bližší Maďarsko a Rakousko.

Na závěr bych rád řekl, že chci být prezidentem, který bude méně mluvit, ale víc pracovat. Prezidentem, který se bude nejen dobře dívat z oken svého letadla, ale který - a to hlavně - bude trvale přítomen mezi svými spoluobčany a dobře jim naslouchat.

Možná se ptáte, o jaké republice sním. Odpovím vám: o republice samostatné, svobodné, demokratické, o republice hospodářsky prosperující a zároveň sociálně spravedlivé, zkrátka o republice lidské, která slouží člověku a proto má naději, že i člověk poslouží jí. O republice všestranně vzdělaných lidí, protože bez nich nelze řešit žádný z našich problémů. Lidských, ekonomických, ekologických, sociálních i politických.

Můj nejvýznačnější předchůdce zahájil svůj první projev citátem z Komenského. Dovolte mi, abych já svůj první projev ukončil vlastní parafrází téhož výroku:

Tvá vláda, lide, se k tobě navrátila!

Příloha č. 2

Vážení spoluobčané,

dovolte mi Vás pozdravit a popřát Vám šťastný a úspěšný rok 2008. Věřím, že i pro Vás je tento den nejen svátkem a odpočinkem po silvestrovských oslavách, ale i chvílí k zamyšlení nad rokem, který je před námi.

Nebudme pověřiví, ale začíná rok, který končí osmičkou. A jakkoli to nejspíše byla jen souhra okolností, ve 20. století se události, které nás ovlivnily nejvíce, odehrály právě v těchto letech.

Na rok 1918, na okamžik vzniku našeho samostatného státu, vzpomínáme rádi, protože tehdy se u nás zrodila svobodná a demokratická společnost. Je dobře, že se těmito slovy dá charakterizovat i náš dnešek. Naše současná společnost je sice rozdělena politicky, sociálně i podle některých dalších dělicích čar, ale spojuje nás velmi intenzivní vztah k naší zemi, národu, jazyku. To je důležité právě teď, kdy se hranice stávají snadno prostupnými a kdy se nám Evropa a svět plně otevírají (a my jim). Svou identitu si pěstovat a chránit musíme, nechceme-li – tak jako tolikrát v minulosti – o svou svobodu přijít. Republiku, kterou naši předkové před devadesáti lety založili, musíme budoucím generacím předat svobodnou, demokratickou a prosperující.

Na rok 1938, znamenající konec první republiky, ztrátu celistvosti našeho státu a předzvěst německé okupace, vzpomínáme velmi neradi. Říkáme sice „byli jsme zrazeni“, ale obvykle se málo zamýšlíme nad tím, zda – a jak moc – jsme k tomu, co se tehdy stalo, přímo či nepřímo přispěli i my sami.

Svémi následky naše novodobé dějiny poznamenal na dobu nejdelší únor 1948. Vůči, po něm následujícím čtyřem desetiletím, lhostejní či smířliví být nesmíme. Při jejich hodnocení ale nevystačíme s líbivými proklamacemi, které někteří dnes tak snadno zastávají, protože je už nic nestojí. Bojovat včerejší bitvy není příliš obtížné a odvážné. Nostalgicky vzpomínat na onu prazvláštní jistotu rovnosti v bezmoci a útisku tehdejší doby přijatelné také není.

Nejvíce z nás zažilo rok 1968, kdy se tak silně projevilo všeobecné volání lidí naší země po svobodě a demokracii, a kdy se ukázalo, že komunistický režim bez použití násilí fungovat nemůže.

Není třeba propadat pasivitě a dojmu jakési dějinné nevyhnutelnosti. To, co jsme prožívali, nebyl žádný vnější, námi samotnými nezměnitelný osud. A nebude tomu tak nikdy.

*Přál bych nám všem, aby se rok 2008 stal rokem naší aktivity, aktivity ve sféře osobní i veřejné, v životě soukromém i v politice, neboť – a to si řekněme nahlas a s jistou odvahou – **přes nemalou řadu osobních i společenských problémů, které kolem sebe každý z nás vidíme a cítíme, dnes asi žijeme v nejlepším období naší země, v jakém jsme kdy žili.***

Říkám to s plným vědomím obav, které mnozí právě teď pociťují. Naše celková životní situace se špatně měří, ale o mnohém svědčí naše vlastní jednání. Co je lepším důkazem než to, že ve velkém počtu neodcházíme někam do světa, i když už teď můžeme, a že se naopak naše země stává místem, kam přicházejí lidé odjinud? Co jiného naznačuje obrovský nárůst hypoték, než víru v dnešek, a hlavně v budoucnost? Ne každého z našich vývozců těší posilování koruny, ale čeho jiného je to důkazem než silící české ekonomiky? Máme před sebou ještě dlouhou cestu, ale při vzniku České republiky, před pouhými 15 lety, jsme ekonomicky dosahovali jen o kousek více než poloviny úrovně nejvyspělejších západoevropských zemí, zatímco dnes jsou to už téměř tři čtvrtiny. Je to malé zlepšení?

Říkám to i s vědomím toho, že život nemá jen své příjemné stránky. Generace našich rodičů a prarodičů, která žila a pracovala v podmínkách daleko obtížnějších, než jsou ty dnešní, se nelehko vyrovnává s rychle se měnícími podmínkami života v moderní společnosti. Potřebují zájem, péči a lásku hlavně ze strany svých dětí, které vychovali a připravili pro život. Žádná státní politika to nemůže nahradit.

Podobně nemůže stát, ale ani žádná jiná instituce, zastoupit výchovu dětí vlastními rodiči. Zamysleme se, zda zajišťováním materiálního blahobytu dětí nezakrýváme nedostatek času, péče a lásky, kterou bychom jim měli dávat.

Nezapomínejme ani na specifické problémy dalších našich spoluobčanů – rodin s dětmi, zdravotně postižených, lidí bez domova a sociálně vyloučených, romské populace a dalších. Nesmíme se bát o jejich problémech otevřeně mluvit a motivovat jak nás samotné, tak i ty, kteří se v těchto situacích nacházejí, s tím něco udělat.

Přicházejí i věci nové, které od nás leccos vyžadují a vyžadovat budou. Vstupem do tak zvaného Schengenu se naše hranice otevírají v podstatě absolutně. Bude to jistě mít pozitivní

efekty, ale přináší to i rizika, na která nesmíme zapomínat. Nebo se nám připomenou sama a nečekaně.

Naše ekonomika již několik let úspěšně roste, ale mráčky na obloze jsou. Omezení, která pod nejrůznějšími záminkami přicházejí jak od nás samotných, tak ze zahraničí na sektor energetiky, ale nejen na něj, zvyšují ceny. Rostou ceny energií, ale i dalších výrobků, neboť i při jejich výrobě je energie nezbytná. Rostou také ceny potravin, k čemuž přispívá i to, že je orná půda stále více využívána na produkci tzv. obnovitelných zdrojů energie a ne na výrobu potravin. Zkusme se i v těchto věcech chovat maximálně rozumně a nedělejme žádná zbrklá opatření.

Letos se s Vámi jako prezident republiky setkávám na prahu nového roku již popáté. Když se ohlédnu zpět, byla to léta v mnohém nejednoduchá, ale celkově úspěšná. Máme všechny předpoklady k tomu, abychom i roky, které jsou před námi, mohli v budoucnu bilancovat podobně nebo raději ještě lépe. Jsem v tomto směru optimistou a chtěl bych Vás ubezpečit, že za sebe pro to udělám všechno, co bude v mých silách.

Přeji nám všem, abychom za rok vzpomínali na nadcházejících 12 měsíců jako na rok, který se vydařil.

Václav Klaus, Pražský hrad, 1. 1. 2008

Příloha č. 3

**Noworoczne wystąpienie telewizyjne Prezydenta RP Lecha Wałęsy.
31 grudnia 1993 roku, godz. 20.00**

Szanowni Państwo!

Rok 1993 odchodzi w przeszłość. Przechodzi do historii. Nie sposób dziś powiedzieć, jak w niej zostanie zaplany. Jakim go zachowa narodowa pamięć. Zależać to będzie w znacznej mierze od tła, które stworzą dla niego lata następne. Dziś brak jeszcze niezbędnego dystansu, by ocenić wnikliwie, wystawić sprawiedliwą ocenę.

Mijający rok obfitował w wydarzenia ważne. Był czasem sporów i namiętności. Głębokich politycznych przetarasowań. Wrześniowe wybory zmieniły polityczny układ parlamentu. Oddały ster rządów lewicy. Zamknęły pierwszy rozdział historii Trzeciej Rzeczypospolitej. Rozdział, którego treść i formę kształtowały siły polityczne zrodzone z "Solidarności". Wybory przyniosły im gorzkie porażki. Ich poczynania i wysiłek nie zyskał uznania wyborców. Jestem przekonany, że czas tę ocenę skoryguje i odda sprawiedliwość.

Gdy zatrze się pamięć tego, co w życiu narodów epizodyczne, wyraźniejszy stanie się rzeczywisty wymiar dokonań. Dokonań niezaprzeczalnych, które zmieniły oblicze Polski.

Mijający rok był rokiem rozczarowań, ale i nadziei. Nadzieje z różnych czerpaliliśmy źródeł. Dla jednych były nim ekonomiczne wyniki zwiastujące początek rozwoju. Wychodzenie z gospodarczej zapaści. Dla innych - dokonane zmiany polityczne. Te źródła nie muszą zność się wzajemnie.

Życzę nam wszystkim, abyśmy z nich obu mogli czerpać nadzieję w nadchodzącym roku. Aby nowa ekipa rządowa nie zawiodła tych, dla których była nadzieją. Aby rozwiła obawy tych, dla których była nadziei zaprzeczeniem. By była odważna, ale i rozważna. By zwiększając sprawność i skuteczność państwa, nie gasiła przedsiębiorczości i inicjatywy jego obywateli. Poprawiając to, co poprawy wymaga, nie niszczyła tego, co zaczęto przynosić owoc.

Rok, który minął, był także rokiem obietnic. W roku wyborczym to rzecz normalna. Teraz nadchodzi czas ich weryfikacji. Od wyborczej poezji przejść trzeba do prozy rządzenia. Najbliższe miesiące pokażą, czy za siłą słów stoi rzeczywista siła koncepcji i realizacji.

Życzę więc, aby po roku obietnic nie nastął rok zawodu. Życzę narodowi mądrości rządzących. Krajowi spokoju i sukcesu. Państwu pomysłowości. Życzę, by rok, który za kilka godzin powitamy, był szczęśliwy i bardziej dostatni.

Příloha č. 4

Dobry wieczór Państwu!

Już po raz siódmy mam zaszczyt gościć w ten szczególny wieczór w Państwa domach. Od powitania roku 2002 dzieli nas zaledwie kilka godzin. Stary rok, otwierający nowe stulecie i tysiąclecie, przejdzie wkrótce do historii. Witaliśmy go z nadzieją, wierząc, iż spełni nasze marzenia, przyniesie rozwiązanie wielu nęających świat problemów. Dziś, bogatsi o trudne doświadczenia 12 miesięcy, możemy odczuwać satysfakcję, że tak wiele planów udało nam się zrealizować. Choć przeżyliśmy tak wiele i nie wszystkie oczekiwania się spełniły, klimat sylwestrowej nocy sprzyja odradzaniu się optymizmu, umacnia wiarę w lepsze jutro. Kiedy w czerwcu gościliśmy w Warszawie prezydenta Stanów Zjednoczonych George`a Busha i rozmawialiśmy o nowych perspektywach dla świata, nikt wówczas nie przypuszczał, jak wkrótce ten świat bardzo się zmieni. Zamachy terrorystyczne z 11 września wstrząsnęły nie tylko Ameryką. Ten bezprecedensowy akt przemocy wymierzony w demokrację, wolność i życie tysięcy ludzi, poruszył serca milionów - bez względu na kolor skóry, wyznanie czy poglądy polityczne. Tamtego czarnego wtorku wszyscy byliśmy "nowojorczykami", dziś musimy być nadal razem w walce ze złem, nienawiścią, przemocą, brakiem szacunku dla ludzkiego życia! Polska i Polacy dowodzą tego - od początku rozumieliśmy Amerykę, jej ból, rozpacz i gniew. Gruzy World Trade Center kryją także prochy naszych rodaków. Jako członek NATO aktywnie włączyliśmy się w koalicję antyterrorystyczną. Jesteśmy gotowi do udziału w sojuszniczej operacji militarnej. Z mojej inicjatywy odbyła się w Warszawie konferencja 17 państw Europy Środkowej, Wschodniej i Bałkanów, której uczestnicy przyjęli program konkretnych działań przeciwko terroryzmowi. Nasze starania, a także wysiłki naszych sojuszników i wszystkich ludzi dobrej woli, przynoszą efekty. Jestem przekonany, że w 2002 roku będzie rosnąć poczucie bezpieczeństwa i wspólnoty. Jesteśmy narodem szczególnie doświadczonym przez historię. Pamiętamy o przesłaniu Jana Pawła II zawartym w bożonarodzeniowym "Urbi et Orbi" - o potrzebie "trwałego wysiłku na rzecz bardziej sprawiedliwego i solidarnego współistnienia". Ważnym wydarzeniem w polskim życiu politycznym były wybory. W ich wyniku nastąpiła znacząca zmiana układu sił na scenie politycznej. W parlamencie, w miejsce dotychczasowych ugrupowań rządzących, surowo rozliczonych przez wyborców, znalazły się nowe partie. Nowa koalicja przejęła odpowiedzialność za Polskę na najbliższe cztery lata. Rząd premiera Leszka Millera stanął

przed wielkim wyzwaniem, jednym z najtrudniejszych w minionych 12 latach. Musi zmierzyć się z nawarstwionymi problemami: zapaścią finansów publicznych, bezrobociem, biedą wielu ludzi i ubóstwem całych społeczności i regionów. Wymaga to odważnych, twórczych wizji i projektów, ale również niepopularnych, a niekiedy i bolesnych decyzji. Konieczne są: program usprawnienia państwa, dyscyplina i oszczędność w wydawaniu wspólnych pieniędzy, skuteczne zakończenie negocjacji z Unią Europejską. Jednym z największych wyzwań stojących obecnie przed nami jest zahamowanie wzrostu bezrobocia - jest szkoda dla gospodarki, marnotrawstwem ludzkiej energii i talentów, ale również ogromnym problemem społecznym, wiodącym do głębokiej frustracji. Musimy tworzyć więcej nowych miejsc pracy; z większą konsekwencją wspierać przedsiębiorców i osoby bezrobotne, a szczególną uwagę poświęcić młodzieży, która poszukuje pracy po raz pierwszy w życiu. Głęboką troskę budzi sytuacja na polskiej wsi i w rolnictwie. Zamiast wszechstronnego rozwoju - mamy dzisiaj na wsi często ubóstwo i rozgoryczenie. Wieś potrzebuje wsparcia, potrzebuje wizji. Nie będzie bowiem pomyślnie rozwijającej się i zamożnej Polski, bez dostatniej polskiej wsi. W tym trudnym okresie wszyscy musimy zdobyć się na solidarność społeczną. Każdy z nas ma problemy, ale ich waga nie zawsze jest taka sama. Chodzi o to, by w możliwie największym stopniu ochronić grupy najsłabsze, nie dopuścić do rozszerzania się sfery bezrobocia i biedy, pomagać niepełnosprawnym i chorym. W wolnej Polsce nikt nie powinien być głodny i pozostawiony samemu sobie. Dziękuję Kościołowi Katolickiemu, wszystkim kościołom, organizacjom i fundacjom charytatywnym, wszystkim ludziom dobrego serca, którzy na co dzień niosą pomoc będącym w potrzebie. Dzięki Wam - my jesteśmy lepsi i Polska jest lepsza. W minionym roku pochylaliśmy się z zadumą nad naszą przeszłością. Szczególnie dwie rocznice poruszyły nas i wywołały powszechną dyskusję. Gdy uczciliśmy ofiary tragedii, jaka sześćdziesiąt lat temu miała miejsce w Jedwabnem. A także, gdy dokonywaliśmy rozliczenia z wprowadzonym przed 20-tu laty stanem wojennym. Z tej wielkiej historycznej dyskusji wyszliśmy silniejsi i mądrzejsi. Ze zrozumieniem, że tylko prawda oczyszcza i prowadzi do pojednania. Uświadomiliśmy sobie, jak niszczącą siłą może być nienawiść, brak tolerancji, wrogość także w polityce. Jestem przekonany, że ten bolesny etap w historii Polski jest już zamknięty i nigdy się nie powtórzy. Wśród wielu trudnych dni minionego roku, były także chwile radości, kiedy wspólnie doznawaliśmy wielkich emocji i wzruszeń. Wspaniałe skoki Adama Małysza, awans piłkarzy po 16 latach do finałów Mistrzostw Świata - sukcesy wielu polskich sportowców dały nam poczucie satysfakcji i narodowej dumy. Polscy twórcy odnosili sukcesy na międzynarodowych scenach i festiwalach. W kraju w sposób niezwykle godny i pełen artystycznych wydarzeń obchodziliśmy Rok Paderewskiego i 100-lecie Filharmonii

Narodowej w Warszawie. Miałem zaszczyt odsłonić pomnik Juliusza Słowackiego. Te i inne wydarzenia sprawiły, że nasza kultura, choć przeżywa kłopoty materialne, dostarczyła nam w minionym roku wielu wzbogacających przeżyć. I za to wszystkim jej twórcom i animatorom chciałbym serdecznie podziękować. Słowa uznania należą się ludziom nauki. Dziś pragnę wymienić tylko niektórych z nich - tegorocznych laureatów "polskich Nobli". Profesorowie Maciej Gliwicz, Michał Kleiber, Ludomir Newelski i Stefan Świeżawski są godnymi reprezentantami tego, co w naszej nauce najlepsze i najwartościowsze. Wiek XXI będzie wiekiem nauki, wiedzy, intelektu. Polska ma szansę na cywilizacyjny postęp, jeżeli doceni kapitał intelektualny. Jeśli potrafi skutecznie zreformować system szkolnictwa oraz właściwie spożytkować potencjał drzemiący w młodym pokoleniu. Droga do sukcesu naszego kraju, do lepszego życia wiedzie poprzez edukację, dlatego troska o jej rozwój powinna niezmiennie być uznawana za polską, za naszą, za wspólną rację stanu. Za nami miesiące żmudnych negocjacji w sprawie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Przed nami - ostatnia prosta. Podjęta w grudniu przez przywódców piętnastki decyzja na szczycie w Laeken, otworzyła przed naszym krajem szeroko drzwi. Zróbmy wszystko, aby w 2002 roku ten próg przekroczyć. Gra toczy się o wysoką stawkę. Jako członek Unii będziemy mogli liczyć na wsparcie naszej infrastruktury i badań naukowych, rolnictwa i przedsiębiorczości, edukacji i ochrony środowiska. Idziemy do Unii po to, by Polska znalazła się w gronie demokratycznych, stabilnych i dostatnich państw, aby język polski mógł rozbrzmiewać w Parlamencie Europejskim. By polski rolnik i przedsiębiorca mieli równe warunki rozwoju i konkurencji ze swoimi europejskimi partnerami. Nie wszyscy dzisiaj zdają sobie z tego sprawę. Naszemu zbliżaniu się do Unii towarzyszy wciąż zbyt wiele lęków, obaw i uprzedzeń. Powinniśmy więcej na ten temat rozmawiać, dyskutować. Bo wejście do Unii to szansa nie tylko dla kraju, ale także dla każdego z nas, dla naszych dzieci i następnych pokoleń. Rozumie to i popiera polski kościół. Jak stwierdził ostatnio ksiądz prymas Józef Glemp: skoro jesteśmy w Europie kulturowo i militarnie, powinniśmy się integrować także ekonomicznie i politycznie (...) nie stracimy naszej tożsamości, a możemy wiele zyskać na płaszczyźnie ekonomicznej. Dziękuję Księdzu Prymasowi za te nadzwyczaj ważne słowa i udzielone wsparcie. Mam świadomość, że w kończącym się roku wielu moich rodaków straciło optymizm, nadzieję, wiarę w jutro. Tysiącom powódź zabrała dobytek i dorobek ich całego życia. Rozumiem ten ból i rozgoryczenie. Ale Polacy są dzielnym narodem. Pokazała to nie tylko nasza heroiczna historia, także ostatnie lata wielkiej zmiany politycznej i gospodarczej. Nie załamujemy rąk, nie czekamy na gotowe. Potrafimy być pracowici, przedsiębiorczy, pomysłowi. "Polski porządek" już nie jest złą etykietą w Europie. Dziś w krajach Unii Europejskiej obawiają się

konkurencji wykształconych, ambitnych i pracowitych Polaków. Wierzę w siłę naszej młodzieży, naszych specjalistów, ludzi związanych z nowymi technologiami, nauką, medycyną czy zarządzaniem. Dla pokrzepienia serc chcę też powiedzieć: nie dajmy się zwieść opiniom o naszych niepowodzeniach gospodarczych. Po pierwsze - nawet jednoprocenowy wzrost PKB to wciąż wzrost a nie spadek. A po drugie - jeśli spojrzymy na przebyta przez nas drogę, to widać jak na dłoni, że czasu nie marnujemy. Od 1989 roku w Polsce PKB wzrósł o blisko 30 procent, w innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej tylko kilkanaście lub kilka. W tym okresie trafiło do Polski aż 40 procent wszystkich zagranicznych inwestycji w naszym regionie. Naprawdę jesteśmy liderem. Nie przytaczam tych danych, by zasłonić dzisiejsze problemy, ale byśmy nie stracili z oczu polskiego dorobku, który jest naprawdę imponujący. Zadajemy sobie dzisiaj wszyscy pytanie, jaki będzie nowy rok. Jestem przekonany, że obecne wyrzeczenia nie pójdą na marne. Są bowiem nie tylko ceną za błędy przeszłości, w znacznie większym stopniu - są inwestycją w naszą przyszłość. Ufam, że zapowiedziany przez rząd program ożywienia polskiej gospodarki pozwoli nam powrócić na ścieżkę szybkiego wzrostu. Jako prezydent, uczynię wszystko żeby Polska wykorzystała swoją historyczną szansę. Żeby nikt nie czuł się w niej opuszczony, niepotrzebny czy zawiedziony. Żeby każdy mógł skorzystać z owoców polskich przemian i polskiego rozwoju. W ten szczególny wieczór pragnę przekazać najserdeczniejsze życzenia wszystkim moim rodakom zarówno tu, w Polsce, jak i żyjącym poza jej granicami. Każdemu z Państwa, każdej polskiej rodzinie życzę, by nadchodzący rok przyniósł ze sobą wiele dobrych dni i pomyślnych zdarzeń, by Wasze domy były pełne miłości, spokoju i nadziei. Szczególnie ciepłe słowa kieruję do tych, którzy dziś są pogrążeni w smutku - chorych, cierpiących i samotnych. Z całego serca życzę, by zbliżający się Nowy Rok okazał się dla Państwa lepszym i szczęśliwszym od tego, który mija. Życzę naszej Ojczyźnie, by pomyślnie rozwijała się, pokonując z sukcesem wszelkie trudności. By niezmiennie cieszyła się szacunkiem i uznaniem międzynarodowej społeczności. Niech Nowy Rok dla każdego z Państwa, dla Polski, Europy i świata będzie czasem: pokonania przeciwności, pomyślności i pokoju. Niech to będzie dobry Nowy Rok. Niech to będzie lepszy rok!

Příloha č. 5

Szanowni Państwo, Drodzy Rodacy,

jak co roku jako Prezydent Rzeczypospolitej, w tą szczególną sylwestrową noc, mam zaszczyt zwrócić się do obywateli z noworocznym przesłaniem. Za nami bogaty w wydarzenia rok 2007.

Kończący się rok był rokiem szybkiego wzrostu gospodarczego, był rokiem umacniania się pozycji Polski na arenie międzynarodowej. Z tego punktu widzenia był to bardzo dobry rok dla naszej Ojczyzny. Szybko spadało bezrobocie – choć w dalszym ciągu pozostaje istotnym problemem. Wzrastał poziom inwestycji. W rankingu międzynarodowym Polska jest jednym z najatrakcyjniejszych miejsc dla inwestowania. Wydaje się, że nasz kraj bardzo dobrze korzysta z szansy jaką było przystąpienie do Unii Europejskiej.

Jako prezydent Rzeczypospolitej pragnę dążyć do tego aby z owoców wzrostu gospodarczego skorzystała jak największa część Polaków, a nie, jak to bywało dotychczas, jedynie wąska grupa. Dlatego, w mijającym roku podjąłem współpracę ze związkami zawodowymi w sprawie umocnienia praw pracowniczych. Po to, aby naturalna w gospodarce rynkowej chęć zysku, nie zdominowała interesu większości, a tą większością w dalszym ciągu są pracownicy.

Umocniliśmy pozycję Polski w świecie. Podpisaliśmy dobry dla Polski Traktat w Lizbonie, weszliśmy do Strefy Schengen. Ważnym wydarzeniem było wywalczenie, razem z Ukrainą, prawa do organizowania EURO 2012. Zresztą ten rok był w ogóle dobry dla polskiego sportu, który jest istotnym elementem naszego życia społecznego. Na szczególne podkreślenie zasługuje awans do Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej. Pierwszy awans w historii.

Rok 2007 to także czas gorących sporów politycznych. Sprzyjały temu przedterminowe wybory. Niezależnie od różnych ocen tych wyborów, do których w demokratycznym państwie mamy prawo, cieszy wyższa frekwencja wyborcza. Mam nadzieję, że ta wyższa frekwencja to znak coraz większego zaangażowania obywateli Rzeczypospolitej w życie publiczne.

Drodzy Rodacy,

w tym ostatnim dniu roku, ogarniamy swoją myśl Polaków rozsianych na całym świecie. Potomków zesłańców na Syberii i w Kazachstanie, Polaków na Litwie, na Białorusi, na Ukrainie i na Zaolziu. Dumną ze swych polskich korzeni Polonię amerykańską i tych, którzy w ostatnich latach, w celach zarobkowych, wyjechali do Wielkiej Brytanii, do Irlandii i do innych krajów Europy.

Szanowni Państwo,

mamy wszelkie powody, jako naród, jako społeczeństwo, aby patrzeć z optymizmem w nadchodzący rok 2008. Ale dla większości z nas niezwykle istotna jest rodzina. Dlatego chciałem wszystkim Państwu życzyć powodzenia w życiu prywatnym. Niechaj w każdej polskiej rodzinie zagości optymizm, miłość i duma z naszej ukochanej Ojczyzny."

Příloha č. 6

Szanowni Państwo, Drodzy Rodacy,

Za kilka godzin przywitamy Nowy Rok. Już teraz cieszymy się obecnością naszych bliskich i nadzieją spełnienia marzeń, ale nasze myśli i serca wracają też do dramatycznych przeżyć mijającego roku. W tragicznej katastrofie pod Smoleńskiem Polska straciła dziewięćdziesięciu sześciu wybitnych obywateli. Zginął prezydent Lech Kaczyński i jego małżonka.

W ten szczególny, sylwestrowy wieczór raz jeszcze łączymy się serdeczną myślą z wszystkimi najbliższymi ofiar. Solidarność milionów Polaków w momencie tej kwietniowej próby dała siłę naszemu państwu. Polska konstytucja i instytucje polskiego państwa zdały ten ważny i trudny egzamin.

Bolesnym doświadczeniem mijającego roku były także powodzie niszczące dorobek tysięcy rodzin. Do dziś w wielu miejscach nie udało się naprawić wszystkich zniszczeń. Byłyby one jeszcze większe, gdyby nie ofiarność służb i zdolność do współdziałania obywateli. Raz jeszcze im wszystkim dziękuję.

Pamiętając o mijającym roku z nadzieją patrzymy na nowy, 2011 rok. Z nadzieją, bo gospodarka naszego kraju - dzięki rozsądnej polityce rządu i aktywności przedsiębiorców - wyróżnia się pozytywnie na tle objętej kryzysem Europy.

Proszę Państwa,

Nasza III Rzeczpospolita trwa dłużej niż przedwojenne państwo polskie. Nowe pokolenie urodzone w wolnej, demokratycznej Polsce już wkracza w okres dorosłości. Jest wykształcone, zna języki obce i swobodnie podróżuje po całym świecie. Nasza ojczyzna jest bezpieczna, jest szanowana przez przyjaciół politycznych i partnerów. Polska zmienia się i modernizuje.

Te zdobycze trzeba wykorzystać tak, by w trzeciej dekadzie nikt w naszym kraju nie myślał z obawą o szansach na wykształcenie swoich dzieci. By nikt nie lękał się czy znajdzie odpowiednią opiekę lekarską oraz czy godnie zabezpieczy swoją jesień życia.

Sukcesy kończącego się dwudziestolecia musimy także wykorzystać dla umocnienia międzynarodowej pozycji naszego kraju. Naprawdę wiele już osiągnęliśmy w mijającym roku. Polska wróciła na pozycje liczącą się w świecie. Moje rozmowy z przywódcami państw europejskich, z prezydentem Dmitrijem Miedwiediewem, z prezydentem Barackiem Obamą potwierdziły to w pełni.

Ciesząc się polską wolnością, szczególnie serdeczne myśli kierujemy ku białoruskim demokratom. Solidaryzujemy się z nimi i apelujemy o zaprzestanie wobec nich politycznych represji.

Rok 2011 niesie nowe wyzwania. Powróciliśmy do serca Europy. Umocnimy to zmianami w konstytucji, które zaproponowałem parlamentowi. Obejmujemy przewodnictwo Unii Europejskiej. Polska prezydencja to nasza szansa na nasz wkład w pogłębienie integracji kontynentu, to szansa zaprezentowania Europie i światu naszych polskich sukcesów. Będziemy przekonywać naszych europejskich przyjaciół, że wolnością i dostatkiem warto dzielić się z innymi. Będziemy rzecznikiem narodów aspirujących do Unii, będziemy zwolennikiem budowania mostów, a nie nowych murów, które dzielą ludzi i narody.

Z tej prawdy trzeba uczynić też drogowskaz w naszej polityce wewnętrznej. Wielkim kapitałem jest aktywność i skuteczność samorządów, jest obywatelskie zaangażowanie milionów Polaków, są działania organizacji pozarządowych i ludzka pomoc wzajemna. Zagrożeniem jest wzrost agresji w życiu publicznym. Skuteczne rozwiązywanie naszych polskich problemów w dużej mierze zależy od tego czy pójdziemy drogą współpracy czy drogą nieufności i agresji.

Debata jest istotą demokracji, mądry spór umożliwia wypracowanie najlepszej drogi. Żle się jednak dzieje, kiedy zajadłość nie pozwala nawet na przełamanie się oplatkiem. Dlatego musimy budować zdolność do współpracy wszystkich uczestników życia publicznego.

Niech życzliwość tych sylwestrowych chwil pozostanie z nami przez wszystkie dni 2011 roku.

Radujmy się pięknem naszej ojczyzny. Bądźmy z niej dumni. Z szacunkiem myślimy o polskich osiągnięciach, o Polkach i Polakach, którzy je tworzą, którzy budują nowoczesny kraj, którzy

uczą nasze dzieci i młodzież otwartości na świat, na innych ludzi, którzy bronią i strzegą naszej wolnej ojczyzny, którzy bronią nas wszystkich.

Tu w górach, tu w Wiśle nie sposób nie wspomnieć Adama Małysza i Justyny Kowalczyk. Nie sposób nie wspomnieć sukcesów wielu naszych sportowców. Mamy z czego się cieszyć. Cieszymy się więc i prosimy o więcej. Życzymy sobie nawzajem ich dalszych zwycięstw.

Niech nasze dobre myśli obejmą całą Polskę. Podzielmy się nimi z ludźmi samotnymi, pozbawionymi domu i rodzinnego ciepła, z chorymi i z cierpiącymi w szpitalach. Także z tymi, którzy dzisiaj pracują i pełnią służbę. Szczególnie serdecznie pozdrawiam naszych żołnierzy służących ojczyźnie z dala od kraju - w Afganistanie i na Bałkanach.

Rodakom, w kraju i za granicą, życzę wszelkiej pomyślności i poczucia dumy z rozwijającej się Rzeczypospolitej.

Proszę Państwa,

Do siego roku w każdym polskim domu!